

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 3 marca 2026 r.

Poz. 1137

Podpisany przez Milena Pigdanowicz-Fidera
Data: 2026.03.03 09:52:41 +01:00
Rodzaj: Publikacja w dzienniku urzędowym.
Miejsce: Polska

UCHWAŁA NR XXII.154.2026 RADY GMINY UDANIN

z dnia 24 lutego 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Udanin na lata 2026-2029

Na podstawie art 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1153 ze zm.) art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu, uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Udanin na lata 2026-2029 w brzmieniu, jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Udanin.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady Gminy Udanin:
Janusz Strzelecki

Załącznik do uchwały nr XXII.154.2026
Rady Gminy Udanin
z dnia 24 lutego 2026 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Udanin na lata 2026-2029

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com
STYCZEŃ 2026

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi istotny element tożsamości lokalnej, historycznej i narodowej. Zabytki, jako nośniki pamięci o przeszłości, odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu świadomości mieszkańców oraz w budowaniu poczucia wspólnoty i ciągłości kulturowej. Gmina Udanin, położona w województwie dolnośląskim, posiada bogaty zasób dziedzictwa kulturowego, obejmujący zarówno obiekty sakralne, rezydencjonalne, jak i elementy architektury wiejskiej czy założenia parkowo-dworskie.

Celem niniejszego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Udanin na lata 2026-2029 (zwany dalej GPOnZ) jest określenie strategii i kierunków działań związanych z ochroną, konserwacją i zagospodarowaniem zabytków na obszarze gminy, zgodnie z wymogami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program ma na celu nie tylko zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, ale również jego aktywizację poprzez wykorzystanie w działaniach edukacyjnych, turystycznych i promocyjnych.

Dokument ten powstał w oparciu o analizę stanu zachowania zabytków znajdujących się na terenie Gminy Udanin oraz przy współpracy z instytucjami ochrony dziedzictwa, mieszkańcami i lokalnymi organizacjami. Program wskazuje zadania, które powinny zostać podjęte przez samorząd oraz inne podmioty, by skutecznie chronić, popularyzować i wykorzystywać potencjał kulturowy gminy.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustalaniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa precyzuje zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art.87. ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Określenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście polskiego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

□ **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

□ **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3,** który definiuje podstawowe określenia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4,** który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

- **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

- **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

- **Art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

- **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

- **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
- 3) * inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

- **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

□ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

□ **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U z 2024 r., poz. 1130 z późn. zm.).

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligatoryjne elementy tj.: strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić obszary uzupełnienia zabudowy oraz obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

□ **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2025 r. poz. 418 z późn. zm.);

□ **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2025 r. poz. 647 z późn. zm.);

□ **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.);

□ **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.);

□ **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87 z późn. zm.);

□ **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2025 r. poz. 1338);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510);

□ **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

□ **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);

□ **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem

jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

☐ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- ☐ model i system wartościowania zabytków;
- ☐ plany zarządzania dla pomników historii;
- ☐ wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- ☐ system bezpieczeństwa zabytków;
- ☐ projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- ☐ cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- ☐ opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- ☐ wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- ☐ digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- ☐ rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- ☐ włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- ☐ kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- ☐ wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- ☐ wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- ☐ warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- ☐ wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;

☐ inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

☐ **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej uchwałą nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmocniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.

2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.

2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.

2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.

2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza poza 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu;
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego;
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego;
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość;

- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Udanin wynikające z dokumentów na poziomie:

□ wojewódzkim: Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030, Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2030, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, Projekt Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2025-2028;

□ powiatowym: Strategia Rozwoju Powiatu Średzkiego na lata 2015-2025, Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Średzkiego, Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Średzkiego na lata 2026-2029.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr L/1790/18 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 września 2018 r. Dokument wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów.

Jako cele strategiczne w obszarze powiązanych z zabytkami wyznaczono między innymi:

Cel strategiczny: Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.

Konkretyzacją tych celów są cele operacyjne (priorytety) oraz przyporządkowane im przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych.

Cel operacyjny: Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego.

Przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych:

- Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie.
- Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji.
- Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

□ Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2030

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2023-2023 został opracowany w 2022 r. Jest to kontynuacja obowiązującego programu rozwoju z 2009 r. i opiera się na wypracowanych wcześniej celach, priorytetach czy kierunkach rozwoju, dostosowując je do realiów.

Dziedzictwo kulturowe Dolnego Śląska – obejmujące zabytki architektury, budownictwa, obiekty sakralne, zespoły urbanistyczne, pałacowo-parkowe oraz dziedzictwo przemysłowe – stanowi jeden z kluczowych walorów turystycznych regionu. W programie podkreśla się znaczenie różnorodnych zasobów kulturowych, które tworzą potencjał do rozwoju atrakcyjnych produktów i szlaków turystycznych.

Rozwój turystyki kulturowej opiera się m.in. na odpowiednim przygotowaniu i udostępnianiu obiektów zabytkowych, w tym obszarów archeologicznych, poprzez ich właściwe zagospodarowanie, interpretację dziedzictwa oraz zwiększenie dostępności dla zwiedzających.

Zróżnicowane walory kulturowe województwa umożliwiają kształtowanie wyspecjalizowanych szlaków, w tym:

- szlaków tematycznych i edukacyjnych, wykorzystujących bogactwo architektury, historii oraz lokalnych tradycji,
- szlaków historycznych, odnoszących się do wydarzeń i miejsc ważnych dla historii Dolnego Śląska,
- szlaków militarnych, związanych z dziedzictwem II wojny światowej oraz obiektami fortyfikacyjnymi.

Zwiększanie atrakcyjności obiektów dziedzictwa kulturowego odbywać się ma poprzez:

- organizację wydarzeń i inicjatyw ożywiających zabytki,
- rozwój nowoczesnej infrastruktury udostępniania i interpretacji dziedzictwa,
- współpracę instytucji kultury, samorządów i branży turystycznej,
- rozwój wysokiej jakości produktów turystycznych o charakterze sieciowym.

Dolny Śląsk posiada mocne strony, takie jak:

- wyjątkowo bogate i zróżnicowane zasoby kulturowe, kształtowane przez wpływy polskie, czeskie, niemieckie oraz austriackie,
- dobrze rozwiniętą bazę turystyczną, szczególnie w rejonach górskich i uzdrowiskowych.

Do słabych stron, wskazanych w Programie, należą m.in.:

- zły stan części obiektów zabytkowych,
- niespójny regionalny system informacji turystycznej, wymagający modernizacji i standaryzacji,
- niewystarczająca dostępność części zasobów kulturowych dla turystów.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego został przyjęty uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.

Wśród wyznaczonych czterech celów polityki zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa jeden związany jest z dziedzictwem kulturowym: Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Rozwój przestrzenny terenów zurbanizowanych dokonuje się w oparciu o racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz przy uwzględnieniu zróżnicowanych zasobów krajobrazowych, prowadzony jest w sposób minimalizujący szkody środowiskowe i konflikty funkcjonalno-przestrzenne:

- przeciwdziałanie skutkom degradacji krajobrazu jest skuteczne, zasoby krajobrazowe są uwzględniane w zagospodarowaniu przestrzennym a obszary wyróżniające się pod względem krajobrazu zachowują swoją wizualną odrębność;
- obszary cenne przyrodniczo stanowią system odporny na zagrożenia;
- najcenniejsze założenia przestrzenne o historycznym rodowodzie zachowały czytelny układ i stanowią istotne elementy krajobrazu kulturowego;
- cenne zespoły i obiekty zabytkowe znajdują się w dobrej kondycji, są udostępniane, a ich wartości podlegają trwałej ochronie;
- zasoby rolniczej przestrzeni produkcyjnej są wykorzystywane z uwzględnieniem naturalnych uwarunkowań;
- zasoby kopalin użytecznych są chronione i racjonalnie użytkowane;
- zintegrowany system magistralnych szlaków turystycznych wzmacnia gospodarczo udostępniane ośrodki i obszary.

W Planie wyznaczono cele i kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania województwa dolnośląskiego. Poniżej przedstawione te, które związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Kierunek 2.2. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska wynika z wielonarodowej i wielowyznaniowej specyfiki regionu. Pod względem liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwo dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce. Zasoby te stanowią bardzo istotny czynnik umożliwiający budowanie i utrwalanie tożsamości regionalnej oraz rozwijanie potencjału społecznego i gospodarczego. W Planie nie wskazano konkretnych obiektów.

Najważniejszym zadaniem jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz historycznie ukształtowanych miejskich założeń przestrzennych, które pilnie wymagają podjęcia prac ratowniczych. Konieczne jest utrzymanie wartości historycznych świadczących o tożsamości i indywidualnych cechach założeń urbanistycznych, takich jak układ przestrzenny z centralnie usytuowanym rynkiem i dominującymi obiektami, ratuszem, kościołem oraz kwartałami mieszczańskiej zabudowy.

Postulaty kierowane do gmin:

1. Uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków.

2. Wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków).

3. Realizacja regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków turystycznych.

4. Realizacja funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych.

5. Dostosowanie rozwoju zaplecza turystyki i rekreacji do zmian klimatu poprzez:

- 1) realizację transportu zbiorowego w obszarach i ośrodkach o atrakcyjnych turystycznie zasobach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, jako standardu ich komunikacyjnej obsługi,
- 2) wykluczenie z realizacji infrastruktury sportów zimowych obszarów o niewystarczających zasobach wód, których eksploatacja dla wytwarzania sztucznego śniegu zagraża lokalnemu środowisku naturalnemu.

6. Integracja szlaków wodnych ze szlakami pieszymi, rowerowymi i konnymi w ich otoczeniu (wzdłuż rzek o sezonowej zmienności poziomu wód).

Projekt Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2025-2028

Projekt Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2025-2028 został opracowany w 2025 r. Stanowi kontynuację dokumentu, który obowiązywał od 2021 do 2024 r. W wyniku analizy stopnia realizacji zadań postanowiono utrzymać cele programu oraz zasadnicze priorytety¹. Zmianie uległy głównie działania, czyli realnie podejmowane czynności. Część z nich wymagała konsolidacji. Z kolei inne, o kluczowym znaczeniu, podzielono na dodatkowe zadania.

Jest to podstawowy dokument służący inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028 jest: „zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości Dolnego Śląska”. Cel ten realizowany jest poprzez konkretne działania i finansowanie oparte na różnych źródłach, począwszy od budżetu województwa dolnośląskiego, poprzez budżety organów centralnych (ministerstwa), środki zagraniczne, w tym unijne. Zabytki wymagają stałego nadzoru i remontów o różnym stopniu skomplikowania, począwszy od bieżących napraw po kompleksowe rewitalizacje, czy adaptacje do innych funkcji. Troska o zabytki ma swoje źródła zarówno w prawodawstwie (kompetencje samorządu województwa określone w ustawie o samorządzie terytorialnym), jak i wynika z prawa własności. Samorząd województwa jest właścicielem zabytków, prowadzi też politykę wspierającą pozostałe budowle historyczne objęte ochroną konserwatorską.

W aktualnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028 zachowano cele i priorytety z poprzedniej perspektywy, natomiast w obrębie działań położono większy nacisk na inkluzywność. Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami to jeden z priorytetów Programu.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Średzkiego

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Średzkiego został opracowany w 2005 r. Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Plan jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego.

Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Działania te, realizują w ramach zadań obrony cywilnej, organy administracji publicznej odpowiednich stopni i kierownicy jednostek organizacyjnych posiadających zabytki, przy użyciu środków finansowych posiadanych przez te jednostki.

Strategia Rozwoju Powiatu Średzkiego na lata 2015-2025

Strategia Rozwoju Powiatu Średzkiego na lata 2015-2025 została przyjęta Uchwałą nr XXXII/219/2016 Rady Powiatu Średzkiego w dniu 21 marca 2016 r.

To dokument planistyczny, który wyznacza kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu Średzkiego w perspektywie dziesięcioletniej. Jego celem jest określenie najważniejszych działań, inwestycji i priorytetów, które mają poprawić jakość życia mieszkańców oraz wspierać zrównoważony rozwój regionu.

Strategia zawiera m.in. analizę sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu, diagnozę potrzeb i problemów, a także wizję rozwoju, cele strategiczne oraz konkretne przedsięwzięcia. Dotyczy różnych obszarów życia, takich jak gospodarka, edukacja, infrastruktura, środowisko, zdrowie, kultura i dziedzictwo.

Strategia kładzie duży nacisk na ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego oraz zabytków jako elementu tożsamości lokalnej i atrakcyjności turystycznej regionu.

W Strategii planowano prace przy renowacji ołtarza św. Michała Archaniola oraz balustrady i chóru organowego w Bazylice Mniejszej w Środzie, a także odnowienie ołtarza bocznego św. Stanisława biskupa w kościele Św. Michała w Winnej Górze. Działania te są realizowane w ramach szeroko zakrojonego programu rewitalizacji przestrzeni publicznych, który obejmuje także parki, place i skwery w Środzie Śląskiej. Celem jest nie tylko zachowanie dziedzictwa, ale także poprawa jakości życia mieszkańców i zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu.

Dzięki tym inicjatywom, Powiat Średzki skutecznie łączy ochronę zabytków z rozwojem społeczno-gospodarczym, co przyczynia się do zachowania lokalnej tożsamości i promowania regionu jako miejsca o bogatym dziedzictwie kulturowym.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Średzkiego na lata 2026-2029

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Średzkiego na lata 2026-2029 został przyjęty uchwałą nr XVIII/112/2025 Rady Powiatu w Środzie Śląskiej z dnia 30 października 2025 r.

Program obejmuje analizę stanu zachowania zabytków, identyfikację zagrożeń oraz propozycje działań naprawczych i konserwatorskich. Uwzględnia również aspekty prawne, organizacyjne i finansowe związane z opieką nad zabytkami.

Jego celem jest ukierunkowanie i optymalizacja działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zabytków nieruchomych i ruchomych, jako istotnych elementów tożsamości lokalnej i potencjału rozwojowego regionu.

Ustawa określa główne cele PPOnZ, do których należą:

- ☐ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- ☐ uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- ☐ zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- ☐ wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- ☐ podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- ☐ określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

Priorytet I: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Powiatu Średzkiego.

Priorytet II: Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego Powiatu Średzkiego.

Dla ww. priorytetów określono kierunki działań wraz z zadaniami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków Gminy Udanin na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych został opracowany w 2005 r. Wykonany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Udanin

Obecnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Udanin zostało przyjęte uchwałą nr XXXIV.131.2021 Rady Gminy Udanin z dnia 25 maja 2021 r.

Studium to strategiczny dokument planistyczny gminy, który określa politykę przestrzenną na jej obszarze. Nie jest aktem prawa miejscowego, ale stanowi podstawę do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Studium analizuje istniejące uwarunkowania – przyrodnicze, społeczne, gospodarcze i kulturowe – oraz wyznacza kierunki przyszłego rozwoju, w tym sposób zagospodarowania terenów, ochronę środowiska, dziedzictwa kulturowego czy infrastruktury technicznej. Jego celem jest zapewnienie ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju gminy.

W Studium szczególną uwagę poświęcono ochronie dziedzictwa kulturowego i zabytków. Dokument ten identyfikuje i wyznacza obszary o istotnym znaczeniu historycznym, kulturowym oraz krajobrazowym, które wymagają szczególnej troski w procesie planowania przestrzennego.

W ramach Studium przywołano wyznaczone w MPZP strefy ochrony krajobrazu kulturowego.

Studium podkreśla również konieczność uwzględniania ochrony dziedzictwa kulturowego przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz decyzji o warunkach zabudowy. Wskazuje na potrzebę zachowania integralności i autentyczności obiektów zabytkowych oraz ich otoczenia, a także na konieczność prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

Ponadto, dokument zaleca współpracę z odpowiednimi instytucjami, takimi jak Wojewódzki Konserwator Zabytków, w celu skutecznej ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego gminy. Podkreśla również rolę edukacji i świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków, zachęcając do organizowania działań promujących lokalne dziedzictwo kulturowe.

W ten sposób, Studium stanowi kompleksowe narzędzie planistyczne, które integruje ochronę dziedzictwa kulturowego z procesami rozwoju przestrzennego gminy Udanin, zapewniając zachowanie jej unikalnego charakteru kulturowego i historycznego dla przyszłych pokoleń.

Strategia Rozwoju Gminy Udanin na lata 2022-2030

Strategia Rozwoju Gminy Udanin na lata 2022-2030 została przyjęta uchwałą nr LVII.233.2022 Rady Gminy Udanin z dnia 22 listopada 2022 r.

To kluczowy dokument planistyczny wyznaczający kierunki rozwoju gminy w perspektywie do 2030 r. Określa on cele strategiczne, operacyjne oraz priorytety działań w różnych obszarach, takich jak gospodarka, infrastruktura, środowisko, edukacja, kultura i dziedzictwo kulturowe. Strategia stanowi podstawę dla podejmowania decyzji inwestycyjnych, aplikowania o środki zewnętrzne oraz koordynacji działań samorządu i partnerów społecznych.

W obszarze ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, strategia podkreśla znaczenie bogatego dziedzictwa historycznego gminy, obejmującego obiekty wpisane do rejestru zabytków, ewidencji zabytków, w tym układy ruralistyczne, zespoły dworskie, budynki sakralne i świeckie oraz inne elementy krajobrazu kulturowego. Dokument wskazuje na konieczność zachowania i rewitalizacji tych obiektów, integrując działania konserwatorskie z rozwojem turystyki kulturowej i edukacją historyczną. Strategia przewiduje również wspieranie inicjatyw lokalnych społeczności w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa, a także współpracę z instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę zabytków.

Dzięki kompleksowemu podejściu, Strategia ma na celu nie tylko ochronę istniejących zasobów kulturowych, ale także ich aktywne wykorzystanie jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Udanin ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Udanin to gmina wiejska położona w centralnej części województwa dolnośląskiego, w powiecie średzkim. Jej siedziba, wieś Udanin. Gmina graniczy z sześcioma innymi gminami: Środa Śląska i Kostomłoty (powiat średzki), Strzegom i Żarów (powiat świdnicki), Mściwojów i Wądroże Wielkie (powiat jaworski).

Na terenie gminy znajduje się 19 sołectw, w tym: Damianowo, Drogomiłowice, Dziwigórz, Gościśław, Jarosław, Jarostów, Karnice, Konary, Lasek, Lusina, Łagiewniki Średzkie, Pichorowice, Piekary, Pielaszkowice, Różana, Sokolniki, Udanin, Ujazd Dolny i Ujazd Górny.

Pod względem geograficznym obszar gminy Udanin położony jest w granicach makroregionów Przedgórze Sudeckiego i Niziny Śląskiej. Wschodnia i środkowa część gminy leżą w mezoregionie Wzgórz Strzegomskich, będących fragmentem Przedgórze Sudeckiego. Wschodnia część gminy, należąca do Niziny Śląskiej, położona jest natomiast w mezoregionie Równiny Wrocławskiej w regionie Wysoczyzny Średzkiej

Gmina Udanin charakteryzuje się przeważającym rolniczym użytkowaniem terenu. Użytki rolne stanowią około 86,8% powierzchni gminy, podczas gdy lasy i grunty leśne zajmują jedynie 4,1%. W gminie znajduje się 7 pomników przyrody, które stanowią indywidualne formy ochrony przyrody.

Przez teren gminy Udanin przepływa rzeka Cicha Woda, będąca lewostronnym dopływem Odry. Większość obszaru gminy znajduje się w jej dorzeczu. Dodatkowo, przez gminę przepływają mniejsze ciek wodne, takie jak Jarosławiec, który jest dopływem Cichej Wody.

5.2.2. Rys historyczny Gminy Udanin

Jednostki osadnicze Gminy Udanin mają swoją średniowieczną proveniencję. Gmina Udanin należy do rejonu najstarszego osadnictwa na Śląsku.

Osadnictwo na terenie obecnej Gminy Udanin sięga okresu kultury łużyckiej i wczesnego średniowiecza. Rozwój osadnictwa sięga XII w. W tym czasie w miejscach od wieków obronnych powstawały kasztelanie, wznoszone były zamki.. Historia wskazuje wielkich ludzi, którzy mieli wpływ na dzieje obecnej gminy. W 1268 r., książę Bolesław II łagodził spór między Ujazdem i Pielaszkowicami. Do obrony Śląska w czasie „Wojen Śląskich” Fryderyk II wznosił nowe wielkie twierdze i przebudował istniejące. W 1808 r. W Pielaszkowicach stacjonowały wojska francuskie, kiedy doszło do bitwy między oddziałami Prus, Rosji i Francji. Rosjanie i sprzymierzone Prusy wyczerpani walkami wyprosili u Napoleona zawieszenie broni. Do rozmów doszło dnia 4 czerwca 1813 r. w zamku Pielaszkowicach. Zawarto tu zawieszenie broni między Francją, reprezentowaną przez Napoleona a Prusami reprezentowanymi przez generała von Kliesta, i rosyjskiego hrabiego Schuwalow.

Wsie Łagiewniki i Drogomiłowice związane są ze śląskim poetą Gerhardem Hauptmannem, który przyjeżdżał do rodziny jego wuja Gustawa Schuberta zamieszkałego wówczas w Drogomiłowicach. Historia głosi, że w dobrach szlacheckich w Łagiewnikach, przebywał poeta od maja do września 1878 r. Natomiast w Lusinie autorem dekoracji freskowej kościoła filialnego pw. Narodzenia NMP był Franz Heigel-znakomity malarz barokowy.

Udanin – pierwsze zapisy historyczne o wsi pochodzą już z wieku XIII. Wzmiankowana jest po raz pierwszy w łacińskim dokumencie z 1250 r. dotyczącego fundacji kościoła św. Urszuli, który wydany został przez papieża Innocentego IV w Lyonie gdzie miejscowość zanotowana została w obecnie używanej polskiej formie „Udanin”. Nazwa została zgermanizowana przez Niemców na Gäbersdorf tracąc swoje pierwotne brzmienie.

W latach 1458-1471 właścicielem wsi był Landeshauptmann Dipprand von Reibnitz. Jego następcą został Joachim von Landskron, później właścicielem został „Rittmeister” Otto Friedrich von Landskron. W XVII w. miejscowość zostaje podzielona na Dolny i Górny Udanin. W XVIII w. ponownie Udanin stanowi całość. Od lat 1688-1795 majątek Udanin należał do rodziny von Pannwitz.

Jeden z ówczesnych właścicieli rodziny von Pannwitz kazał na swoich dobrach wybudować kosztem 1000 talarów mauzoleum, w którym został pochowany jego 12-letni syn. Kilka dni przed śmiercią syna, ojciec obserwował z ukrycia jego zabawę. Zauważył, że chłopiec kopał dziurę w ziemi niedaleko kościoła św. Urszuli. Ojciec podszedł do niego i zapytał co robi. Chłopiec odpowiedział: Znalazłem klucz i go tutaj zakopałem i nie minie dużo czasu jak zostanę tutaj pochowany. Rozpacz ojca była wielka, gdy po paru dniach syn zmarł. Podjął on decyzję, że w miejscu w którym syn zakopał klucz wybuduje grobowiec. W tym czasie panowała w miejscowości dżuma, na którą zmarło wiele osób.

Od 1795 r. do 1945 r. wieś Udanin była własnością rodziny von Richthofen. Pierwszym właścicielem z tej rodziny był deputowany powiatowy Ludwig Freiherren von Richthofen. Na miejscu poprzedniego kościoła ewangelickiego zostaje wybudowany w 1840 r. duży kościół ewangelicki. W Udaninie istniała również ewangelicka parafia. Zmarłych wyznawców obu wyznań chowano na wspólnym cmentarzu. Wieś Udanin była wioską typowo rolniczą. W 1845 r. we wsi znajdowały się: 84 domy rolników, 1 zamek, 2 folwarki, 4 gospody, 1 młyn wodny, 1 młyn na kierat, 1 browar, 1 gorzelnia, 1 cegielnia, razem 768 mieszkańców. W tym okresie hodowano 235 szt. bydła i 2300 szt. owiec. Istniała katolicka i ewangelicka szkoła. W 1893 roku rozpoczęto budowę linii kolejowej Strzegom-Malczyce o długości 36,5 km. 1 września 1895 roku przejeżdża pierwszy pociąg na stację Gäbersdorf-Beckern. Stacja posiada bufet, gdzie można zjeść ciepły posiłek. Wieś Udanin została rejonem urzędowym w skład którego wchodziły miejscowości: Dębница, Dźwigórz, Lasek. W tym okresie wieś Udanin liczyła około 1000 mieszkańców. Z ogólnej powierzchni 962 ha gruntów rolnych do szlacheckich dóbr należało 600 ha, natomiast pozostałe grunty należały do 7 wielkich rolników i 4 mniejszych gospodarstw (od 16 ha do 24 ha).

Na miejscu była poczta z centralą telefoniczną, a o stan zdrowia mieszkańców dbało 2 lekarzy, akuszerka i pielęgniarka. W Urzędzie Gminy przebywali: przewodniczący, sołtys, 1 policjant i 1 pracownik Urzędu Stanu Cywilnego.

W 1943 r. rozpoczęto budowę lotniska. Pole lotniskowe zostało skanalizowane i wyrównane. Do prac przywożono pracowników z obozu Gross-Rosen (Rogoźnica). Umieszczani byli w prowizorycznym areszcie. Na ścianie byłego aresztu są wyryte ich imiona, nazwiska oraz inne zapisy.

Po wojnie, w 1945 r., wioska otrzymała nawę Wdanin, po roku zmienioną przez Komisję Urzędu Rady Ministrów na Udanin. Wkrótce również powstaje Państwowe Gospodarstwo Rolne (PGR), które gospodaruje na większości gruntów rolnych jak również zatrudnia najwięcej pracowników.

Od 1954 do 1972 r. Udanin funkcjonował jako gromada, będąca najmniejszą jednostką podziału terytorialnego. W latach 1975-1998 gmina należała do województwa legnickiego, a od 1999 r. znajduje się w granicach województwa dolnośląskiego.

5.2.2.1. Historia miejscowości Gminy Udanin[#]

Damianowo – Damiani villa – 1300, 1318, Damiansdorf – 1346, Dameansdorf, Damyansdorf – 1386, Damianstorf – 1391, Damsdorf – 1677, Ober-, Mittel-, Nieder-Damsdorf – 1743, do 1945.

Damianowo wzmiankowane było w dokumentach po raz pierwszy w 1305 r. Wówczas wieś została wymieniona wśród biskupich dóbr czynszowych jako Damiani villa. Do połowy XVIII w. miejscowość leżała w księstwie świdnickim; następnie do lat 30. XX w. administracyjnie przynależała do powiatu strzegomskiego, a później do 1945 r. do powiatu średzkiego. Pierwsze potwierdzone informacje o kościele p.w. św. Michała Archaniola w Damianowie pochodzą z rejestru czynszowego arcybiskupa Gabriela z Rimini z 1318 r. W miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Drogomilowice – Długomilovici – 1217, Drogomilowitz – ok. 1300, Drogmilsdorff – 1371, Drogmausdorff – 1397; Drombsdorf – 1499, Dramsdorff – 1521, Drombssdorff – 1611, Drambsdorff, Damsdorffio – 1677, Dromsdorff – 1726, Drohmsdorf und Lohnig – 1785, Dromsdorf-Lohnig – 1885, do 1945.

Wieś wzmiankowana była po raz pierwszy jako Drogomilovitz w dokumencie z 1305 r. Jako założyciela wsi podaje się Drogomila – podwładnego księcia Henryka – co miałyby potwierdzać książęcy dokument z 15 sierpnia 1226 r. W dokumencie biskupa Wawrzyńca z 1217 r. po raz pierwszy wzmiankowane są Drogomilowice, wymienione wśród miejscowości należących do parafii w Ujeździe. Drogomilowice połączone z Łagiewnikami do poł. XVIII w. leżały w księstwie świdnickim, następnie do lat 30. XX w. administracyjnie należały do powiatu strzegomskiego, a do 1945 r. do powiatu średzkiego. W miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Dziwigórz – Dybisdorf, Dybisdorf (1394), Decziesdurff (1420), Detziesdurff (1423), Diersersdorff (1443), Diebesdorf (1687), Dissdorff (1743), Diersdorf (1783), Dieresdorf, Diebesdorf (1785), Diesdorf (do 1945).

Dobra rycerskie w Dziwigrodzu wzmiankowane po raz pierwszy w 1394 r. W 1654 r. wraz z Udaninem należały do Joachima i Ottona Friedricha von Landeskrone. Razem z Dębicą do wojny siedmioletniej stanowiły saskie dobra lenne. Od 1765 r. wzmiankowane istnienie we wsi folwarku. Założenie pałacowo-folwarczne, należące do dóbr rycerskich rodu v. Richthofen, przebudowane zapewne w 1827 r. Po 1870 r. w Dziwigrodzu funkcjonował zakład wychowawczy i drukarnia ewangelickiego stowarzyszenia z siedzibą w Szklarskiej Porębie. Po 1910 r. zamek zamieszkały był przez pracowników drukarni. W 1932 r. wieś połączona z Dębicą w jedną jednostkę administracyjną.

To niewielka wieś w typie ulicówki, z zespołem dworskim w części pld.-zach. Zasięg siedliska nie uległ poważnym zmianom.

Gościsław Gostizlauia – 1189; Goscizlau – 1203; Bertholdesdorph – 1268; Bertoldisdorf – 1292; villa Bertoldi – 1295; Beroldisdorf – 1411; Bartelsdorf – 1743; Bertholdsdorf – 1785, do 1945.

W dokumentach wieś wzmiankowana po raz pierwszy jako Gostizlauia w 1189 r., w 1268 r. lokowana na prawie niemieckim przez Sobiesława (Sobezlaus) syna Brebimila. W 1292 r. Gościsław wraz z patronatem nad miejscowym kościołem znalazł się w posiadaniu klasztoru cystersów w Krzeszowie. Prawa klasztoru do wsi potwierdził w 1292, 1295 i 1299 r. książę świdnicko-jaworski Bolko I; w 1318 r. papież; w 1352 r. książę świdnicki Bolko II. Dobra ziemskie w Gościsławiu cystersi posiadali do sekularyzacji majątków klasztornych w 1810 r. W 1374 r. wzmiankowany był Bernhard von Waldaw, który sprzedał osiem marek rocznego czynszu ze swej własności w Gościsławiu, Nickelowi Ytel Seidliz; w 1389 r. W miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób.

Jarosław – Cesco v. Luzoboc – 1202; Luzoboc – 1218; Jarozlaw, Jerslendorff – 1218; Lusoboc – 1260; Lisoboc – 1262; Luzebok jetzt Jeryslayndorf genannt – 1316; de Jaroslai villa – 1337; villa Jeroslai – 1345; Jerlandsdorff – 1365; Jersslindorff – 1373; Jeschendorff – 1543; Jaschendorff – 1666/67; Jaerschendorff – 1743; Jaerschendorff – 1795; Jerschendorff – do 1945.

Jarosław wzmiankowano po raz pierwszy w 1202 r., jako wieś należąca do klasztoru cystersów w Lubiążu. Później potwierdzono jej przynależność także do opactwa w Kamieńcu Ząbkowickim. W średniowieczu istniał tu kościół i szynk, a mieszkańcy uczestniczyli w regulacji cieku wodnego wspólnie z sąsiednimi wsiami. Kościół, odbudowany po pożarze z 1704 r., był przebudowywany i użytkowany przez katolików oraz ewangelików. Znajdowała się tu również szkoła katolicka i później ewangelicka. Właścicielami dóbr ziemskich byli m.in. von Seidlitzowie, hrabiowie von Haslingen-Schickfus, a od 1907 r. – Oskar Scheibke, znany hodowca koni. Gospodarstwo obejmowało w szczytowym okresie do 237 ha i było nastawione na uprawę buraków oraz hodowlę koni i bydła. W XIX i XX w. we wsi znajdowało się kilkadziesiąt domostw, wiatrak, gorzelnia i tłocznia oleju. Przed II wojną światową Jarosław zamieszkiwało ok. 300 osób. Po 1945 r. majątek włączono do PGR Udanin.

Jarostów – Izerovici – 1217; Ysirdorf – 1295, Isersdorf – ok. 1300; von Ernsdorf – 1292; Eisendorff – 1666/67; Eisendorf – 1743, 1785, do 1945 r.

W dokumencie biskupa Wawrzyńca z 1217 r. po raz pierwszy wzmiankowana jest wieś Izerovici wymieniona wśród miejscowości należących do parafii w Ujeździe. Do połowy XVIII w. miejscowość leżała w księstwie świdnickim; następnie do lat 30. XX w. administracyjnie przynależała do powiatu strzegomskiego, a później do 1945 r. do powiatu średzkiego. Historia własności dóbr w Jarostowie znana jest od końca XIV w. 16.03.1393 r. Claws Drenow sprzedał dwa łany pól Franzkenowi Tschamberndorffowi, tym samym ten drugi pierwszemu sprzedał 4 marki czynszu rocznego z tych dwóch łanów. W miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Karnice – Carnici – 1217; Niderkornz – 1666/7; Körnitz – 1743; Körniz – 1785; Körnitz – do 1945 r.

W dokumencie biskupa Wawrzyńca z 1217 r. po raz pierwszy wzmiankowana jest wieś Carnici wymieniona wśród miejscowości należących do parafii w Ujeździe. Wieś pierwotnie przynależała do księstwa świdnickiego, następnie powiatu strzegomskiego, a następnie średzkiego. W swej historii wieś była dwudzielna – wyróżniano część górną i dolną – podział wsi potwierdza dokument z 1395 r., gdzie jest mowa o dolnym folwarku, jak również zapis przy okazji wizytacji z kościoła w Ujeździe Górnym z 1677 r., w którym jako wsie należące do tej parafii wymieniono Oberkarnt i Niderkornz. Pierwsze informacje o właścicielach majątku w Karnicach pochodzą z końca XIV w. W dniu 20.10.1391 r. Hannos von Krebelwicz sprzedał Peterowi Pezelerowi mieszczaninowi wrocławskiemu 5 marek czynszu ze swoich dóbr w Karnicach. Dnia 11.05.1395 r. bracia Thime i Heinke von Seidlich sprzedali swoje czynsze z Karnic (Kornicz) Heinrichowi von Profen. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób.

Konary – Chomar – 1305; Kunir – 1371; Kummer – 1411; Cunern – 1439; Kuhnern – 1677; Kunern – 1687, 1743; Kuhnern – 1785, do 1945 r.

W dokumentach wieś wzmiankowana była po raz pierwszy w dokumencie biskupa Cypriana z 1202 r. potwierdzającym czynsze z Konar dla klasztoru w Lubiążu. Miejscowość jest następnie wymieniana w podobnych dokumentach z lat 1218 i 1227 r. Konary wielokrotnie były wymieniane w dokumentach średniowiecznych. W 1371 r. w dniu św. Pryski Heinrich von Seidlitz przekazał Gunzelinowi von Lasan i Nickelowi von dem Czeisberge 3 marki rocznego czynszu z Konar. W 1371 r. Heinrich von Seidlitz przekazał 3 marki rocznego czynszu z Konar Gunzelinowi z Łażan i Nickelowi z Czeisberge. W 1374 r. bracia Hannos i Heinrich von Sedlitz przekazali z kolei 5 marek rocznego czynszu z trzech łanów czynszowych w Konarach Jorgenowi Hutterowi. W miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Konary, przysiółek Dębki – Eichberg, Schneidersche Lehnguth – 1795; Eichberg – 1795 r., do 1945 r.

Pierwsze informacje o Dębkach – folwarku należącym do majątku w Konarach pochodzą z opisu topograficznego z 1785 r. (folwark zwany był Eichberg lub Schneidersche Lehngut). Wówczas dobra rycerskie w Konarach należały do rodziny von Tschammer. W 1744 r. właścicielem dóbr był radca ziemski von Tschammer, a po jego śmierci w 1764 r. wdowa po nim Maria Anna Magdalena von Tschammer, która

to połączyła dobra w Konarach z majątkami w Drogomiłowicach i Różanej. Majątek odziedziczył po niej jej drugi syn George Kaspar von Tschammer und Osten (zmarły w 1815 r.). W 1829 r. – we wsi znajdowały się dwa gospodarstwa, 4 gospodarstwa zagrodnicze, 3 chałupnicze, mieszkało tu 77 katolików i 38 ewangelików.

W 1830 r. Dębki określone jako kolonia z folwarkiem, składały się z 12 domów, zamieszkiwana przez 111 mieszkańców, w tym 41 ewangelików. W 1845 r. w Dębkach odnotowano folwark, 9 domów, podobnie jak w 1830 r. 111 mieszkańców, w tym 41 ewangelików. W latach 1812-1845 dobra w Konarach wraz z Dębkami należały do szambelana dworu Franza von Mutiusa. W 1870 r. majątek należał do Śląskiego Towarzystwa Bankowego we Wrocławiu, a zarządzał nim inspektor Lindemann. W 1886 r. właścicielem majątku rycerskiego w Konarach był baron, podporucznik Bolko von Richthofen zm. 1899 r.).

Konary, dawny przysiółek Piaszczanka – Sanderwald, Sanderhausen – 1785, 1845, Sandervorwek – 1830, Sanderhof – 1905, Vorwerk Sanderhof – do 1945 r.

Konary wraz z dawnym przysiółkiem Piaszczanka (niem. Sanderwald) wzmiankowano po raz pierwszy w 1785 r. jako część dóbr Górnego Goczałkowa. W XIX w. Piaszczanka była niewielką kolonią leśną, która z czasem przekształciła się w folwark, podporządkowany majątkowi w Konarach. W 1905 r. Piaszczanka figurowała już jako część dóbr w Konarach, których areał sięgał 482 ha, a w latach 30. XX w. wzrósł do 597 ha. Prowadzono tu hodowlę bydła rasy wschodniofryzyjskiej i owiec Hampshire. Dobra pozostawały w rękach rodu von Richthofen – od XVIII w. w Goczałkowie, a od 1886 r. także w Konarach. Ostatnim właścicielem był baron dr Carl von Richthofen, który zarządzał majątkiem do 1945 r. Po wojnie folwark i grunty przejęły państwowe gospodarstwa rolne. Osada Piaszczanka, licząca w 1871 r. 53 mieszkańców, zachowała charakter rolniczy.

Księżyce, dawny przysiółek Damianowa – pierwsza historyczna wzmianka dotycząca Księżyc pochodzi z 1473 r. Historia tutejszych dóbr szlacheckich sięga jednak dopiero połowy XVIII w. W 1724 r. były one własnością Doroty von Schellendorf, wywodzącej się z rodu von Gusmuth. W latach 80. XVIII w. dobra znajdowały się już w posiadaniu jej syna, Hansa von Schellendorf. Najprawdopodobniej właśnie z tym właścicielem wiąże się inicjatywa oraz data widniejąca na obramieniu portalu oficyny: „HS VS, 1776”.

W tamtym czasie Księżyce liczyły 10 zagrodników i 1 chałupnika gospodarującego, łącznie mieszkało tu 61 osób. Dobra szlacheckie posiadały prawo warzenia piwa.

Około 1830 r. folwark przeszedł na własność Hansa von Gellhorna – kawalera Zakonu Joannitów. Rodzina Gellhornów zarządzała majątkiem do co najmniej 1886 roku. Wiadomo, że w połowie XIX wieku funkcjonował tu folwarczny browar. Wzmiankowana w dokumentach gorzelnia należała natomiast do pobliskiej wsi.

Zgodnie z danymi statystycznymi z 1845 r. w Księżycach hodowano 600 merynosów oraz 30 sztuk bydła. W 1891 r. właścicielem folwarku był baron Carl von Richthofen – rodzina Richthofenów posiadała również inne majątki w okolicach Damianowa aż do czasów II wojny światowej.

Lasek – Wozcheyn – 1310; Forstchein – 1385; Ferstichen – 1687; villa Ferstichen – 1687; Förstchen – 1743; Foerstchen 1785; Förstchen – 1845 do 1945.

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1310 r. W 1385 r. Nickel von Czeiskberg, Henryk von Tscherticz, Ulrich Swab, Henryk Wiltberg i Hans Reden sprzedali dobra w Lasku wraz z folwarkiem Thamme von Lasen, który w 1387 r. sprzedał pięć marek rocznego czynszu z nich Heinrichowi Schofsdorf, w 1392 r. dziesięć marek rocznego czynszu Heynemanowi Radak, a w 1394 r. cztery marki rocznego czynszu Nicklowi von Seidlitz. Dobra ziemskie w Lasku w 1650 r. stanowiły własność Hansa von Stachwitz, a ich dzieje znane są dokładnie od 1720 r. W tym czasie majątność pozostawała w posiadaniu Johanna Christopha von Gersdorf. Następnie w 1751 r. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób.

Lusina – Luszina – 1149; Lussina – 1203, 1208; Lusina – 1255; Lussyn – 1277; Lussin – 1335; Lyssa villa – 1651/52; Lissen – 1666/67; Luessen – 1785; Lüßen – 1845, do 1945 r.

W dokumentach wieś określona jako villa Luszina wzmiankowana była po raz pierwszy w dokumencie biskupa Waltera z 1149 r. jako wieś czynszowa wrocławskiego klasztoru augustianów na Piasku. Informacje te zostały potwierdzone następnie w 1180 r. W dokumencie biskupa Cypriana z 1203 r. zostały natomiast potwierdzone czynsze z Lusiny nadane przez biskupa Waltera komandorii zakonu joannitów ze Strzegomia. W 1239 r. Lusina była lokowana na prawie niemieckim (dokument z 29.08.1239 r.). W 1277 r. część Lusiny została zwolniona z poddaństwa przez księcia jaworskiego Henryka. Wieś leżała do połowy XVIII w.

W miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Łagiewniki Średzkie – Lageunici – 1217; Lageniwitz – ok. 1300; Lauwenik – 1371; Lawnig – 1396; Lonig – 1687; Lohnig – 1782, do 1945 r..

W dokumentach wieś wzmiankowana była po raz pierwszy jako Lageunici w 1217 r. Łagiewniki Średzkie do poł. XVIII w. leżały w księstwie świdnickim, następnie administracyjnie należały do powiatu strzegomskiego, a do 1945 r. do powiatu średzkiego. Już w 1785 r. Drogomiłowice i Łagiewniki Średzkie – dwie leżące blisko siebie wsie były powiązane administracyjnie. Dane statystyczne z tego czasu odnoszą się do obu miejscowości łącznie. W obu miejscowościach obok siedziby w Drogomiłowicach wymieniono dwa folwarki, 13 gospodarstw zagrodniczych, 4 chałupnicze, wspomniano o felczerze; w miejscowości znajdował się wówczas młyn wodny, wiatrak (istniejący od 1786 r.); miejscowość liczyła 147 mieszkańców wyznania ewangelickiego. W 1829 r. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Pichorowice – Pichorovici – 1217; Piscorouci – 1217; Dorfe Pichorowa – 1264; Beicherwitz – 1282; Pichnovicz – 1335; Pichorwicz – 1336, Psychirwicz – 1414, Peicherwicensem – 1638; Peicherwitz 1666/7, do 1945..

Najstarsza wzmianka źródłowa o Pichorowicach pochodzi z 1217 r., z dokumentu biskupa wrocławskiego Wawrzyńca, w którym odnotowano, że osada ta jako jedna z 18 miejscowości należała do parafii w Ujeździe Górnym. W 1264 r. płaciła czynsze szpitalowi trędowatych przy kościele św. Maurycego we Wrocławiu. W 1371 r. wraz z sołectwem, karczmą, patronatem nad miejscowym kościołem i prawem sądu należała do Thime von Chuldicz. Następnie wieś z sołectwem, karczmą i patronatem nad kościołem, stanowiła do 1810 r. uposażenie kapituły katedry wrocławskiej, które potwierdzone zostało dnia 16 czerwca 1379 r. przez księżnę świdnicką Annę. W 1394 r. w miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Piekary – Peczer – ok. 1300; Peckir – 1305; Bekkern – 1327; Beckern – 1408; Beckern 1651/52, do 1945.

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1305 r. W dokumencie z 1317 r. wymieniono pochodzącego z Piekar burmistrz Strzegomia Konrada, który posiadał pół młyna w Morawie. Od 1326 r. do kasaty zakonów i dóbr kościelnych w 1810 r., osada stanowiła własność klasztoru benedyktynek w Strzegomiu. Do klasztoru należało 6 łanów ziemi sprzedanych w 1326 r. przez braci Konrada i Reinolda z Czernej (Cirna) wraz z 12 grzywnami czynszu, co potwierdził następnie w 1342 r. książę świdnicki Bolko II. W dokumencie z 1342 r. jako kupujący wymieniony został także pleban Tylon, obok konwentu i opatki Katarzyny. W miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Pielaszkowice – Wlostcouici – 1198; Belesviz – 1267; Pelascoviz – 1268; Pelascovitz – ok. 1300; Pilossovich – 1335; Pleswitz – 1560; Plesswitz – 1607; Bleswitz – 1666/67; Blaswitz – 1667; Pleeswitz – 1743; Plaeswitz – 1785; Pläswitz – 1845, do 1945 r.

W dokumentach wieś wzmiankowana była po raz pierwszy w 1198 r. jako miejscowość założona przez Piotra Włostowica. Do połowy XVIII w. miejscowość leżała w księstwie świdnickim; następnie do lat 30. XX w. administracyjnie przynależała do powiatu strzegomskiego, a później do 1945 r. do powiatu średzkiego. Pierwsze informacje o kościele w Pielaszkowicach pochodzą z rejestru dziesięcin Nuntiusa Galharda de Ceceribus z 1335 r. W okresie reformacji kościół został przejęty przez ewangelików, 8 stycznia 1654 r. ponownie został przejęty przez katolików. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Pielaszkowice, przysiółek Jańczów – Jonsdorff – 1375, Johnsdorf – do 1945 r., też Jeńczów – po 1945 r.

Jańczów, obecnie nieistniejący przysiółek wsi Pielaszkowice, po raz pierwszy wzmiankowany został w 1375 r. jako samodzielna wieś. Od XVIII w. stanowił część majątku rycerskiego w Pielaszkowicach. Właścicielami tych dóbr była rodzina von Buddenbrock, która zarządzała nimi nieprzerwanie od końca XVIII

w. do 1945 r. Folwark w Jańczowie wzmiankowany m.in. w 1829 r., kiedy istniał tu jeden budynek gospodarczy i wiatrak. W skład majątku wchodziły m.in. cegielnia, mleczarnia, lasy i grunty rolne o powierzchni ponad 500 ha. Prowadzono hodowlę bydła, owiec oraz uprawę buraków cukrowych i pszenicy. Przed II wojną światową wieś i folwark należały do barona Ericha von Buddenbrock. Po 1945 r. miejscowość została opuszczona, a zabudowania przysiółka rozebrano. Obecnie Jańczów nie istnieje jako samodzielna jednostka osadnicza.

Różana – Cunczledirhosin – ok. 1300; Cunczlederhosin – 1305; Tilo gen. Ledirhose – 1330; Ledirhosin – 1372; Laderhosse – 1677; Lederhose – 1743, 1785, 1845; Lederose – do 1945 r.

W dokumentach wieś wzmiankowana była po raz pierwszy jako Cunczledirhosin ok. 1300 r. Do połowy XVIII w. miejscowość leżała w księstwie świdnickim; następnie do lat 30. XX w. administracyjnie przynależała do powiatu strzegomskiego, a później do 1945 r. do powiatu średzkiego. Pierwsze informacje o kościele pw. Szymona i Judy w Różanej pochodzą z XIII w. W 1292 r. w miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Sokolniki Socolnici – 1217; Zokolnik – 1328, Ockilnick ??? – 1399; Zuckelnick , do 1945 r.

Wieś wymieniona po raz pierwszy w 1217 r. w dokumencie wrocławskiego biskupa Wawrzyńca, jako jedna z 18 miejscowości należących do parafii w Ujeździe Górnym. W 1626 r. należała do Hansa von Mühlheim, w latach 1654-1657 Heinricha von Mühlheim oraz barona Johanna Christopha Schweidnitz († 1698), przy czym nie było w niej dóbr rycerskich. W 1740 r. własność ziemską w Sokolnikach należała do pana von Nostiz, w 1742 r. Beate Abigal von Nostiz, z domu von Siegroth, a następnie przeszła w posiadanie rodu von Buddenbruck z Pielaszkowic, jako część majoratu. Po wojnie trzydziestoletniej wzmiankowany w Sokolnikach 11 gospodarstw kmiecyh. W 1795 r. w miejscowości znajdował się typowy zespół folwarczny i zabudowa zagrodowa z XIX w. Liczba mieszkańców na przełomie XIX i XX w. wahała się od kilkudziesięciu do ponad stu osób. Dobra ziemskie pozostawały w rękach lokalnych rodów szlacheckich i były dzielone między folwarki.

Udanin – Adamin 1250 r.; Gebhardtsdorf 1371; Gebhardi Villa 1389; Gäbersdorf 1789.

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy 9 czerwca 1250 r. w dokumencie papieża Innocentego IV, potwierdzającym własność augustianów z Wrocławia. Kościół p.w. św. Urszuli, istniejący już w 1223 r., służył protestantom do 1653 r., po czym został zrekatolizowany. Przebudowany po pożarach w 1661 i 1683 r., uszkodzony w czasie wojny trzydziestoletniej oraz działań wojennych w 1945 r., obecnie pozostaje nieużytkowany. W 1989-1992 odbudowano strop i więźbę dachową, w 2011 r. przeprowadzono remont dachu.

W 1842 r. powstał drugi kościół (obecnie p.w. Matki Bożej Anielskiej), ufundowany przez gminę ewangelicką i Juliusa von Richthofen. Budowla w stylu klasycystycznym z czterdziestometrową wieżą mieściła 700 osób. Dzwony ufundowano w 1850 r., z czego dwa zostały przetopione podczas I wojny światowej.

Szkoła katolicka wzmiankowana była od 1789 r., a ewangelicka od 1654 r. Obecny budynek dawnej szkoły ewangelickiej (nr 21) pochodzi z 3 ćw. XIX w. W 1927 r. pracowało tam trzech nauczycieli. W Udaninie istniał też cmentarz ewangelicki, założony w 1887 r.

Dobra ziemskie należały od XV do XX w. do rodów von Strachwitz, von Landskron, von Pannwitz, von Moll, a od 1778 r. do rodziny von Richthofen. W 1823-1824 Julius von Richthofen wznosił klasycystyczny pałac, rozbudowany w poł. XIX w. przez Emila von Kramsta. Po 1887 r. Siegfried von Richthofen przekształcił ogród w park krajobrazowy wg projektu E. Petzolda.

W skład majątku wchodziły dwa folwarki, browar, gorzelnia, cegielnia (czynna do 1912 r.), miedlarnia oraz zespół owczarni Louisenhof (od 1825 r.). W 1873 r. powierzchnia dóbr wynosiła 2349 mórg, a w 1886 r. 545 ha wraz z Louisenhofem.

W 1895 r. wybudowano linię kolejową ze Strzegomia do Malczyc, z przystankiem w pobliżu Udanina. W 1901 r. uruchomiono fabrykę szamotu i materiałów ogniotrwałych oraz osiedle robotnicze. W okresie międzywojennym działała tu też drukarnia i kilku kupców. Po 1945 r. dobra włączono do PGR, a dziś teren dzierżawi firma „John Deere Polboto Agri”.

Ujazd Dolny i Ujazd Górny – Viasd – 1201, 1202; Vyazd – 1202; de Viazd – 1216; Uyazd – 1218; est Vyazt – 1227; Uyazd, Viazd – 1235; de Vyast – 1289; circa Moyes – 1292; Viesd – ok. 1300; de Mogis

Inferior – 1367; Nieder Moyes – 1375; Superiori et Inferiori Moys – 1392; in den dörfern Obir und Niedern Moys – 1393.

Ujazd Dolny – in Superiori et Inferiori villa Moyes – 1393; Niedermeis, villa – 1666/67; Moys, Nieder – 1785; Ober und Nieder Moys – 1896; Nieder Moys – do 1945.

Ujazd Górny – Obermais, villa – 1666/67; Ober Moÿss – 1743; Moys, Ober – 1785; Ober und Nieder Moys – 1896; Ujazd, Moys – 1900; Ober Moys – do 1945.

Po raz pierwszy wzmiankowane zostały w 1201 r. jako posiadłość klasztoru cystersów w Lubiążu, podarowana przez hrabiego Gneomira. Już w 1217 r. dokumenty rozróżniają dwie miejscowości: Ujazd Górny (Uyazd superior) i Ujazd Dolny (Uyazd inferior). Obie wsie zostały lokowane na prawie niemieckim i przez wieki znajdowały się w granicach dominium klasztornego w Bogdanowie, pozostając własnością zakonu do sekularyzacji w 1810 r. W 1811 r. zostały sprzedane przez państwo inspektorowi Nitsche.

W średniowieczu pojawia się wiele dokumentów potwierdzających przynależność i przywileje obu Ujazdów, m.in. zapisy księcia Bolka (1337 r.) oraz starosty Beneša z Choustnika (1395 r.). Ujazd Górny już w XIII w. posiadał kościół parafialny, wspominany w 1235 r., a jego patronami byli św. Maria, św. Marcin i św. Cecylia. Kościół przechodził wielokrotne przebudowy i remonty, m.in. po zniszczeniach wojny trzydziestoletniej, w latach 1702-1705 oraz 1857-1868. Plebania powstała w 1611 r., obecna budowla pochodzi z 1775 r.

W obu miejscowościach funkcjonowały wolne sołectwa, posiadające uprawnienia browarnicze, gorzelnicze i handlowe. Od XVI w. znani są z nazwiska kolejni właściciele sołectw – rody Scholzów, Häuslerów, Tilgnerów czy Springerów. Sołectwa obejmowały znaczące arealy ziemi – w Ujeździe Dolnym nawet do 316 ha w latach 1894-1930, w Ujeździe Górnym ok. 148 ha w latach 1891-1920.

W 1823 r. nastąpił formalny podział miejscowości na Ujazd Dolny i Ujazd Górny. W Ujeździe Dolnym pozostało dziedziczne sołectwo, 12 gospodarstw kmiecych, 13 zagrodniczych, 3 chałupnicze oraz kuźnia i owczarnia. Ujazd Górny zachował plebanię, szkołę, 11 gospodarstw kmiecych i sołectwo.

W XIX w. obie wsie rozwijały się, posiadając szkoły katolickie, browary i gorzelnie. Szkoła w Ujeździe Górnym istniała już w 1724 r., nowy budynek powstał w 1817 r. W Ujeździe Dolnym nową szkołę zbudowano w 1834 r., a w 1869 r. wzniesiono kolejny budynek szkolny.

W 1785 r. Ujazd Dolny liczył 196 mieszkańców, Ujazd Górny – 182, wszyscy wyznania katolickiego. W 1880 r. w Ujeździe Dolnym mieszkało 411 osób (41 ewangelików), w Górnym – 284 osoby (18 ewangelików). W 1927 r. w Ujeździe Dolnym było 109 ewangelików i 265 katolików, a w Ujeździe Górnym – 114 ewangelików i 279 katolików.

Do 1945 r. obie wsie zachowały charakter rolniczy, z dominacją dużych gospodarstw chłopskich. Po II wojnie światowej majątki przejęły państwowe gospodarstwa rolne. Ujazd Górny zachował kościół parafialny i cmentarz katolicki, Ujazd Dolny – szkołę i budynki po sołectwie.

5.3. Krajobraz kulturowy gminy

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoją gminą oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy Gminy Udanin stanowi wyjątkową mozaikę elementów przyrodniczych i historycznych, ukształtowaną przez wieki działalności człowieka. Na przestrzeni stuleci przekształcano go w sposób harmonijny, zgodny z rytmem życia lokalnych społeczności i zmieniającymi się warunkami gospodarczymi, co zaowocowało powstaniem przestrzeni o wysokich walorach estetycznych, historycznych i tożsamościowych.

Gmina położona jest na Przedgórzu Sudeckim, w obrębie mezoregionu Równiny Kostomłotów, i charakteryzuje się łagodnym ukształtowaniem terenu oraz mozaikowym układem pól uprawnych, zadrzewień

śródpolnych, miedz, małych cieków wodnych oraz wiejskich układów osadniczych. Układy te, w wielu przypadkach zachowane w niemal niezmienionej formie od średniowiecza, stanowią istotny komponent dziedzictwa kulturowego.

Na obszarze gminy zidentyfikować można liczne zespoły dworsko-folwarczne, pozostałości założeń parkowych, aleje drzew i wiejskie centra z dominującymi bryłami zabytkowych kościołów – wszystko to wpisuje się w charakterystyczny dla Dolnego Śląska typ krajobrazu rolniczego o silnym nasyceniu zabytkami architektury i techniki. Szczególne znaczenie mają miejscowości takie jak Udanin, Pielaszkowice, Ujazd Górny, Drogomiłowice czy Karnice, gdzie zachowały się nie tylko zabudowania rezydencjonalne, ale także układy przestrzenne wsi – place, linie zabudowy, zabudowania gospodarcze.

Krajobraz kulturowy Gminy Udanin cechuje także obecność obiektów sakralnych – zarówno gotyckich i barokowych kościołów, jak i kapliczek przydrożnych, krzyży pokutnych czy cmentarzy, które stanowią ważne znaki pamięci historycznej i elementy o dużym ładunku symbolicznym.

Krajobraz ten uzupełnia infrastruktura kolejowa i przemysłowa z przełomu XIX i XX w., która choć w wielu przypadkach zdegradowana, nadal jest świadectwem industrializacji regionu i przemian społeczno-gospodarczych.

Zachowanie integralności krajobrazu kulturowego Gminy Udanin wymaga zarówno ochrony jego elementów materialnych, jak i troski o przestrzenną i funkcjonalną spójność całych założeń. Stanowi to fundament budowania lokalnej tożsamości i atrakcyjności turystycznej regionu, a także kluczowy komponent strategii zrównoważonego rozwoju gminy.

5.3.1. Dziedzictwo materialne – najcenniejsze obiekty zabytkowe z terenu Gminy Udanin

Materialne dziedzictwo kulturowe gminy to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały to miejsce. Są to zarówno układy przestrzenne miejscowości wraz z terenami zieleni komponowanej, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

I. UKŁADY PRZESTRZENNE MIEJSCOWOŚCI GMINY UDANIN

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo-folwarczne, często połączone z parkami, kościoły i cmentarze przykościelne czy inne cmentarze.

Gmina Udanin charakteryzuje się bogatym dziedzictwem kulturowym, którego istotnym elementem są zachowane historyczne układy ruralistyczne wsi. Wiele miejscowości na terenie gminy zachowało ślady pierwotnych układów przestrzennych, w tym owalnicowych i wielodrożnicowych.

Przykładem wsi o układzie owalnicowym jest Udanin, z zabudową zlokalizowaną wokół owalnego placu. Historyczne centrum wsi wyróżnia się zwartą, dobrze zachowaną zabudową, z kościołem pw. Matki Bożej Anielskiej jako dominującym elementem przestrzennym. Owalnice spotyka się także w Piekarach i Konarach, gdzie zachowane układy przestrzenne odzwierciedlają średniowieczną organizację przestrzenną wsi.

Ujazd Górny to przykład wsi o układzie wielodrożnicowym, z nieregularnym przebiegiem dróg i zabudową rozproszoną, która powstała na skutek wielowiekowych przekształceń. Wieś ta zachowała liczne przykłady zabudowy z XIX w. i początku XX w., w tym tradycyjne zagrody oraz budynki gospodarcze.

Wsie takie jak Damianowo, Gościsław, Pichorowice prezentują charakterystyczne układy kolonizacyjne z czasów kolonizacji fryderycjańskiej. Widoczne są tu długie zagrody, prostokątne działki oraz regularna siatka dróg. Cechą wspólną wielu miejscowości jest obecność dawnych folwarków, które często były centrum życia gospodarczego wsi.

II. ZABYTKOWA ZABUDOWA GMINY UDANIN

Na terenie Gminy Udanin zachowała się w dużym stopniu historyczna zabudowa z przełomu XIX i XX w., która obejmuje nie tylko domy mieszkalne, ale także obiekty gospodarcze i przemysłowe.

Zabudowa z czerwonej cegły z charakterystycznymi dachami dwuspadowymi jest szczególnie widoczna w Gościsławiu, gdzie wiele domów posiada zdobione szczyty, profilowane gzymsy, nadokienne płyciny i detale architektoniczne w stylu neogotyku.

W Ujeździe Górnym zachowały się obszerne zagrody z przełomu XIX i XX w., budowane na planie zamkniętego prostokąta, z domami mieszkalnymi od frontu, budynkami gospodarczymi po bokach i spichrzami w głębi parceli. Są to budynki murowane, często z dekoracyjnymi portalami i oryginalnymi okiennicami.

III. ZESPOŁY REZYDENCJALNE Z PARKAMI, FOLWARKI[#]

W gminie znajduje się wiele rezydencji z przełomu XVIII i XIX w., które były niegdyś siedzibami lokalnych rodów ziemiańskich.

Założenie pałacowo-parkowe z folwarkiem w Drogomilowicach – położone jest w zachodniej części miejscowości. Wykształcony w epoce nowożytnej układ zabudowań folwarcznych zachował się do dzisiaj. Nie zachowała się jedynie widoczna na mapie z 1936 r. w centralnej części folwarku ruina dworu otoczonego fosą, obsadzona drzewami. Obecnie północną granicę zespołu wyznacza droga wiejska, od południa i wschodu – ciek wodny – Cicha Woda, który na południe od dziedzica folwarcznego został przekształcony w wydłużony staw (obecnie zabagniony). Pierwotnie założenie niemal całe było otoczone murem kamiennym i ceglany.

Na teren założenia prowadziły trzy wjazdy: od północy, przy stodołę I, od wschodu pomiędzy warsztatem a stodołą II – był to główny wjazd na folwark; trzeci wjazd prowadził od strony południowej przy stawie. Główny wjazd ujęty został bramą z prostopadłościennymi słupkami. W południowy słupek wmurowany został rokokowy, podwójny kartusz herbowy. Obecnie urządzono dodatkowy wjazd do pałacu od strony północnej. Pierwotnie drogi przez folwark były brukowane, obecnie wyłożone są płytami betonowymi. Pierwotny dwór otoczony fosą znajdował się w południowej części obecnego dziedzica. W 1945 r. zniszczony został budynek starszego pałacu wzniesionego w pocz. XVIII w. na miejscu średniowiecznego dworu obronnego otoczonego fosą z wodą, a jego ruiny rozebrane w latach 70. XX w. Zarys siedziby widoczny jest na mapie topograficznej z 1936 r. Był to budynek murowany z kamienia i cegły, założony na rzucie litery „L”, piętrowy, o dwutraktowym wnętrzu; fosa od strony zachodniej i północnej była obsadzona drzewami.

W okresie powojennym teren w miejscu pierwotnej siedziby wyrównano i wybudowano współczesne budynki gospodarcze (obecnie w ruinie). Obecny pałac wzniesiony został w latach 40. XIX w. z inicjatywy ówczesnego właściciela majątku – Ernsta Wilhelma von Tschammer. Przebudowywany był ok. 1880 r., remontowany w 1986 r. (przełożenie pokrycia dachu, wykonanie nowych tynków, wymiana instalacji odwadniającej). Był to budynek murowany z cegły, założony na rzucie prostokąta z fasadą skierowaną w kierunku zachodnim; bryła pałacu została rozczłonkowana pseudoryzalitem z gankiem od północy oraz portykiem kolumnowym z tarasem od południa; dwukondygnacyjny; z mezzaninem, podpiwniczony, nakryty dachem czterospadowym. Piwnice sklepione są kolebką i krzyżowo; wnętrza mieszkalne w układzie trójtaktowym ze środkowym, węższym traktem korytarzowym. Pomieszczenie w środkowym trakcie od zachodu z jedną ścianą zamkniętą półkoliście pełniło funkcję kaplicy pałacowej. Znajdująca się w południowo-wschodnim narożu pałacu sala balowa nakryta została sklepieniem pozornym z lunetami z dekoracją stiukową, a jej ściany dekorowane płycinową boazerią. Zachowało się wyposażenie pałacu w postaci kominka marmurowego oraz dekorowanego pieca kaflowego. Pałac po 1945 r. – podobnie jak cały folwark – użytkowany był przez PGR Udania, a następnie przejęty został przez AWR SP; obecnie stanowi własność prywatną. Dziedziniec folwarczny posiada obecnie nieregularny rzut zbliżony do litery „L” część południowa, z miejscem po dawnym dworze jest wcześniejsza. Wszystkie zachowane obiekty na folwarku powstały około 1860-1880 r.

W części południowej założenia, pierzeję północno-zachodnią dziedzica stanowi oficyna mieszkalna nr 22, oraz zrujnowane obiekty – chlewnia i obora. W południowo-zachodniej części folwarku, przy wjeździe od strony parku usytuowana jest stajnia, natomiast w południowo-wschodniej pierzei założenia, przy głównym wjeździe na dziedziniec zlokalizowany jest budynek warsztatu (dawniej kuźni) z dekoracją elewacji o formach nawiązujących do neogotyckich w postaci narożnych filarów zakończonych sterczynami w formie blank. Pośrodku dziedzica – w miejscu dawnego dworu – znajdują się ruiny współczesnych budynków gospodarczych. Północną część majdanu okalają reprezentacyjne budynki folwarczne. W północno-wschodniej części założenia usytuowana jest obora – budynek wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, nakryty dachem naczółkowym; z elewacją południową artykułowaną czterema prostokątnymi niszami, w których umieszczone po dwie murowane otynkowane kolumny tokańskie; z wnętrzem trójnawowym, nakrytym sklepieniem krzyżowym na granitowych kolumnach. W północno-zachodniej części folwarku wzniesiona została stodoła I z dawnym cieleśnikiem, następnie pełniącym funkcję chlewika – jest to budynek również założony na planie wydłużonego prostokąta, nakryty dachem dwuspadowym, ze ścianami artykułowymi wąskimi otworami szczelinowymi. W południowo-wschodniej części folwarku znajduje się stodoła II –

wzniesiona na podobnym rzucie, nakryta dachem dwuspadowym z naczółkami, o elewacjach dekorowanych płytkami, zamkniętymi półkoliście niszami. Oprócz wymienionych powyżej budynków nie zachował się barokowy, XVIII-wieczny budynek spichlerza, który znajdował się w południowej części majdanu, w pobliżu starego dworu. Spichlerz był budynkiem dwukondygnacyjnym, nakryty dachem mansardowym z lukarnami szczelinowymi w dwóch poziomach.

Zespół dworski z folwarkiem w Dziwigorzu – zajmuje południową część wsi, po zachodniej stronie drogi. Dwór ulokowany jest w zachodniej części założenia; zabudowania folwarczne w jego części wschodniej. Pierwotnie budynki gospodarcze skupione były od północy i południa wokół trapezowatego dziedzińca, na zamknięciu którego od zachodu posadowiony jest dwór otoczony szeroką fosą wypełnioną wodą. Fosa łączy się od północy i północnego wschodu z dwoma niewielkimi stawami. Od północnego zachodu graniczy z dużym, ozdobnym stawem o wydłużonym kształcie, który okala grobla obsadzona dębami i lipami. Dostęp do dworu umożliwia most, przerzucony ponad fosą, na osi głównego otworu drzwiowego. Obecnie z zabudowy folwarcznej zachowane są trzy budynki należące do skrzydła północnego: oficyna mieszkalna nr 6 (w ruinie), obora i stodoła I oraz stodoła II w skrzydle południowym. Na północny wschód od dworu i zabudowań gospodarczych skrzydła północnego, zlokalizowane były otoczone murem ogrody użytkowe na rzucie wydłużonego prostokąta, założone po 1826 r. Główny wjazd do zespołu prowadził z drogi wiejskiej, od północy, pomiędzy budynkami obory i stodoły I. Budynki oficyny mieszkalnej nr 6 i obory wraz z częścią dziedzińca gospodarczego zostały współcześnie odgródzone od strony dworu murem z pustaków.

Dwór wzniesiony w 1827 r. prawdopodobnie przez ówczesnego właściciela dóbr Carla Schultza. Nową budowlę posadowiono na reliktach wcześniej istniejącego, być może XVI- lub XVII-wiecznego, dworu o charakterze obronnym, otoczonego fosą. Przy budowie nowej rezydencji wykorzystano jego mury obwodowe z łamanego kamienia do wysokości ok. jednego metra (powyżej poziomu gruntu). Nad pomieszczeniami dawnych piwnic założono jednak nowe ceramiczne sklepienia odcinkowe. Powstająca rezydencja otrzymała gotycyzujący wystrój architektoniczny, ze skromnym detałem, którego charakterystycznie wyłamane nadokienniki wskazują na wpływy szkoły berlińskiej i wzorców wypracowanych przez Karla Friedricha Schinkla. Dwór podpiwniczony, murowany, tynkowany, na planie prostokąta, II-kondygnacyjny, trójtaktowy, nakryty dachem dwuspadowym. Na osi symetrii budynku umieszczony hol w trakcie przednim przyziemia oraz główna, trójbiegowa klatka schodowa w trakcie tylnym. Elewacje przednia i tylna rozczłonkowane ryzalitami zwieńczonymi szczytami; wszystkie ujęte gzymsami. W przedniej połaci dachowej drewniane lukarny, kryte dachami dwuspadowymi. Wyłamane szczyty budynku i ryzalitów zwieńczone prostokątnymi sterczynkami. W szczycie ryzalitu w fasadzie płycina, w której tarcza zegarowa z datą 1827. Otwory okienne prostokątne, ozdobione sfazowaniem i nadokiennikami z wyłamanego, profilowanego gzymsu. W jednym z pomieszczeń przyziemia kominek z ok. 1827 r. o bogatej dekoracji sztukatorskiej i motywach zaczerpniętych z antyku. Po 1945 r. dwór został zaadaptowany na mieszkania dla czterech rodzin, co wiązało się ze zmianą pierwotnego układu wnętrza i dostawieniem dodatkowych ścian działowych. Przed 2004 r. usunięto wszystkie wtórne podziały i w następnych latach przeprowadzono remont obiektu. Dwór otacza szeroka fosa z XVI w. (?) wypełniona wodą, przez którą przerzucony jest most od południowego-wschodu. Łączy się ona od północy i północnego-wschodu z dwoma niewielkimi stawami. Za fosą rozciąga się na północny zachód, duży staw ozdobny założony ok. poł. XIX w., o nieregularnym, wydłużonym kształcie. W drzewostanie dominują dęby szypułkowe i lipy drobnolistne. Zabudowa folwarczna zachowała się częściowo. Od północy tworzą ją wolnostojące budynki: oficyna mieszkalnej nr 6 (w ruinie) z 2 poł. XIX w.; obory z lat 60. XIX w. i stodoły I z 3 ćw. XIX w. Z zabudowy skrzydła południowego zachowana jest jedynie stodoła II z 4 ćw. XIX w. Budynki murowane, tynkowane, na planie wydłużonych prostokątów, nakryte dwuspadowymi dachami (pierwotny dach na budynku oficyny nr 6 niezachowany). We wnętrzu obory sklepienia żaglaste na gurtach, wsparte na kamiennych kolumnach o uproszczonych głowicach. Wjazd na majdan folwarczny usytuowany jest między budynkami obory i stodoły I. Po 1986 r. zostały rozebrane obora i oficyna mieszkalna tworzące wraz z budynkiem stodoły II południowe skrzydło zabudowy folwarcznej. Rozebrano także dach oficyny mieszkalnej nr 6, który zastąpiono prowizorycznym zadaszeniem. Budynek stodoły I zaadaptowano na warsztat kamieniarski, z częściową przebudową wnętrza i dostawieniem do elewacji płd. wtórnej dobudówki. Obecnie część majdanu gospodarczego przy oficynie nr 6 wygrodzona jest współczesnym murem z pustaków.

Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem w Jarosławiu – usytuowany jest w północno-wschodniej części wsi. Pałac wraz z otaczającym go parkiem znajdują się w północnej części założenia; zabudowania folwarczne w jego części południowej. Obecna dyspozycja przestrzenna zespołu wykształciła się w 2 poł. XIX w. Wcześniej, jak widać na mapie topograficznej z 1826 r., budynki folwarczne skupione wokół prostokątnego majdanu, posadowione były (z dużym prawdopodobieństwem) na terenie dzisiejszego parku. Na obszarze zajmowanym obecnie przez folwark usytuowana była natomiast północna część nawsia, z wyraźnie

zaznaczonym przebiegiem dróg, istniejących niezależnie od sąsiedniego założenia. Trudno jednoznacznie wskazać miejsce posadowienia ówczesnej siedziby pańskiej, bowiem zabudowie folwarcznej towarzyszyły prawdopodobnie dwa budynki wolnostojące: jeden w północno-zachodnim narożu obecnego parku; drugi przy zakolu drogi obiegającej nawsie. Na mapie topograficznej z 1889 r. z poprawkami z 1932 r. i 1936 r. czytelny jest jeszcze dość dobrze przebieg drogi zamykającej pierwotnie nawsie od wschodu, która wówczas biegła już wzdłuż zachodniego skrzydła zabudowy folwarcznej.

Pałac eklektyczny, wzniesiony w latach 60. XIX w., przebudowany w latach 20. XX w. i po 1945 r. Podpiwniczony, założony na planie prostokąta, II-kondygnacyjny, nakryty ceramicznym, czterospadowym dachem z lukarnami powiekowymi. Zwarta bryła budowli rozczłonkowana od wschodu ryzalitem z dachem dwuspadowym. Przy elewacji wsch. i płn. zadaszone tarasy. Fasada z rodzajem półkoliście zamkniętej facjaty, poprzedzona schodami i drewnianym gankiem. Elewacje ujęte pasami gzymsowymi i gzymsem wieńczącym; otwory w prostych opaskach. Wnętrze dwutraktowe, w przyziemiu z wydłużoną sienią na osi i reprezentacyjną salą w drugim trakcie. W piwnicach sklepienia żaglaste i żaglasto-krzyżowe na dużych łękach spływających do posadzki. W wyższych kondygnacjach stropy drewniane, na części zachowana sztukatorska dekoracja w postaci fasety i plafonów. We wnętrzach zachowane także częściowo boazerie i stolarka drzwiowa.

Zabudowa folwarczna wzniesiona w 2 poł. XIX i na pocz. XX w., zachowana częściowo, co wpływa obecnie na jej dość nieregularny układ przestrzenny, zaburzony dodatkowo przez budynki powojenne. Pierwotnie budynki gospodarcze skupione były wokół dużego prostokątnego majdanu; poza nim wzniesiono w 4 ćw. XIX w. oficynę mieszkalną nr 5 i 5a oraz kuźnię na pocz. XX w. Obecnie z zabudowy skrzydła wschodniego zachowały się jedynie dom mieszkalno-gospodarczy nr 4 z 4 ćw. XIX w. i przylegający do niego budynek gospodarczy – ob. magazyn z ok. poł. XIX w. Od południa dziedziniec folwarczy zamyka wolnostojący budynek stodoły I z 3 ćw. XIX w. Zachodnie skrzydło zabudowy folwarcznej wzniesione w 3 i 4 ćw. XIX w. zachowało się w całości i tworzą go przylegające do siebie budynki: domu zarządcy dóbr nr 2, stajni z oborą o wnętrzu przesklepionym sklepieniami żaglasto-krzyżowymi na granitowych kolumnach, stodoły II i obory. Ponadto pośrodku majdanu usytuowany jest niewielki, dawny budynek wozowni z 3 ćw. XIX w. Wszystkie budynki na rzutach prostokąta, o tynkowanych elewacjach, nakryte ceramicznymi dachami dwuspadowymi (poza stodołą I i II oraz oborą).

Do zespołu prowadzą dwa wjazdy: północny przy domu zarządcy dóbr nr 2 oraz południowy między budynkami obory i kuźni.

W 2 poł. XIX w. po przeniesieniu zabudowy folwarcznej na południe od nowo wzniesionego pałacu, także na nowo zaaranżowano teren północnej części założenia. Być może w 1 poł. XVIII w. w części północnej tego obszaru (na północ od pierwotnego folwarku) znajdowały się ogrody kwaterowe o charakterze ozdobno-użytkowym. Elementy regularnych podziałów kwaterowych uwidocznione są bowiem na mapie topograficznej z 1889 r. z poprawkami z 1932 i 1936 r. Do tego układu nawiązywała kompozycja południowej części założonego na tym obszarze parku, z centralnie usytuowanym, kolistym klombem drzewnym na osi ogrodowej elewacji pałacu, otoczonego ścieżką poprowadzoną dość regularnie po łuku. Od ok. 1860 r. wprowadzano nasadzenia zieleni wysokiej i krzewów, tworzących kompozycje klombów drzewnych wewnątrz dawnych kwater ogrodowych. Przed fasadą pałacu urządzono gazon w kształcie zbliżonym do owalu, z podjazdem od strony zachodniej, który łączył się od wschodu z zielenią parkową. W 1 ćw. XX. kontynuowano zadrzewianie parku, zachowując relikty kwaterowego podziału i wprowadzając m.in. szpaler grabowy. Zarówno park jak i zespół folwarczy otoczone są murem o zmieniającej się strukturze. Mur ogradzający park od północy i wschodu jest kamienny i z pewnością starszy niż ceglany mur ogradzający folwark od zachodu. Park od zachodu zamyka ceglane ogrodzenie.

Założenie pałacowo-parkowe z folwarkiem w Jarostowie – posiada czytelną do dziś kompozycję przestrzenną i zachowane historyczne granice wykształcone około 1900 r. W centrum założenia, na skraju parku, zajmującego zachodnią część zespołu znajduje się pałac. Wschodnią część założenia, po północnej stronie drogi, zajmuje rozległy dziedziniec folwarczy; po południowej stronie drogi założono drugi dziedziniec folwarczy.

Obecny pałac wzniesiony został ok. 1890 r., być może w miejscu dawnej siedziby. Inicjatorem budowy nowej rezydencji w typie szwajcarskiej willi był zapewne ówczesny właściciel dóbr – Gustav Schwarz. Jest to budowla wzniesiona na rzucie prostokąta, rozczłonkowana pięciobocznym ryzalitem od strony południowej oraz prostokątną werandą od zachodu. Budynek jest jednokondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym ze snycerską dekoracją szczytów. Wystrój elewacji w postaci gzymsów i opasek okiennych nawiązuje do form neorenesansowych. Przy pałacu, od strony północnej dostawiony został niewielki budynek

gospodarczy o konstrukcji ryglowej. Główny wjazd do pałacu urządzony został pomiędzy folwarkiem a pałacem, przed którym zorganizowano rodzaj podjazdu i gazon wzmocniony murkiem oporowym i ograniczony kutym ogrodzeniem. Widoczny na mapie z 1826 r. założenie zajmowało teren mniejszy od obecnego – bez zachodniej części, gdzie założono około 1900 r. park. Niewielkie założenie parkowe przy nowo wzniesionej rezydencji posiadało regularny, prostokątny kształt, z trzech stron otoczony ceglany murem. Prawdopodobnie w miejscu obecnego parku, w przeszłości istniały ogrody związane ze starszą siedzibą. W środkowej części parku wyznaczono centralną polanę, pierwotnie otoczoną drogą spacerową. W północno-zachodnim narożu założenia uformowano platformę ziemną, na której mogła znajdować się altana. W północno-wschodniej części założenia znajdował się niewielki staw hodowlany o regularnym kształcie. Od strony parku, w kierunku pół prowadzi droga obsadzona ponad stuletnią aleją bukową. Obecnie kompozycja parku jest częściowo zatarta, mur okalający park został częściowo rozebrany, a staw pozbawiony jest wody.

Zachowane zabudowania gospodarcze noszą cechy architektury 3 ćw. XIX w. Dziedziniec folwarczny przy pałacu posiadał pierwotnie kształt rozległego czworoboku zbliżonego do kwadratu. Z zabudowań gospodarczych, które okalały dziedziniec zachował się jedynie budynek obory, usytuowany w pierzei południowej, wzdłuż drogi wiejskiej – jest to budynek założony na planie wydłużonego prostokąta, II-kondygnacyjny, nakryty dwuspadowym dachem, o trójnawowym wnętrzu nakrytym sklepieniem odcinkowym na gurtach oraz żaglastym wspartym na granitowych kolumnach.

Założenie parkowe z folwarkiem w Karnicach – położone w północno-wschodniej części miejscowości i dominuje w jego układzie przestrzennym. Osią zespołu jest koryto rzeki, wzdłuż której – równoleżnikowo – założono park, przechodzący od wschodu i zachodu w naturalne kompleksy leśne. Pierwotny folwark, istniejący przed jego zasadniczą przebudową na przełomie 3 i 4 ćwierci XIX w., zajmował teren mniejszy niż obecny, a jego układ był nieregularny, co potwierdza mapa z 1826 r. Pierwotna siedziba otoczona fosą(?) zlokalizowana była zapewne przy pierwotnym folwarku. Pałac wzniesiony w 1875 r. powstał już w pewnym oddaleniu od zabudowań gospodarczych.

Pałac wzniesiony został w 1875 r. przez ówczesnego właściciela dóbr Cuno Schindta w południowej części obecnego założenia. Budynek był remontowany w 1986 r. – wówczas przeprowadzono remont werandy z wymianą pokrycia dachu i posadzki, założeniem nowej balustrady, wykonaniem nowych tynków i malowaniem elewacji. Jest to budynek II kondygnacyjny z mezzaninem; korpus nakryty dachem spłaszczonym, czterospadowym. Bryła obecnej budowli wzniesionej na rzucie litery „L” została rozczłonkowana płytkim 3-osiowym, zwieńczonym trójkątnym tympanonem ryzalitem od północy oraz 1-osiowym od południa, od wschodu dobudówką z werandą oraz od południa okrągłą wieżyczką klatki schodowej; pomiędzy dobudówką a ryzalitem południowym znajduje się długi, szeroki taras o trapezoidalnie załamanej linii dostępny dwoma biegami schodów. Wystrój elewacji o formach neoklasycystycznych – lico dekorowane boniowaniem, elewacje artykułowane gzymsami i pilastrami. W fasadzie balkon wsparty na konsolach podpieranych przez postaci atlantów; w zwieńczeniu ryzalitu, w półkolistym polu przedstawienie dwóch putt podtrzymujących kartusz herbowy z owalną tarczą, na której litera „B”. Wnętrze korpusu pałacu w układzie dwutraktowym, z bogatą dekoracją stolarską oraz sztukatorską.

Układ przestrzenny folwarku jest nieregularny. Zabudowania folwarczne wzniesione zostały przy trzech dziedzińcach o różnych kształtach. Nieregularny układ folwarku wynika zapewne z faktu, że budynki powstawały w miejscu starszych zabudowań, a czas ich powstania można w większości określić na 3 ćw. XIX w., czyli równolegle do budowy nowego pałacu.

Zespół willowo-parkowy w Piekarach – dawniej szkoła podstawowa w Udaninie nr 1 Willa – zapewne willa dyrektora fabryki szamotu i materiałów ogniotrwałych w Udaninie i Piekarach (Schlesische Chamotte und Tonwerke, Gessellschaft mit beschränkter Haftung, Gäbersdorf – Beckern) wzniesiona ok. 1901 r. w stylu secesyjnym z elementami inspirowanymi neobarokiem. Budynek założony na rzucie prostokąta, o bryle rozczłonkowanej ryzalitami i ryzalitami pozornymi, podpiwniczony, III-kondygnacyjny, nakryty ceramicznym dachem wielospadowym z wysuniętym okapem. Szczyty ryzalitów stylizowane na neobarokowe; rozbudowany, secesyjny detal architektoniczny elewacji wyrobiony w tynku i stiuku. Główny otwór wejściowy w fasadzie ujęty okazałym portalem z półkolumnami. Otwory okienne o zróżnicowanym kształcie ujęte w części różnorodnymi obramieniami. Wnętrze niedostępne. Park założony wokół willi na pocz. XX w., miał pierwotnie plan zbliżony do trójkąta, a jego zachodnią granicę wyznaczał prosty rów wodny. Wzdłuż płn. granicy zespołu nasadzono klony srebrzyste, a na terenie parku luźno porastające drzewa. Po 1945 r. wraz z adaptacją willi na szkołę podstawowa powiększono obszar parku nadając mu kształt prostokątny. Na nowo zagospodarowanym terenie urządzono boisko sportowe.

Zespół pałacowo-parkowy w Pielaszkowicach – pierwsze wzmianki o Pielaszkowicach pochodzą z XII w. W 1570 r. wzniesiono tu renesansowy dwór, który w kolejnych wiekach był przebudowywany i rozbudowywany przez różnych właścicieli, w tym rodziny von Mühlheim, von Rechenberg, von Nostitz oraz von Buddenbrock. W 1771 r. Johann Heinrich Wilhelm Jobst von Buddenbrock dokonał znacznej przebudowy pałacu, nadając mu charakter reprezentacyjnej rezydencji. W 1813 r. w pałacu podpisano rozejm między wojskami Napoleona a armiami Prus i Rosji, co miało istotne znaczenie dla dalszego przebiegu wojen napoleońskich. Po II wojnie światowej pałac został przejęty przez Państwowe Gospodarstwo Rolne, a w 1948 r. spłonął i od tego czasu pozostaje w ruinie.

Pałac założony na planie podkowy, trzykondygnacyjny z podpiwniczeniem. Centralna część budynku była zwieńczona wieżą o sześciu kondygnacjach, zakończoną hełmem. Do głównego korpusu przylegały dwa skrzydła boczne, tworzące wewnętrzny dziedziniec. Elewacje tynkowane, z prostymi opaskami wokół otworów okiennych. Otwory okienne prostokątne, rozmieszczone regularnie. W elewacjach zachowały się fragmenty dekoracyjnych detali architektonicznych, w tym gzymsy i pilastry. Dachy dwuspadowe, kryte dachówką ceramiczną. Wieża centralna zwieńczona była hełmem.

Detale architektoniczne: w narożnikach budynku znajdowały się basteje z otworami strzelniczymi, świadczące o obronnym charakterze pierwotnej budowli. Wejście główne prowadziło przez wieżę centralną, która pełniła funkcję reprezentacyjną.

Wokół pałacu rozciągał się park krajobrazowy ze stawami hodowlanymi, założony w trzeciej ćwierci XVIII w. i przekształcony w 2 połowie XIX w. W skład zespołu wchodziły również oficyny mieszkalne, oficyna mieszkalno-gospodarcza, altana drewniana oraz spichrz.

Obecnie pałac znajduje się w stanie ruiny. Zachowały się fragmenty murów obwodowych, częściowo zawałone piwnice oraz resztki detali architektonicznych. Park jest zaniedbany, a pozostałe budynki zespołu pałacowego są w różnym stanie zachowania.

Założenie pałacowo-parkowe z folwarkiem w Pielaszkowicach – położone jest w północno-wschodniej części miejscowości. Oś założenia wyznacza droga prowadząca w stronę ruiny pałacu częściowo otoczonego fosą. W literaturze przyjmuje się, że pierwszy murowany dwór został wzniesiony przez Hansa von Mülheim, który był właścicielem Pielaszkowic w 1577 r. Pałac w swym ostatecznym kształcie przed 1945 r. był budowlą o rozczłonkowanej bryle, trójskrzydłową, otoczony został szeroką fosą wodną od strony północnej i zachodniej. Poszczególne skrzydła pałacu powstawały etapami, przylegając do siebie pod kątem prostym i tworząc pośrodku niewielki dziedziniec. Wschodnie skrzydło założenia – to budynek renesansowego dworu z około 1580 r., północne – budynek nowszego, wielkiego pałacu z około 1620 r., natomiast skrzydło zachodnie – jest to najpóźniej dobudowana partia budowli, wzniesiona zapewne około połowy XIX w. (na mapie z 1826 r. widoczny jest jeszcze budynek dwuskrzydłowy, okolony w całości fosą, natomiast stan po ostatecznej rozbudowie ilustruje litografia z albumu A. Dunckera z lat 1857-1883). W 1776 r. dwór został gruntownie odnowiony przez generała Heinricha Wilhelma Jobsta von Buddenbrock. O ile litografia Dunckera jest wiernym przedstawieniem ówczesnej budowli, to pałac zapewne przebudowano jeszcze w końcu XIX w. Na grafice Dunckera widoczne jest skrzydło zachodnie składające się z dwóch kondygnacji i mezzanina i nakryte dachem dwuspadowym, z opaskami okiennymi jak w pozostałych częściach budowli. Na fotografii z 1913 r. widoczne jest już skrzydło zachodnie obniżone do dwóch kondygnacji o neomanierystycznym wystroju elewacji w postaci tynkowych boni, pasów gzymsowych, obramień okien oraz płycin podokienne; do form renesansu północnego nawiązywała także dekoracja szczytu południowego tego skrzydła w formie wolut oraz zwieńczenia w formie półkola. Najstarsza część pałacu założona została na planie prostokąta, o dłuższej osi północ-południe. Dwór był niepodpiwniczony, pośrodku urządzona była niewielka sień, w której znajdowały się zabiegowe schody; po obu stronach sieni znajdowały się dwie izby sklepione kolebką z lunetami, z wyraźnie zaznaczonymi szwami sklepiennymi. Na piętrze budynku znajdowały się izby nakryte drewnianymi, belkowymi stropami. Do krótszej ściany dworu dobudowana została od strony południowej cylindryczna baszta z kluczowymi strzelnicami ujętymi od zewnątrz w kamienne obramienia z kluczami w formie masek. Wnętrze bastei jest jednoprzestrzenne, nakryte sklepieniem kopulastym z lunetami (w dwóch lunetach zachowane były w 1978 r. relikty malowideł z XVII w.). Wejście do bastei ujęte jest w kamienny portal. Na murach bastei wznosi się dwukondygnacyjna czworoboczna nadbudowa. Około 1620 r. do północno-zachodniego narożnika starego budynku dworu dobudowano osobny, okazały trójkondygnacyjny budynek z pięcioosiową elewacją południową, z wysoką, kwadratową wieżą klatki schodowej. Wnętrza tej części pałacu były dwutraktowe. Wszystkie izby na parterze kryte były sklepieniami kolebkowymi z lunetami i oświetlone wysokimi oknami. Nie zachowały się pierwotne, wczesnobarokowe obramienia okienne, elewacje uległy bowiem w całkowitej przebudowie. Skrzydło zachodnie wybudowane zostało na rzucie prostokąta,

dwukondygnacyjne. Wieża mieszcząca klatkę schodową remontowana była jeszcze około 1930 r. W 1948 r. pałac został spalony i odąd pozostaje w ruinie. Po 1945 r. zespół pałacowo-parkowy przejęło Państwowe Gospodarstwo Rolne w Jarosławiu, a następnie po 1989 r. AWR SP.

Założenie parkowe z folwarkiem w Różanej – zajmuje północną część miejscowości i łączy się przestrzennie z założeniem w Drogomiłowicach. Pałac wybudowany został w 1791 r., a następnie rozbudowany w 1810 r., z dwóch stron otoczony fosą. Pałac usytuowany był w centralnej części założenia, na granicy parku, o szerokość fosi odsunięty od zachodniej pierzei dziedzińca folwarcznego, na jej osi. Była to budowla dwukondygnacyjna, nakryta dachem mansardowym, z dwóch stron otoczona fosą, przez którą poprowadzony został mostek w stronę folwarku. Budynek został rozebrany w latach 70. XX w. Folwark wybudowano po wschodniej stronie pałacu. Najstarszym budynkiem na folwarku była oficyna mieszkalna o dawnym numerze 23 usytuowana w południowozachodnim narożu majdanu, po zachodniej stronie wjazdu, który był ujęty pierwotnie ceglanyimi słupami. Jeszcze w latach 70.-80. XX w. budynek istniał w stanie ruiny, niezamieszkały i pozbawiony pokrycia dachowego (fotografia na karcie adresowej w archiwum WKZ). Oficyna powstała zapewne w I ćw. XIX w., równolegle z przebudową pałacu (podobne formy architektoniczne, zwłaszcza kształt dachu z lukarnami). Dziedziniec, przy którym powstała zabudowa gospodarcza, jest bardzo rozległy i wydłużony wzdłuż osi północ-południe. Jest to układ wykształcony już przed 1826 r. W pierzei południowej zachowały się do dzisiaj dwa budynki oficynowe – o numerach 26 i 27. W pierzei wschodniej – stodoła oraz ruina budynku gospodarczego III (spichlerz?). W pierzei północnej istnieją w stanie daleko posuniętej ruiny dwie obory oraz stodoła. W pierzei zachodniej – obok wspomnianej już oficyny zachował się budynek gospodarczy I z bramą przejazdową usytuowany po południowej stronie pałacu oraz budynek gospodarczy II z oborą. Budynki gospodarcze pochodzą z 4 ćw. XIX w. Obecnie zespół – za wyjątkiem budynku mieszkalnego nr 27 – nie jest użytkowany. Budynki gospodarcze zajmujące zachodnią i północną pierzeję są w ruinie, niedostępne, porośnięte samosiewem. Brak dróg, dziedziniec zarośnięty wysoką trawą.

Park został założony w latach 60. XIX w. Być może już w XVIII w. istniały ogrody gospodarcze na terenie przylegającym do pałacu od zachodu i wygradzonym murem. Teren ten sąsiaduje bezpośrednio ze zwierzyńcem łownym należącym do majątku w sąsiednich Drogomiłowicach. Wówczas oba majątki stanowiły jedną własność.

Na mapie topograficznej z 1826 r. widoczny jest odbiegający od obecnego układu przestrzenny założenia sprzed przekształceń XIX-wiecznych. Park przy zespole w Drogomiłowicach zajmował dużo mniejszy teren, wygradzony murem również od południa. W pewnej odległości na południe dopiero rozciągał się również otoczony murem zwierzyńiec. Od strony starego tamtejszego dworu wiodła w kierunku południowo-zachodnim prosta aleja, przecinająca park, następnie zwierzyńiec i łącząca się z drogą prowadzącą od zachodu w stronę zespołu dworskiego w Różanej, przecinając obecnie zachodnią część parku.

W latach 60. XIX w. założono przy pałacu, na wygradzonym murem terenie, park krajobrazowo-naturalistyczny. Zapewne wówczas założono po zachodniej stronie pałacu owalny staw. Ruiny pałacu od strony wschodniej otacza fragment fosi. W części północno-wschodniej park łączył się z łąkami oraz naturalnym terenem leśnym.

Zespół pałacowo-parkowy z folwarkiem w Udaninie – zespół usytuowany jest w centralnej części wsi, naprzeciw kościoła filialnego. p.w. św. Urszuli, po południowej stronie drogi wiejskiej prowadzącej do Piekar. Rozplanowany został wokół regularnego czworobocznego dziedzińca, z centralnie usytuowanym pałacem w skrzydle zachodnim oraz zabudową gospodarczą otaczającą majdan z pozostałych stron. Założony przy pałacu park rozciąga się w kierunku południowozachodnim.

Pałac pierwsze wzmianki o rezydencji w Udaninie pochodzą z XVIII w., kiedy to majątek należał do rodziny von Pannwitz. W latach 1823-1824 pałac został przebudowany w stylu klasycystycznym na polecenie Juliusa von Richthofena. W połowie XIX w., za czasów Emila Martina von Kramsta, dobudowano dwa niższe, parterowe skrzydła boczne, nadając budowli obecny kształt.

Wokół pałacu rozciąga się park krajobrazowy, założony w latach 1840-1860 według projektu Eduarda Petzolda. Park ten został przekształcony po 1887 r., a jego część ogrodzono murem.

Pałac założony na planie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Główna bryła budynku jest zwarta, z centralnym ryzalitem na osi fasady frontowej. Do głównego korpusu przylegają dwa niższe, parterowe skrzydła boczne, dobudowane w połowie XIX w. Elewacje tynkowane, utrzymane w jasnej kolorystyce, z prostymi opaskami wokół otworów okiennych. Nad głównym wejściem znajduje się

kartusz herbowy rodziny von Richthofen. Dach dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną, z lukarnami doświetlającymi poddasze.

Detale architektoniczne: okna prostokątne, rozmieszczone regularnie, z zachowanymi opaskami tynkowymi. Główne wejście poprzedzone jest schodami i ozdobione portalem z kartuszem herbowym.

Park krajobrazowy otaczający pałac został założony w latach 1840-1860 według projektu Eduarda Petzolda. W parku znajdują się liczne gatunki drzew, m.in. platan klonolistny, sosna czarna, miłorząb dwuklapowy, świerki, cis pospolity, jodła jednobarwna, jesiony wyniosłe, sosna wejmutka, jedlice Douglasa odmiany zielonej, lipy drobnolistne, graby pospolite i klony. Wiek starodrzewia wynosi około 120 lat.

Obecnie pałac jest w dobrym stanie technicznym. Po II wojnie światowej budynek był wykorzystywany przez lokalny PGR, a obecnie służy spółce rolniczej. Elewacje zostały odnowione, dach jest szczelny, a stolarka okienna i drzwiowa została częściowo wymieniona. Wnętrza przekształcone, z zachowanymi oryginalnymi kominkami i sklepieniem zwierciadlanym w jednym z pomieszczeń.

IV. ZESPOŁY SAKRALNE

Na terenie Gminy Udanin znajduje się kilka cennych obiektów sakralnych, które stanowią istotne elementy dziedzictwa kulturowego regionu. Do najcenniejszych należą:

Kościół filialny pw. św. Michała Archaniola w Damianowie – zbudowany został najprawdopodobniej w k. XV w. W 2 połowie XVII w. został częściowo przebudowany poprzez dobudowę zakrystii; restaurowany w XIX w. i na pocz. XX w (1904 r.). Z 1902 r. pochodzi projekt nowej aranżacji prezbiterium kościoła poprzez wprowadzenie podwyższenia pod ołtarz – projekt wykonał radca budowlany, królewski powiatowy inspektor budowlany Walther ze Świdnicy. W 1990 r. przełożono pokrycie dachu, założono nową instalację odwadniającą, wykonano nowe tynki i opaskę betonową wokół kościoła. Świątynia jest orientowana, murowana z kamienia łamanego na zaprawie wapiennej. Jej wnętrze zaplanowane zostało jako jednonawowe, z wyodrębnionym węższym prezbiterium założonym na planie kwadratu, z zakrystią od północy. Zwarta bryła kościoła nieoskarpowana, o tynkowanych elewacjach. Nawa i prezbiterium zostały nakryte dachami dwuspadowymi z naczółkami. Pierwotnie dachy kryte były gontem, obecnie dachówką ceramiczną. Nad nawą, na kalenicy dachu umieszczona została sygnaturka z daszkiem namiotowym, czterospadowym, krytym dachówką. Ściany sygnaturki kryte były kwadratowymi płytkami z łupku, obecnie pokryte są blachą. Wejście do kościoła od strony południowej prowadzi przez opracowany uskokowo, ostrołukowy kamienny portal. Otwory okienne nawy i prezbiterium zamknięte zostały łukiem pełnym. Prezbiterium nakryte zostało sklepieniem krzyżowo-żebrowym, o żebrach wspartych na dekoracyjnie opracowanych konsolach, salowe wnętrze nawy nakryte stropem płaskim.

Kościół filialny pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Drogomilowicach – (dawniej pełniący funkcję kaplicy ewangelickiej) został wzniesiony w k. XIV w. jako budowla gotycka, w XVIII w. został rozbudowany od strony północnej; restaurowany w pocz. XX w. (remont wnętrza, zmiana form okien i portalu pn. dobudówki) i remontowany w 1964 r. (systemem gospodarczym przeprowadzono remont gontowego pokrycia dachu, reperację hełmu wieży i uzupełnienie tynków, pokryto hełm nawą blachą), 1987 r. (przełożono pokrycie dachu i wykonano nowe tynki elewacyjne) i 1988 r. (wymiana instalacji odwadniającej i wykonanie betonowej opaski wokół kościoła). Jest to budowla orientowana, murowana z kamienia i cegły, jednonawowa. Pierwotną prostokątną nawę powiększono poprzez dodanie drugiej, podobnej od strony północnej i wyburzenie pierwotnej zewnętrznej północnej ściany kościoła. Do pierwotnej nawy przylega od wschodu zakończone poligonalnie prezbiterium. Na osi prezbiterium – od zachodu wieża. Nawa oraz prezbiterium nakryte zostały dachami mansardowymi (obecne pokrycie blachą). Wieża czworoboczna, ponad poziomem kalenicy dachu oktogonálna, zwieńczona barokowym cebulastym hełmem (pierwotnie z latarnią – obecnie prześwity przesłonięte arkuszami blachy). Prezbiterium nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym, w nawie – strop drewniany, płaski. Główne – północne wejście do kościoła ujęte ostrołuczną ceglana arkadą, ponad nią – rokokowy kartusz. Na wieży zachowały się ślady sgraffita.

Kościół parafialny pw. św. Szymona i Judy Tadeusza Biskupa w Gościsławiu – wzniesiony w XIV w., rozbudowany i zbarokizowany w l. 1756-1759; wieża nadbudowana w 1785 r., z hełmem z 1861 r.; świątynia restaurowana na pocz. XX w., remontowana w 1936 i 1939 r. oraz w okresie powojennym w latach 1962-63 (odnowienie wnętrza), 1965 r. (przełożenie dachu), 1991 i 2007 r. (odnowienie i pomalowanie elewacji). Kościół orientowany, murowany, tynkowany, z detalem architektonicznym wyrobionym w tynku. Założony na planie krzyża, jednonawowy, z węższym prezbiterium i oskarpowaną IV kondygnacyjną, czworoboczną wieżą od zachodu oraz zakrystią na nieregularnym rzucie od południa; ramiona transeptu zamknięte trójbocznie,

naroża prezbiterium ścięte; wieża poprzedzona niewielką kruchtą. Nawa nakryta ceramicznym dachem dwuspadowym, prezbiterium wielospadowym; transept, zakrystia i kruchta mansardowymi. Wieża zwieńczona ozdobnym hełmem o linii wklęsło-wypukłej, krytym blachą. Elewacje kościoła ujęte profilowanym gzymsem koronującym, otwory w ozdobnych opaskach. Wnętrze salowe, ujęte neobarokową emporą na okazałych konsolach; nawa przekryta sklepieniem kolebkowym z lunetami, prezbiterium i transept sklepieniami żaglastymi. Sklepienia zdobi dekoracja sztukatorska w formie obramień plafonów, w prezbiterium ściany rozczłonkowane są pilastrami.

Kościół filialny pw. MB Częstochowskiej w Jarosławiu – wzniesiony w XIV w. jako gotycki; odbudowany po pożarze i zbarokizowany w 1705 r., wybudowany na nowo w 1839 r., z zachowaniem wcześniejszej kruchty płd. W 1929 r. po spłonięciu wieży, nad nawą założono prawdopodobnie obecną, neobarokową sygnaturkę. Do 1839 r. katolicki kościół filialny, w l. 1839-1945 r. ewangelicki kościół filialny, obecnie rzymsko-katolicki. Kościół orientowany, murowany z kamienia, tynkowany, jednonawowy, założony na planie prostokąta, z węższym, niższym, prosto zamkniętym prezbiterium. Nad nawą od wschodu wieloboczna sygnaturka zwieńczona neobarokowym hełmem z chorągiewką. Do prezbiterium od północy przylega zakrystia na planie prostokąta; przy nawie od południa niewielka prostokątna kruchta z barokowym szczytem. Zachodnia ściana nawy bez otworów, ze szczytem schodkowym. Nawa i kruchta płd. nakryte ceramicznymi dachami dwuspadowymi, prezbiterium dachem trójsпадowym, zakrystia pulpitem przechodzącym w dwuspadowy; hełm sygnaturki kryty blachą. Wnętrze salowe; nawa i prezbiterium nakryte stropami; w zakrystii koleba.

Kościół parafialny p.w. św. Krzyża w Konarach – wzmiankowany był w źródłach w latach 1396 i 1399 r., wzniesiony jako gotycki w końcu XIV w. (lub ok. 1500 r.); rozbudowywany w XVII w. (dodanie kaplic bocznych do nawy), w 1817 r. (dobudowa zakrystii) i w 2 poł. XIX w. (dobudowa zachodniej wieży), remontowany w latach: 1963 (naprawa dachu), 1965 r. (nowa polichromia wnętrza), 1983 r. (przełożono pokrycie dachu), 1985 r. (wykonano instalację elektryczną i nowe schody), 1988 r. (wymiana częściowa więźby dachowej i stropów oraz tynków elewacyjnych i wewnętrznych). Ze średniowiecznej budowli zachował się chór nakryty dwuprzęsłowym sklepieniem krzyżowo-żebrowym wspartym na bogato dekorowanych konsolach. W 1829 r. kościół był kryty gontem. Jest to budowla orientowana, murowana, jednonawowa, z symetrycznie od południa i północy dobudowanymi kaplicami imitującymi transept; z węższym prezbiterium, przy którym kruchta od południa i zakrystia od północy; z wieżą od zachodu – u dołu czworoboczna, w górnych kondygnacjach ośmioboczna, nakryta ostrosłupowym hełmem. Kościół nakryty dachami dwuspadowymi. W prezbiterium dwuprzęsłowe sklepienie krzyżowo-żebrowe wsparte na rzeźbionych konsolkach, wydłużona nawa nakryta płaskim stropem, w kaplicach sklepienia kopulaste. Barokowe wyposażenie z 1 poł. XVIII w.

Kościół filialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Lusinie – wzmiankowany był po raz pierwszy w 1335 r. w rejestrze dziesięcin Nuntiusa Galharda de Cerceribus jako kościół parafialny podlegający Świdnicy. Wzniesiony w 1 poł. XV w., został poważnie przebudowany około 1731 r. (nowe sklepienie nawy i chóru oraz detal wystroju wnętrza). Nowe sklepienia ufundowane zostały przez ówczesnego właściciela dobra z karczmą – Ignatza Krätzig. W 2 poł. XIX w. przeprowadzono remont świątyni, polegający na nadbudowie wieży oraz dobudowaniu nowej kruchty. We wrocławskim Archiwum Państwowym zachował się projekt przebudowy kościoła z 1877 r., którego autorem był Gautzner. Z tego samego roku pochodzi projekt urządzenia nowego, zewnętrznego wejścia na wieżę i emporę organową. W 1877 r. sporządzony został również przez firmę Schlag & Sohne projekt nowych organów. Zachowane są również projekty wyposażenia kościoła – nie zostały opatrzone datami, ale powstały prawdopodobnie w podobnym czasie – są to projekty nowego ołtarza głównego (autorstwa G. Buhla, prowadzącego zakład stolarstwa artystycznego we Wrocławiu) oraz projekt ołtarza bocznego. Z 1938 r. i 1939 r. zachowały się obliczenia do otynkowania kościoła autorstwa mistrza murarskiego Josepha Sandmanna. W okresie powojennym kościół był remontowany w 1963 i 1974 r. W 1981 r. pomalowano wnętrze i założono nową instalację elektryczną. Mauzoleum istniejące przy kościele zamienione zostało na salę katechetyczną. Kościół jest budowlą gotycką, orientowaną, o ścianach murowanych z kamienia łamanego i cegły. Jest to budowla jednonawowa, z węższym, prostokątnym prezbiterium, zakrystią i kruchtą od północy, oskarpowaną wieżą od zachodu oraz kruchtą od południa. Budowla nakryta została dachami dwuspadowymi. Wnętrze nawy nakryte są trójsпадowym, podzielonym gurtami sklepieniem kolebkowym, wspartym na przysięciennych półfilarach oblicowanych ukośnie ustawionymi pilastrami. Na sklepieniu polichromia z 1731 r. W prezbiterium sklepienie kolebkowe jednoprzęsłowe. Przyziemie wieży sklepienie jest krzyżowe.

Kościół parafialny pw. św. Mikołaja Biskupa w Pichorowicach – wzniesiony w 1821 r., z zachowaniem wcześniej średniowiecznej wieży z XV/XVI w., którą nadbudowano o jedną kondygnację. Wieża odnowiona w 1920 r.; świątynia remontowana w okresie powojennym w latach 1976, 2006/07. Kościół orientowany, murowany, tynkowany, z detalem architektonicznym wyrobionym w tynku. Założony na planie wydłużonego prostokąta, jednonawowy, z niewyodrębnionym, prosto zamkniętym prezbiterium oraz niewielką, prostokątną kaplicą od południa. Nawę poprzedza V-kondygnacyjna, oszkarpowana wieża na rzucie kwadratu, z ostatnią kondygnacją ujętą wyładowanymi, profilowanymi gzymsami oraz rozczłonkowaną arkadowaniem z blend i otworów okiennych. Przy płd. elewacji wieży rotunda z biegiem schodów. Elewacje kościoła ujęte rozbudowanym gzymsem koronującym oraz w narożach pilastrami w wielkim porządku; otwory okienne wpisane w arkadowanie o pełnych łukach. Nawa i prezbiterium nakryte wspólnym, ceramicznym dachem trójspadowym; nad kaplicą dach trójspadowy; hełm wieży niski, czterospadowy, kryty blachą. Wnętrze salowe; prezbiterium i zakrystia nakryte kolebkami, nawa pozornym sklepieniem kolebkowym o obniżonej strzałce.

Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Piekarach – wzniesiony w 1723 r. zapewne z wykorzystaniem reliktów wcześniej świątyni średniowiecznej, wzmiankowanej w 1335 r. Wieża kościoła wybudowana w 1829 r.; prawdopodobnie w 1929 r. wzniesiono przy niej dwa aneksy, sytuując w południowym z nich klatkę schodową. Świątynia restaurowana w 2 poł. XIX w., w okresie powojennym remontowana w 1962 r. (reperacja pokrycia dachu i malowanie) oraz w latach 1967-68 i w 1974 r. Kościół orientowany, murowany, tynkowany, z detalem architektonicznym wyrobionym w tynku. Założony na planie prostokąta, jednonawowy, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium oraz niewielką, prostokątną zakrystią od północy. Nawę poprzedza V-kondygnacyjna, boniowana wieża na rzucie kwadratu, ujęta gzymsami z mocno wyładowanym, uproszczonym, konsolkowym gzymsem koronującym; po bokach wieży dwa aneksy, w jednym z nich schody. Nawa i prezbiterium nakryte ceramicznym dachem dwuspadowym, przechodzącym nad prezbiterium w trójspadowy; nad zakrystią i aneksami dachy pulpitowe; hełm wieży niski, czterospadowy, kryty blachą. Wnętrze salowe, nakryte sklepieniem kolebkowym z lunetami na gurtach spływających na przyściennie pilastry.

Kościół pw. św. Szymona i Judy w Różanej – gotycki kościół wzniesiony został w XV w., powiększony od południa w I ćw. XVII w., pozostaje w ruinie po zniszczeniach z czasów wojny trzydziestoletniej w latach 1618-1648. Zachowana jest jedynie fragment budowli orientowanej, wzniesionej z kamienia i cegły, jednonawowej, oszkarpowanej diagonalnie, powiększonej w XVII w. od południa o nawę, z zakrystią od północy i zachodnią wieżą. Pierwotnie budowla była nakryta dachami dwuspadowymi. Kościół znajduje się obecnie w stanie daleko posuniętej ruiny – zachowana jest wieża kościoła do wysokości III kondygnacji, fragmenty ścian magistralnych nawy oraz fragment szczytu wschodniego. Jeszcze w 1965 r. niektóre partie ścian zachowane były do wysokości 3 m, we wschodniej ścianie chóru w oknie znajdował się maswerk, w południowej dobudówce szczyt i ślady tynku sgraffitowego. Wnętrze kościoła porasta samosiew, a teren cmentarza przykościelnego jest zaniedbany.

Kościół filialny pw. św. Urszuli w Udaninie – to najstarszy zabytek sakralny w gminie, którego początki sięgają XIII w. Pierwsza wzmianka o świątyni pochodzi z 1223 r., a obecna budowla została wzniesiona w 2 połowie XIII w. W 1663 r. kościół przeszedł przebudowę, a w XIX w. dokonano jego restauracji.

Kościół jest orientowany, murowany z kamienia, jednonawowy, z prostokątnym prezbiterium i wieżą od strony zachodniej. Nawa nakryta jest drewnianym stropem, natomiast prezbiterium sklepione jest dwuprzęsłowym sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Dwie dolne kondygnacje wieży wzmocnione są przyporami, a górna kondygnacja ma mniejszy obrys. Nawa i prezbiterium kryte są ceramicznymi dachami dwuspadowymi.

Kościół uległ znacznym zniszczeniom podczas działań wojennych w 1945 r. W 1984 r. zapadła się część połaci dachowej wraz ze stropem. W latach 1989-1992 przeprowadzono prace remontowe, w tym założenie nowego stropu nad nawą oraz nowej wieży dachowej pokrytej dachówką. W 2011 r. przeprowadzono remont dachu, a w 2018 r. wymieniono stolarkę okienną i drzwiową. Obecnie kościół wymaga dalszych prac konserwatorskich, zwłaszcza wewnątrz budynku.

Kościół ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki pw. Matki Bożej Anielskiej w Udaninie – świątynia została wzniesiona w latach 1841-1842 z inicjatywy miejscowej gminy ewangelickiej oraz właściciela majątku ziemskiego, Juliusa von Richthofena. Budowę rozpoczęto dnia 6 kwietnia 1841 r., a uroczyste poświęcenie miało miejsce dnia 25 września 1842 r. Kościół powstał na miejscu dawnego domu modlitwy, który uznano za zbyt mały dla rosnącej liczby wiernych. Nowa lokalizacja została wybrana w centralnej części wsi, na terenie zakupionym od Johana Gottlieba Bothego.

Kościół jest budowlą murowaną z cegły, otynkowaną, wzniesioną na planie prostokąta. Jednonawowa sala nakryta jest dwuspadowym dachem. Fasada frontowa poprzedzona jest pięciokondygnacyjną wieżą, zakończoną ostrosłupowym hełmem. Trzy dolne kondygnacje wieży mają plan prostokąta, dwie górne – sześciokąta. Główny portal wejściowy, umieszczony w przyziemiu wieży, jest ujęty okazałym portalem w kształcie pozornego ryzalitu z trójkątnym szczytem, wyłamanym po bokach. Elewacje budynku rozczłonkowane są arkadowaniem, a narożniki ujęte pilastrami. Przy elewacjach wschodniej i zachodniej znajdują się małe kruchty nakryte dwuspadowymi dachami.

Wnętrze kościoła pierwotnie mieściło 700 miejsc siedzących oraz 22-głosowe organy. W 1850 r. na wieżę umieszczono trzy dzwony, z których dwa zostały przetopione podczas I wojny światowej. Styl arkadkowy przejawia się w półkolistych łukach okiennych i drzwiowych oraz w harmonijnych proporcjach bryły budynku.

Obecnie kościół jest dobrze zachowany i pełni funkcję kościoła filialnego parafii św. Jana Chrzciciela w Piekarach. W ostatnich latach przeprowadzono prace remontowe, w tym odnowienie elewacji, co przyczyniło się do poprawy stanu technicznego budowli.

Kościół parafialny pw. św. Marcina w Ujeździe Górnym – to świątynia o metryce sięgającej początku XIII w. Pierwsza wzmianka o obiekcie pochodzi z 1217 r., kiedy to został przekazany cystersom z klasztoru w Lubiążu. W ciągu wieków kościół ulegał zniszczeniom – m.in. podczas najazdu husytów w 1428 r. oraz w okresie wojny trzydziestoletniej – i był wielokrotnie odbudowywany. W latach 1857-1858 przeprowadzono gruntowną przebudowę, w ramach której przedłużono nawę i wzniesiono nową wieżę zachodnią.

Kościół orientowany, jednonawowy, z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym półkolistą absydą. Nawa prostokątna, do której od zachodu przylega czworoboczna, trzykondygnacyjna wieża, nakryta ostrosłupowym hełmem blaszanym. Od północy do prezbiterium dobudowana została zakrystia na rzucie prostokąta, nakryta dachem pulpitowym. Całość założona została na rzucie zbliżonym do prostokąta z wyraźnie wyodrębnionymi strefami funkcjonalnymi. Dachy nad nawą i prezbiterium dwuspadowe, kryte dachówką ceramiczną.

Elewacje tynkowane, w kolorze jasnym, miejscowo przemurowywane i łątane, z zachowanymi prostymi detalami architektonicznymi. Otwory okienne w nawie i prezbiterium prostokątne, zamknięte łukiem odcinkowym lub pełnym, ujęte w skromne opaski tynkowe. Stolarka w większości wtórna. Portal główny prostokątny, osadzony we wnęce z profilowanym obramieniem. Wieża posiada szczelinowe otwory w dolnych kondygnacjach i większe okna arkadowe na poziomie dzwonnicy.

Stan zachowania obiektu dobry.

Kościóły w Gościsławiu, Pichorowicach, Konarach – jednonawowe budowle gotyckie z barokowymi przebudowami. Zachowane sklepienia krzyżowo-żebrowe, portale ostrołukowe, wieże dobudowane w XVIII w., barokowe ołtarze i ambony. Otoczone murami cmentarnymi z kamienia polnego.

V. CMENTARZE

Na terenie Gminy Udanin znajduje się szereg zabytkowych cmentarzy, które stanowią istotny element dziedzictwa kulturowego regionu. Cmentarze te, zarówno parafialne, jak i przykościelne, są świadectwem wielowiekowej historii osadnictwa oraz różnorodności wyznaniowej mieszkańców tych ziem. Większość wpisana jest do rejestru zabytków. Wykaz przedstawiono poniżej, w Tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Wykaz zabytkowych cmentarzy w Gminie Udanin

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	UWAGI
1	Damianowo	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
2	Damianowo	cmentarz poewangelicki	wśród pól, na pn. od wsi	rejestr zabytków
3	Gościsław	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
4	Gościsław	cmentarz komunalny	wśród pól	
5	Jarosław	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
6	Konary	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
7	Konary	cmentarz parafialny	wśród pól, na pn. od wsi	
8	Konary	cmentarz poewangelicki	za wsią	rejestr zabytków
9	Lusina	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
10	Pichorowice	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
11	Piekary	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
12	Pielaszkowice	cmentarz poewangelicki	na pn. skraju wsi	rejestr zabytków

13	Różana	cmentarz parafialny	za wsią	rejestr zabytków
14	Udanin	cmentarz przykościelny		rejestr zabytków
15	Udanin	cmentarz parafialny	za wsią	rejestr zabytków
16	Udanin	cmentarz przykościelny	przy kościele św. Jana Chrzyciela	
17	Ujazd Górny	cmentarz parafialny		rejestr zabytków

Zabytkowe cmentarze w Gminie Udanin odzwierciedlają bogatą historię regionu oraz różnorodność kulturową jego mieszkańców. Są one miejscem spoczynku wielu pokoleń, a ich zachowane nagrobki, krzyże i ogrodzenia stanowią cenne świadectwa dawnych epok. Niestety, wiele z tych nekropolii wymaga pilnych działań konserwatorskich. Część nagrobków jest uszkodzona lub zniszczona, a teren cmentarzy często porośnięty jest dziką roślinnością. Brakuje również odpowiedniego oznakowania i informacji dla odwiedzających.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznane za część własnego dziedzictwa. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminnych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną. Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, (np.: w opowieściach, pieśniach, obrzędach rodzinnych, ceremoniach lokalnych czy w przekazie umiejętności z ojca na syna albo z mistrza na ucznia), a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło).

Dziedzictwo niematerialne Gminy Udanin, mimo że mniej widoczne niż materialne zabytki, stanowi niezwykle istotny element lokalnej tożsamości kulturowej. Tworzą je przekazywane z pokolenia na pokolenie zwyczaje, opowieści, rzemiosło, pieśni oraz praktyki związane z cyklem rocznym i religijnym. Ich dokumentacja, zachowanie i popularyzacja są kluczowe dla ochrony dziedzictwa kulturowego w jego pełnym wymiarze.

TRADYCJE I ZWYCZAJE LUDOWE

Na terenie Gminy Udanin zachowały się liczne elementy folkloru i zwyczajów wywodzących się zarówno z Dolnego Śląska, jak i z tradycji przesiedleńczych – zwłaszcza kresowych i wielkopolskich. W wielu wsiach nadal praktykowane są obrzędy dożynkowe, kołędowanie, organizacja odpustów parafialnych oraz wspólne świętowanie Dnia Babci i Dziadka, Dnia Kobiet czy Nocy Świętojańskiej. Zachowana została także tradycja wspólnego wypieku chleba i ciast na lokalne uroczystości.

Kultywowane są również elementy obrzędowości ludowej, takie jak przyśpiewki, tańce regionalne czy stroje ludowe (choć w ograniczonym zakresie), często odtwarzane przez zespoły folklorystyczne działające przy szkołach lub świetlicach wiejskich. Na terenie gminy działa zespół ludowy Cicha Woda z Udanina.

RZEMIOSŁO I SZTUKA LUDOWA

Na terenie gminy wciąż obecne są ślady tradycyjnych rzemiosł, takich jak tkactwo, hafciarstwo, plecionkarstwo (np. wyplatanie koszy), snycerstwo czy ceramika. W niektórych miejscowościach działają lokalni twórcy ludowi i pasjonaci, którzy przekazują wiedzę i techniki dawnych zawodów młodszymi pokoleniami – m.in. w ramach warsztatów organizowanych w domach kultury i szkołach.

Wśród charakterystycznych przykładów sztuki ludowej można wymienić rękodzieło świąteczne (np. pisanki, ozdoby z bibuły, pajaki ze słomy), rzeźby sakralne, hafty na obrusach czy makatkach oraz drewniane krzyże przydrożne i kapliczki.

LEGENDY

Istotnym elementem niematerialnego dziedzictwa Gminy Udanin są lokalne legendy, podania i opowieści, przekazywane ustnie z pokolenia na pokolenie. W wielu miejscowościach zachowały się historie związane z dawnymi właścicielami majątków ziemskich, tajemniczymi tunelami pod ruinami, ukrytymi skarbami czy cudownymi objawieniami.

Poniżej wybrane legendy, które odzwierciedlają bogactwo wyobraźni i głęboko zakorzenione tradycje lokalnej społeczności:

□ **Legenda o Piekarach:** Opowieść o młodzieńcu, który wędrując, dotarł do spokojnej osady nad rzeczką. Urzeczony ciszą i spokojem, postanowił osiąść w Piekarach, gdzie założył rodzinę i przyczynił się do rozwoju wsi.

□ **Tajemnice pałacu w Damianowie:** Legenda głosi, że w ruinach dawnego pałacu w Damianowie ukryty jest skarb, strzeżony przez ducha dawnego właściciela. Nocą słychać tam tajemnicze dźwięki, a niektórzy mieszkańcy twierdzą, że widzieli zjawy przechadzające się po zrujnowanych korytarzach.

□ **Opowieści z Konar:** W Konarach krążą opowieści o niezwykłych wydarzeniach związanych z lokalnym kościołem i jego otoczeniem. Jedna z legend mówi o cudownym źródle, które miało uzdrawiającą moc, a inna o tajemniczym dzwonie, który bił samoczynnie, ostrzegając mieszkańców przed nadchodzącym niebezpieczeństwem.

□ **Historia rodu von Zedlitz z Cesarzowic:** Według legendy, w jednej z XIV-wiecznych bitew walczyło aż 14 rycerzy z rodu von Zedlitz. Ich odwaga i poświęcenie stały się symbolem męstwa i lojalności, a opowieści o ich czynach przekazywane są w lokalnych podaniach.

KULTURA

Gmina Udanin aktywnie wspiera rozwój życia kulturalnego, integrując społeczność lokalną poprzez różnorodne inicjatywy, wydarzenia i działania edukacyjne. Działalność kulturalna koncentruje się na pielęgnowaniu tradycji, promowaniu lokalnej twórczości oraz organizowaniu wydarzeń o charakterze edukacyjnym i rozrywkowym.

Krzewieniem kultury zajmuje się Centrum Biblioteczo-Kulturalne w Udaninie. W październiku 2023 r., w wyniku połączenia Gminnego Ośrodka Kultury oraz Biblioteki Publicznej, powstało Centrum Biblioteczo-Kulturalne w Udaninie. Jest to samorządowa instytucja kultury, której celem jest organizowanie i prowadzenie działalności kulturalnej na terenie gminy. Siedziba Centrum mieści się przy ul. Kościelnej 10 w Udaninie. W ramach Centrum funkcjonują również filie biblioteczne w Ujeździe Górnym i Konarach. Centrum organizuje różnorodne wydarzenia kulturalne, warsztaty, spotkania autorskie oraz konkursy, angażując mieszkańców w życie kulturalne gminy.

Na terenie Gminy Udanin działają liczne stowarzyszenia i organizacje, które aktywnie uczestniczą w życiu kulturalnym społeczności. Przykładem są Koła Gospodyń Wiejskich, które organizują warsztaty kulinarne, rękodzielnicze oraz uczestniczą w lokalnych festynach i jarmarkach.

W 2021 r. dwa stowarzyszenia z terenu Gminy Udanin otrzymały granty na aktywizację mieszkańców w ramach programu „Aktywnie, lokalnie, wspólnie”, realizowanego przez Lokalną Grupę Działania (LGD) „Szlakiem Granitu”:

□ **Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Udanin** – zrealizowało projekt „Aktywni mieszkańcy gminy Udanin”, którego celem było zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnej poprzez organizację warsztatów, spotkań i wydarzeń integracyjnych.

Gmina Udanin regularnie organizuje szereg wydarzeń kulturalnych, które cieszą się dużym zainteresowaniem mieszkańców. Do najważniejszych należą:

□ Przegląd Kolęd i Pastorałek,

□ Dzień Babci i Dziadka,

□ Ferie zimowe,

□ Turniej tenisa stołowego,

□ Turniej warcabowy,

- ☐ Wilczy bieg,
- ☐ Festiwal Piosenki Patriotyczno-Religijnej,
- ☐ Dzień Dziecka,
- ☐ Pieje Kur Pieje,
- ☐ Dożynki,
- ☐ Narodowe czytanie,
- ☐ Święto Niepodległości,
- ☐ Bal Seniora,
- ☐ Rozświetlenie choinki,
- ☐ Jarmark Bożonarodzeniowy.

Gmina Udanin aktywnie współpracuje z Narodowym Instytutem Kultury i Dziedzictwa Wsi, uczestnicząc w programach grantowych takich jak „Folk(od)nowa”, które promują tradycyjną kulturę wiejską poprzez organizację warsztatów i działań edukacyjnych.

W 2024 r. w miejscowości Piekary został otwarty nowoczesny obiekt – Centrum Usług Społeczno-Zdrowotnych o powierzchni 890 m², który pełni funkcje ośrodka zdrowia, centrum rehabilitacji oraz świetlicy wiejskiej.

Na terenie Gminy Udanin działają dwa kluby Seniora –w Udaninie i w Konarach.

TURYSTYKA

Gmina Udanin, położona w malowniczym regionie Dolnego Śląska, oferuje różnorodne możliwości dla miłośników turystyki pieszej, rowerowej i kulturowej. Choć obecnie nie posiada oficjalnie wytyczonych szlaków turystycznych, region ten jest atrakcyjny dla turystów dzięki swoim walorom przyrodniczym i kulturowym.

W okolicach Udanina dostępne są liczne trasy piesze, które prowadzą przez urokliwe tereny wiejskie, lasy i pola. Przykładowe trasy obejmują:

- ☐ trasa przez Górę Krzyżową: łatwa trasa o długości około 3,5 km, idealna na krótkie spacery,
- ☐ trasa kościół pw. św. Barbary – Wieża Dziobowa: około 5,3 km długości, prowadzi przez interesujące miejsca kultu religijnego,
- ☐ trasa przez kaplicę św. Antoniego: trasa o długości około 5,4 km, łącząca elementy przyrodnicze i sakralne.

Gmina Udanin aktywnie uczestniczy w inicjatywach promujących dziedzictwo kulturowe regionu. Przykładem jest projekt „Na spacer po Granitowym Szlaku”, który oferuje bezpłatne wycieczki piesze, organizowane we współpracy z Lokalną Grupą Działania „Szlakiem Granitu”.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Udanin nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków, tj. wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Udanin znajduje się łącznie 58 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, z czego 5 to stanowiska archeologiczne (Tabela nr 2). Są to obiekty o szczególnej wartości historycznej, artystycznej i naukowej, stanowiące integralną część dziedzictwa kulturowego gminy. Ich obecność świadczy o bogatej przeszłości tego obszaru oraz o jego znaczeniu w kontekście rozwoju osadnictwa, architektury i życia społecznego w różnych okresach historycznych.

Wszystkie te zabytki podlegają szczególnej ochronie prawnej, wynikającej z przepisów obowiązujących aktów prawnych, w szczególności ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ochrona ta ma na celu zachowanie ich wartości kulturowej, zapewnienie trwałości substancji zabytkowej oraz zagwarantowanie możliwości przekazania ich przyszłym pokoleniom w możliwie niezmienionej formie.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, wszelkie działania ingerujące w strukturę zabytku, jego otoczenie, sposób użytkowania lub wygląd – takie jak remonty, przebudowy, zmiany zagospodarowania terenu czy prace archeologiczne – wymagają uprzedniego uzyskania pisemnego pozwolenia od właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dotyczy to zarówno działań prowadzonych przez osoby prywatne, jak i przez jednostki samorządu terytorialnego czy inwestorów publicznych.

Celem tej procedury jest zapewnienie, że wszystkie planowane ingerencje będą przeprowadzane z poszanowaniem wartości historycznych i artystycznych danego obiektu oraz w sposób zgodny z zasadami konserwatorskimi. Pozwolenie konserwatora jest wydawane na podstawie oceny planowanych działań pod względem ich wpływu na stan zachowania i integralność zabytku, a jego naruszenie może skutkować odpowiedzialnością administracyjną lub karną.

Zabytki nieruchome, takie jak kościoły, dwory, pałace, zespoły folwarczne, cmentarze czy wspomniane stanowiska archeologiczne, są istotnymi składnikami krajobrazu kulturowego gminy. Ochrona tych obiektów oraz odpowiedzialne gospodarowanie nimi stanowi jeden z kluczowych elementów polityki przestrzennej i kulturalnej Gminy Udanin.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Udanin

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NR	REJESTR ZABYTEKÓW	DATA WPISU REJESTRU
1	Damianowo	Kościół fil. św. Michała Archaniola			A/1130/1655	05.7.1966
2	Damianowo	Cmentarz przykościelny			A/1143/900/L	02.16.1990
3	Damianowo	Cmentarz poewangelicki	wśród pól, na pn. od wsi		A/1142/901/L	02.16.1990
4	Damianowo	Dwór (ruina)			A/1269/226	05.31.1950
5	Damianowo	D. owczarnia		23	A/1272/525/L	05.13.1977
6	Damianowo	Park podworski			A/1270/194	05.31.1950
7	Damianowo	Zadrzewienie dębowe wokół terenu d. łąk dworskich			A/1273/706/L	06.25.1986
8	Drogomiłowice	Kościół fil. św. Józefa Oblubieńca (d. św. Jerzego)			A/1129/1657	05.7.1966
9	Drogomiłowice	Pałac		23	A/1274/740/L	07.30.1986
10	Drogomiłowice	Park krajobrazowy			A/1271/646/L	12.21.1983
11	Gościsław	Kościół św. św. Szymona i Tadeusza Judy		43	A/1053	03.31.2008
12	Gościsław	Cmentarz przykościelny			A/1147/872/L	02.16.1990
13	Jarosław	Kościół fil. MB Częstochowskiej			A/1125/615/L	12.28.1988
14	Jarosław	Cmentarz przykościelny			A/1139/903/L	02.16.1990

15	Jarosław	Zespół pałacowy:			A/2717/987/L	10.21.1993
16	Jarosław	Park pałacowy			A/2717/987/L	10.21.1993
17	Jarostów	Park pałacowy			A/2721/648/L	12.22.1983
18	Karnice	Pałac		6	A/2719/741/L	07.30.1986
19	Karnice	Park podworski			A/2744/503/L	05.13.1977
20	Konary	Kościół par. Podwyższenia Krzyża Świętego			A/1128/1658	05.7.1966
21	Konary	Cmentarz przykościelny			A/1145/899/L	02.16.1990
22	Konary	Cmentarz poewangelicki	za wsią		A/1146/898/L	02.16.1990
23	Konary	Park podworski			A/2745/501/L	05.13.1977
24	Lusina	Zespół kościelny:			A/1124/616/L	12.28.1988
25	Lusina	Kościół fil. Narodzenia NMP			A/1124/616/L	12.28.1988
26	Lusina	Mur przy kościele			A/1124/616/L	12.28.1988
27	Lusina	Cmentarz przykościelny			A/1136/906/L	02.16.1990
28	Pichorowice	Kościół par. św. Mikołaja		51	A/1505	01.6.2010
29	Pichorowice	Cmentarz przykościelny			A/1137/905/L	02.16.1990
30	Piekary	Kościół par. św. Jana Chrzcziciela			A/1126/1662	05.7.1966
31	Piekary	Cmentarz przykościelny			A/1135/908/L	02.16.1990
32	Piekary	Park podworski	przy d. szkole – Udanin 1		A/2747/647/L	12.21.1983
33	Pielaszkowice	Cmentarz poewangelicki	na pn. skraju wsi		A/1138/904/L	02.16.1990
34	Pielaszkowice	Zespół pałacowy:			A/2748/502/L	05.13.1977
35	Pielaszkowice	Pałac (ruina)			A/2748/502/L	05.13.1977
36	Pielaszkowice	Budynek mieszkalno- gospodarczy		50	A/2748/502/L	05.13.1977
37	Pielaszkowice	Spichlerz		51	A/2748/502/L	05.13.1977
38	Pielaszkowice	Oficyna mieszkalna z bramą		52	A/2748/502/L	05.13.1977
39	Pielaszkowice	Altana			A/2748/502/L	05.13.1977
40	Pielaszkowice	Stawy hodowlane			A/2748/502/L	05.13.1977
41	Pielaszkowice	Park pałacowy			A/2748/502/L	05.13.1977
42	Różana	Cmentarz parafialny	za wsią		A/1141/902/L	02.16.1990
43	Różana	Kaplica mszalna			A/1140/613/L	12.28.1986
44	Udanin	Układ ruralistyczny z nawarstwieniami archeologicznymi			536/A/05	06.10.2005
45	Udanin	Kościół fil. MB Anielskiej i Krzyża Św., d. ewangelicki			A/5927	07.3.2014
46	Udanin	Kościół cmentarny św. Urszuli			A/1122/1667	05.7.1966
47	Udanin	Cmentarz przykościelny			A/1123/940/L	02.16.1990
48	Udanin	Cmentarz parafialny	za wsią		A/1121/907/L	02.16.1990
49	Udanin	Park krajobrazowy			A/2746/506/L	05.13.1977
50	Udanin	Aleja lipowa i szpaler lipowy śródpolny			A/2720/695/L	06.25.1986
51	Ujazd Dolny	Pałac		37	A/2718/742/L	07.30.1986
52	Ujazd Górny	Kościół par. św. Marcina			A/1131/1238	12.21.1964
53	Ujazd górny	Cmentarz parafialny			A/1133/909/L	02.16.1990

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

54	Drogomiłowice	cmentarzysko; neolit	4/65/80-23 AZP	24/572/Arch/1971	05.11.1971
55	Dźwigorz	cmentarzysko; kultura łużycka	3/69/81-23 AZP	25/583/Arch/1971	03.12.1971
56	Konary	cmentarzysko; kultura łużycka	3/6/81-22 AZP	34/582/Arch/1971	14.12.1971
57	Różana	cmentarzysko; kultura łużycka (IX-VIII w. p. n. e.)	1/65/80-22 AZP	41/573/Arch/1971	05.11.1971
58	Różana	cmentarzysko; kultura łużycka (VIII-VII w. p. n. e.)	5/1/81-23 AZP	42/574/Arch/1971	05.11.1971

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Udanin znajdują się zabytki ruchome objęte ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa dolnośląskiego (Tabela nr 3). Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków we Wrocławiu.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Udanin

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJESTR ZABYTEKÓW
1	Damianowo	Kościół fil. św. Michała Archanioła	Wyposażenie, element architektoniczne	275/111/B/1-24/88 28.12.1988 r.
2	Drogomiłowice	Kościół fil. św. Józefa	Wyposażenie, element architektoniczne	274/110/B/1-5/88 28.12.1988 r.
3	Gościsław	Kościół św. Szymona, Tadeusza i Judy Apostołów	Wyposażenie Rzeźba św. Katarzyny i Pieta na plebanii	228/B/03/1-12; 9.12.2002 r. B/2074/1-5; 18.11.2009 r. B/2719/1-2 16.03.2020 r.
4	Jarosław	Kościół fil. pw. MB częstochowskiej	Wyposażenie i wystrój	B/2637/1-10 25.06.2018 r.
5	Konary	Kościół par. Podwyższenia Krzyża Św.	Wyposażenie, elementy architektoniczne Instrument muzyczny - organy z kościoła paraf.	273/109/L/1-34/88 28.12.1888 r. B/1701 24.05.2007 r.
6	Lusina	Kościół Narodzenia NMP	Wyposażenie, wystrój	28.12.87 r. 272/103/L/1-34
7	Pichorowice	Kościół św. Mikołaja	Wyposażenie, rzeźba „Św. Jan Nepomucen” przy murze	227/B/03/1-9 7.01.2003 r.
8	Piekary	Kościół fil. św. Jana Chrzciciela	Wyposażenie, rzeźba „Św. Jan Nepomucen” na zewnątrz, nagrobek na cmentarzu Organ w kościele	270/101/L/1-30 28.12.1987 r. B/2497 29.12.2015 r.
9	Udanin	Kościół MB Anielskiej	Wyposażenie Organ w kościele filialnym	271/102/L/1-25 28.12.1987 r. B/2286

				23.04.2013 r.
10	Ujazd Górny	Kościół par. św. Marcina	Wyposażenie	220/B/02/1-48 9.12.2002 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania gminnych aktów planowania przestrzennego zgodnie z art. 3 .1. i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalane w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określeniu ustaleń gminnych aktów planowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Udanin jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Gmina Udanin posiada pełne pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, w których określono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej. W MPZP wskazano obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków oraz obiekty i obszary wpisane do gminnej ewidencji zabytków. Wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej.

Obecnie na terenie Gminy Udanin obowiązują 32 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Udanin

LP.	NAZWA PLANU	NR UCHWAŁY RADY GMINY UDANIN	UWAGI
1	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Udanin zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego	od nr XVI/52/96 do nr XVI/99/96 z dnia 10.02.1996 r.	Plany zostały (ujawnione) w uchwale Rady Gminy Udanin nr XLII/130/2006 z dnia 11.04.2006r.

	gminy Udanin uchwalonego przez Radę Gminy Udanin uchwałą nr VIII/35/89 z dnia 31.10.1989 r. (Dz. Urz. Woj. Legn. Nr 27, poz. 430 z dnia 9.12.1990 r.)		
2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Udanin	nr VI/21/03 z dnia 4.03.2003 r.	Plan obowiązuje
3	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Udanin	nr XVI/51/03 z dnia 30.12.2003 r.	Plan obowiązuje
4	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego działki nr 41 w Damianowie	nr XXI/64/04 z dnia 28.09.2004 r.	Plan obowiązuje
5	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Udanin	Uchwała nr XLII/130/06 Rady Gminy w Udaninie z dnia 11.04.2006 r.	Plan obowiązuje
6	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Damianowo	nr XLVIII.208.2014 z dnia 25.09.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 459/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 10.09.2015r.
7	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Drogomilowice – Łagiewniki Średzkie	nr XLVIII.209.2014 z dnia 25.09.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 300/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 17.06.2015 r.
8	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Gościszów	nr XLVIII.210.2014 z dnia 25.06.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 512/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 10.11.2015 r.
9	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Jarosław	nr XLVIII.196.2014 z dnia 25.06.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 127/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 13.05.2015r.
10	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Jarostów	nr XLVIII.197.2014 z dnia 25.06.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 14.10.2015r.
11	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Karnica	nr XLVIII.198.2014 z dnia 25.06.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 133/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 29.04.2015 r. Prawidłowa nazwa miejscowości brzmi Karnice podst. prawna (Dz.U. z 2015 r. poz. 1636 t.l.)
12	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Konary	nr XLVIII.211.2014 z dnia 25.06.2014r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 480/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 10.11.2015 r.
13	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Lasek	nr XLVIII.212.2014 z dnia 25.06.2014r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 297/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 18.06.2015 r.
14	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Lusina	nr IV.12.2015 z dnia 30.01.2015r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 520/17 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 23.11.2017 r.
15	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Pichorowice	nr XLVIII.213.2014 z dnia 25.06.2014r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 492/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 23.09.2015 r.
16	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Piekary	nr IV.13.2015 z dnia 30.01.2015r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 524/17 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 23.11.2017 r.
17	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Pielaszkowice	nr XLVIII.214.2014 z dnia 25.06.2014r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 493/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 23.09.2015 r.
18	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Różana	nr IV.14.2015 z dnia 30.01.2015r.	Plan obowiązuje II SA /Wr 523/17 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 23.11.2017 r.
19	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Sokolniki	nr XLVIII.215.2014 z dnia 25.06.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 513/17 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 09.11.2017 r.
20	Miejscowy plan zagospodarowania	nr IV.15.2015	Rysunek planu obowiązuje w części.

	przestrzennego obszaru obrębu Udanin	z dnia 30.01.2015 r.	II SA /Wr 519/17 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 23.11.2017 r.
21	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Ujazd Dolny	nr XLVIII.216.2014 z dnia 25.06.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 502/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 23.09.2015 r.
22	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Ujazd Górny	nr XLVIII.217.2014 z dnia 25.06.2014 r.	Rysunek planu obowiązuje w części. II SA /Wr 326/15 – wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 30.06.2015 r.
23	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru obrębu Dźwigórz	nr XI.47.2019 z dnia 9.07.2019 r.	Plan obowiązuje
24	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Ujeździe Górnym i w Pichorowicach dla terenów budownictwa mieszkaniowego i usług sportu i rekreacji	nr L.214.2022 Rady Gminy Udanin z dnia 21 czerwca 2022 r.	Plan obowiązuje
25	Miejscowy plan zag. przestrzennego w Ujeździe Dolnym - terenu Dolnośląskie Młyny S.A.	uchwała nr LV.227.2022 Rady Gminy Udanin	Plan obowiązuje
26	Miejscowy plan zag. przestrzennego dla części dz. nr 469 obręb Konary	uchwała nr II.7.2024 Rady Gminy Udanin z dnia 21 maja 2024 r.	Plan obowiązuje
27	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części dz. nr 413, 414, 489, 415, 416 obręb Różana	Uchwała nr III.19.2024 Rady Gminy Udanin z dnia 18 czerwca 2024 r.	Plan Obowiązuje
28	Miejscowy plan zag. przestrzennego terenu oznaczonego w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obrębu Drogomiłowice-Łagiewniki Średzkie symbolem II.UP/1 obejmującego następujące działki ewidencyjne 174, 47, 46/2 i 46/1 obręb Drogomiłowice-Łagiewniki	Uchwała nr XI.67.2025 Rady Gminy Udanin z dnia 25 lutego 2025 r.	Plan obowiązuje
29	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w sprawie uchwalenia zintegrowanego planu inwestycyjnego pod planowaną elektrownię słoneczną wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą i magazynami energii zlokalizowaną w obrębach Damianowo, Konary i Lusina oraz Piekary	Uchwała nr XVII.105.2025 Rady Gminy Udanin z dnia 23.09.2025 r.	Plan obowiązuje
30	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w sprawie uchwalenia zintegrowanego planu inwestycyjnego pod planowaną elektrownię słoneczną wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą i magazynami energii zlokalizowaną w obrębie Udanin na dz. nr 1 cz., 40, 324/1 dr cz., 312/40	Uchwała nr XVII.108.2025 Rady Gminy Udanin z dnia 23.09.2025 r.	Plan obowiązuje
31	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru nowej zabudowy w obrębie Sokolniki	Uchwała nr XVIII.112.2025 Rady Gminy Udanin z dnia 28.10.2025 r.	Plan obowiązuje
32	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Gościsław dla terenu oznaczonego symbolem II.MNU/5	Uchwała nr XVIII.113.2025 Rady Gminy Udanin z dnia 28.10.2025 r.	Plan obowiązuje

	i II.MNU/6 obejmującego następujące działki ewidencyjne 306/1, cz. 306/2, cz. 306/3, cz. 306/4 i 20/11 obręb Gościszów	
--	--	--

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (*Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych Gminy Udanin została opracowana w 2011 r. Przy opracowaniu GPONZ dokonano aktualizacji ewidencji. Ewidencja została opracowana zgodnie z zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i Załącznik nr 2 (stanowiska archeologiczne).

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. na terenie całej Polski realizowany był ogólnokrajowy program badawczy pn. Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP), polegający na systematycznym podziale kraju na jednostki badawcze i prowadzeniu w ich obrębie powierzchniowych badań archeologicznych. Celem programu było rozpoznanie dziedzictwa archeologicznego, a także identyfikacja stanowisk o potencjalnej wartości naukowej i kulturowej.

W przypadku prac inwestycyjnych lub ziemnych, w których istnieje ryzyko naruszenia warstw kulturowych, prowadzi się szczegółowe badania w formie tzw. badań ratowniczych oraz nadzorów archeologicznych. Należy podkreślić, że ewidencja ta ma charakter otwarty – oznacza to, że wraz z dalszymi badaniami i odkryciami może być uzupełniana o nowe stanowiska.

Na terenie Gminy Udanin w ramach programu AZP zewidencjonowano aż 235 stanowisk archeologicznych (Załącznik nr 2). Spośród nich 5 uznano za szczególnie cenne i objęto wpisem do rejestru zabytków. Stanowiska te obejmują ślady osadnictwa z różnych okresów historycznych, w tym epoki brązu, kultury łużyckiej oraz średniowiecza. Wszystkie stanowiska, niezależnie od statusu formalnego, wymagają dalszych badań w celu jednoznacznego potwierdzenia występowania materiału zabytkowego.

Zabytki archeologiczne dzielą się na dwie główne kategorie:

☐ zabytki nieruchome – np. relikty osad, cmentarzysk, obiektów kultu, pozostałości dawnych układów przestrzennych,

☐ zabytki ruchome – przedmioty codziennego użytku i kultury materialnej (narzędzia, broń, ozdoby, ceramika itp.) oraz tzw. ekofakty, czyli pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzenia naturalnego, występujące w kontekście archeologicznym.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru objęte są ścisłą ochroną konserwatorską. Zabrania się prowadzenia jakichkolwiek robót budowlanych, przemysłowych czy porządkowych bez uprzedniego uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Choć program AZP został zakończony, planowana jest jego kontynuacja pod nazwą AZP+, prowadzona przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Celem tej inicjatywy będzie ponowna weryfikacja istniejących stanowisk oraz identyfikacja nowych śladów działalności człowieka – zwłaszcza podczas prowadzonych prac ziemnych lub przypadkowych odkryć.

Ochroną konserwatorską powinny być objęte również historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne – nawet jeśli nie są one ujęte bezpośrednio w ewidencji zabytków archeologicznych. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ww. ustawy, takie obszary – jako pozostałości terenowe historycznego osadnictwa – spełniają kryteria zabytku archeologicznego. W związku z tym wszelkie inwestycje planowane na terenach historycznych miast i wsi (zwłaszcza o metryce średniowiecznej lub nowożytnej) powinny być poprzedzone niezbędnymi badaniami archeologicznymi.

Zgodnie z art. 31 ustawy o ochronie zabytków, prowadzenie jakiejkolwiek działalności inwestycyjnej na obszarze stanowisk archeologicznych wymaga uzyskania pozwolenia właściwego organu ochrony zabytków oraz zapewnienia nadzoru archeologicznego w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W sytuacji, gdy teren stanowiska archeologicznego – zwłaszcza o wyraźnej formie terenowej – znajduje się w granicach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dopuszczającego jego zainwestowanie, należy dążyć do zmiany zapisów planu w sposób ograniczający ryzyko zniszczenia zabytku. Szczególną ochroną powinny być objęte stanowiska terenowe, z których należy usuwać wszelkie funkcje kolidujące z ochroną substancji zabytkowej.

Ważnym obowiązkiem wynikającym z art. 33 ust. 1 ustawy jest zgłoszenie każdego przypadkowego odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym. Obowiązkiem znalazcy jest nie tylko zabezpieczenie znaleziska i oznaczenie miejsca, ale również niezwłoczne powiadomienie wojewódzkiego konserwatora zabytków lub – jeśli to niemożliwe – odpowiedniego wójta, burmistrza lub prezydenta miasta.

W przypadku stanowisk zlokalizowanych na terenach leśnych, istotnym zagrożeniem są głęboko sięgające systemy korzeniowe dużych drzew, które mogą uszkadzać nawarstwienia kulturowe oraz zabytki ruchome. Z tego względu należy opracować zasady prowadzenia gospodarki leśnej z uwzględnieniem potrzeby ochrony dziedzictwa archeologicznego.

W sytuacjach kolizji inwestycji ze stanowiskami archeologicznymi, konieczne jest uwzględnienie w dokumentacji zapisów umożliwiających przeprowadzenie ratowniczych badań archeologicznych oraz uzyskanie stosownych zezwoleń od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Udanin,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Udanin.

Gmina Udanin jest właścicielem/współwłaścicielem 10 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków (Tabela nr 5).

Tabela nr 5. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Udanin jest właścicielem/współwłaścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	FORMA WŁASNOŚCI
1	Damianowo	nr. 40 dz. nr 114	dom mieszkalny	UDZIAŁ
2	Gościsław	nr 42 dz. nr 38/2	szkoła, ob. dom mieszkalny	UDZIAŁ
3	Pielaszkowice	nr 42, 42A dz. nr 170	dom mieszkalny	WŁASNOŚĆ
4	Różana	nr 33 dz.nr 375	szkoła	UDZIAŁ
5	Różana	dz. nr 451	folwark	UDZIAŁ
6	Sokolniki	nr 11 dz. nr 36	zabudowania gospodarcze:	UDZIAŁ
7	Udanin	dz. nr 41	kościół św. Urszuli	WŁASNOŚĆ
8	Ujazd Górny	ul. Strażacka 10 dz. nr 433	restauracja, ob. dom mieszkalny	UDZIAŁ
9	Ujazd Górny	ul. Legnicka 5/2 dz. nr 316	dom mieszkalny	UDZIAŁ
10	Ujazd	ul. Główna 5 dz. nr 449/4	dom mieszkalno-gospodarczy	UDZIAŁ

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów. Gmina Udanin co roku wspiera właścicieli obiektów zabytkowych, przeznaczając środki z budżetu gminy na ich ochronę. Dofinansowanie obejmuje prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 6 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Udanin.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY UDANIN	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
☐ opracowana gminna ewidencja zabytków; ☐ miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające zasady ochrony obiektów zabytkowych oraz pełnym pokryciu obszary gminy; ☐ uchwała w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków; ☐ zachowane się cenne kościoły o metryce średniowiecznej, często z unikatowym wyposażeniem (ołtarze, ambony, polichromie, epitafia), jak np. kościół św. Urszuli w Udaninie czy kościół w Lusinie; ☐ w wielu miejscowościach, m.in. w Damianowie, Gościszewie, Konarach czy Piekarach, przetrwały zespoły pałacowo-parkowe i dworskie; ☐ dziedzictwo gminy ukazuje różnorodny wpływ – średniowieczne lokacje, dziedzictwo niemieckie i tradycje osadników powojennych (kresowych, wielkopolskich), co tworzy unikalny kontekst kulturowy; ☐ tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody – pomniki przyrody; ☐ funkcjonowanie Centrum Bibliotecznego w Udaninie oraz zaangażowanie stowarzyszeń (np. Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Udanin, KGW); ☐ przynależność gminy do Lokalnej Grupy Działania (LGD) „Szlakiem Granitu”; ☐ oznakowane szlaki turystyczne, w tym piesze, trasy rowerowe; ☐ zachowane tradycje ludowe, zwyczaje świąteczne, lokalne legendy i rękodzieło – aktywnie kultywowane w szkołach, świetlicach i przez mieszkańców; ☐ regularne festyny, jarmarki, przeglądy pieśni, rajdy historyczne, festiwale tematyczne – skutecznie	☐ niewłaściwa promocja walorów turystycznych dla różnych form wypoczynku (brak właściwego oznakowania atrakcji, brak drogowskazów, brak folderu) oraz ograniczone środki w budżecie na ich promocję; ☐ niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków; ☐ Znaczna część obiektów zabytkowych, zwłaszcza zespołów rezydencjonalnych, folwarków, cmentarzy oraz zabudowy gospodarczej, znajduje się w stanie postępującej degradacji lub ruiny – nieużytkowana, pozbawiona opieki technicznej i ochronnej; ☐ niewystarczające zaangażowanie właścicieli prywatnych zabytków – brak aktywności lub możliwości finansowych ze strony prywatnych właścicieli; ☐ brak spójnej strategii rewitalizacji zespołów pałacowo-parkowych; ☐ degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy; ☐ brak typowych dla gminy produktów lokalnych; ☐ słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna – brakuje oznakowanych szlaków kulturowych, tablic informacyjnych przy zabytkach, ścieżek edukacyjnych, punktów informacji turystycznej i bazy noclegowej.

integrujące społeczność i promujące tożsamość gminy.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
☐wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; ☐występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; ☐dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalną; ☐modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; ☐dobre połączenia komunikacyjne z dużymi miastami, w tym Środą Śląską i Strzegomiem, ☐włączenie gminy w działalność Lokalnej Grupy Działania „Szlakiem Granitu”, ☐planowane uruchomienie programu AZP+ umożliwiającego ponowną weryfikację zasobów archeologicznych. ☐opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; ☐uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; ☐wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; ☐rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; ☐kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; ☐systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; ☐rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego; ☐wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; ☐możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; ☐wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	☐brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; ☐pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; ☐sezonowość turystyki; ☐bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; ☐spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; ☐zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; ☐działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; ☐samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; ☐niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; ☐odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; ☐degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,

- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Udanin. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, cele szczegółowe wraz z działaniami (Tabela nr 7). Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji działań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 7.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Udanin.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Udanin.

W ramach powyższych priorytetów określono cele szczegółowe, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe działania.

Tabela nr 7. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Udanin

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Udanin		
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków: opracowanie wzoru tablic z uwzględnieniem logo gminy i QR kodów kierujących do opisu online oraz umieszczenie tablic przy min. 10 najważniejszych zabytkach (kościół, dwory, cmentarze).	Czy i gdzie umieszczono tablice
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, Z jakich środków, na jakie obiekty, zakres prac
	Kontynuacja w udzielaniu dotacji zgodnie z obowiązującą uchwałą w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, ilość przyznanych dotacji, na jakie obiekty, zakres prac
	Uaktualnienie uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane obiektów wpisanych do rejestru dodatkowo wpisując obiekty ujęte w gminnej ewidencji	Czy uaktualniono uchwałę

	zabytków.	
	Realizacja zadań własnych Gminy Udanin w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością (Tabela nr 5).	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Planowanie działania w zakresie ochrony zabytków – w 2025 r. Gmina Udanin przekazała 50.000zł na realizację zadania zwanego dalej „zadaniem”, pn. „Remont i malowanie ścian wewnętrznych oraz prace zewnętrznej strefy cokołowej i fundamentowej polegające na demontażu opaski zewnętrznej i reprofilacji terenu przyległego kościoła pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Lusinie”	Zakres prac, wartość poniesionych środków
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. ☐ Inwentaryzacja i dokumentacja: przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji wszystkich zabytkowych cmentarzy, w tym fotograficznej dokumentacji stanu zachowania. ☐ Prace konserwatorskie: opracowanie i realizacja planów konserwatorskich dla najbardziej zagrożonych obiektów, w tym renowacja nagrobków i ogrodzeń. ☐ Współpraca z lokalną społecznością: Zaangażowanie mieszkańców, organizacji pozarządowych i parafii w działania na rzecz ochrony i utrzymania cmentarzy. ☐ Pozyskiwanie funduszy: aplikowanie o środki zewnętrzne, w tym z programów krajowych i unijnych, na prace związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	Ilość przeprowadzonych prac, gdzie, wartość przeznaczonych środków
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy aktualizowano Plan
PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Udanin		
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Organizacja konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe:	
	☐ przykładowe tematy: „Zabytki mojej wsi”, „Historia mojej rodziny”, „Legenda z Udanina” ☐ partnerzy: szkoły, Centrum Biblioteczno-Kulturalne w Udaninie, lokalni historycy ☐ nagrody: książki, vouchery, publikacja zwycięskich prac ☐ cykliczność: min. 2 konkursy w roku	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących

	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z Centrum Biblioteczno-Kulturalne w Udaninie.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Współorganizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów. ☐ Tablice przy 10-15 obiektach zabytkowych (np. kościoły, cmentarze, figury przydrożne); ☐ Zawartość: opis, data budowy, funkcja, styl, zdjęcia archiwalne; ☐ Możliwość wprowadzenia ścieżki audio (kod QR + nagranie lektorskie).	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Stworzenie trasy turystycznej po kapliczkach/figurach/krzyżach znajdujących się na terenie gminy w postaci mapy z rozmieszczeniem ww. obiektów: ☐ Inwentaryzacja (fotografie, lokalizacja GPS, stan techniczny); ☐ Opracowanie mapy online + broszury dla turystów; ☐ Umieszczenie znaków kierunkowych w terenie; ☐ Połączenie z działaniami duchowo-religijnymi (np. majówki, pielgrzymki).	Ilość opracowanych tras, ilość zwiedzających
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
	Stworzenie trasy turystycznej po kapliczkach/figurach/krzyżach znajdujących się na terenie gminy w postaci mapy z rozmieszczeniem ww. obiektów.	Ilość opracowanych tras, ilość zwiedzających

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

☐ **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

– wpis do rejestru zabytków,

- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

□ instrumenty finansowe:

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

□ instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Udanin),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

□ instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów Gminy Udanin dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

□ instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Udanin,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na:

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

☐ zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

☐ przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

☐ kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

☐ uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

☐ **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

☐ **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacje na prace przy obiektach zabytkowych mogą być przyznawane osobom fizycznym, jednostkom samorządu terytorialnego oraz innym jednostkom organizacyjnym, będącym właścicielami lub posiadaczami zabytków wpisanych do rejestru lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Dotacje udzielane są na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane zaplanowane na rok złożenia wniosku lub rok następny. Istnieje również możliwość refundacji kosztów poniesionych w ciągu ostatnich trzech lat, pod warunkiem że wykonane prace spełniają wymogi ustawowe.

Zgodnie z art. 77 ustawy, wsparcie finansowe może obejmować wyłącznie tzw. nakłady konieczne, przeznaczone na realizację określonych działań, w tym:

sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,

☐ przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,

☐ wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,

☐ opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,

- ☐ wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- ☐ sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- ☐ zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- ☐ stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- ☐ odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- ☐ odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- ☐ odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- ☐ modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- ☐ wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- ☐ uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- ☐ działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- ☐ zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- ☐ zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

☐ Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

☐ Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

☐ W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

☐ Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1-3.

☐ Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

Dotacje Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – co roku Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków we Wrocławiu przyjmuje Zarządzenie w sprawie: udzielania przez Dolnośląskiego

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu dotacji celowych z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków. Wniosek składa się:

- 1) do dnia 30 czerwca, w którym dana dotacja ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku,
- 2) do dnia 28 lutego roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku.

Dotacje wojewódzkie i powiatowe – dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Dolnośląskiego – Samorząd Województwa Dolnośląskiego udziela dotacji na prace konserwatorskie i budowlane w złożonych wniosków. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXII/554/25 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 listopada 2025 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego. Priorytetowo będą traktowane zabytki posiadające istotne znaczenie historyczne, artystyczne, kulturowe, naukowe lub będące w złym stanie technicznym.

Dotacja może być udzielona z pominięciem zasad naboru wniosków w przypadku zaistnienia katastrofy budowlanej udokumentowanej przez właściwy, ze względu na miejsce wystąpienia zdarzenia, organ nadzoru budowlanego. Maksymalna kwota wnioskowanej dotacji nie może być większa niż 500 000 zł.

Zarząd Województwa Dolnośląskiego, corocznie, w formie uchwały ogłasza nabór wniosków o dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego. Informację o ogłoszeniu naboru i terminach składania wniosków podaje się do publicznej wiadomości, w szczególności na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego oraz w Biuletynie Informacji Publicznej.

Dotacje z budżetu Starostwa Średzkiego – reguluje uchwała nr LXXIII/376/2024 Rady Powiatu w Środzie Śląskiej z dnia 29 lutego 2024 r. w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku z terenu powiatu średzkiego wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobów kontroli w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków. Dotacja finansowana jest środkami pozyskanymi przez Powiat Średzki z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, które wynoszą 98% wartości zadania inwestycyjnego oraz środkami z budżetu Powiatu Średzkiego, które wynoszą min. 2% wartości zadania inwestycyjnego.

Dotacja może być udzielona po otrzymaniu przez Powiat Średzki wstępnej promesy udzielenia dofinansowania z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków na zadania inwestycyjne, które zostały zatwierdzone przez Prezesa Rady Ministrów, na podstawie złożonych wniosków o dofinansowanie.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Udanin – przyznawane są zgodnie z obowiązującą uchwałą nr LXXXII.336.2024 Rady Gminy Udanin z dnia 23 kwietnia 2024 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków

(Dz. Urz. Woj. Dol. z 2024 r. poz. 2728 ze zm.) oraz uchwałą nr III.18.2024 Rady Gminy Udanin z dnia 18 czerwca 2024 r. w sprawie zmiany uchwały nr LXXXII.336.2024 Rady Gminy Udanin z dnia 23 kwietnia 2024 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. Urz. Woj. Dol. z 2024 r. poz. 3512 ze zm.).

Dotacje mogą być przyznawane osobom fizycznym, prawnym oraz innym podmiotom posiadającym tytuł prawny do obiektu zabytkowego. Środki finansowe mogą być przeznaczone zarówno na prace zabezpieczające i ratunkowe, jak i kompleksowe działania konserwatorskie lub remontowe. Zakres wsparcia obejmuje m.in. sporządzanie dokumentacji projektowej, badania konserwatorskie, remonty dachów, elewacji, konstrukcji nośnych, a także prace przy wystroju i wyposażeniu wnętrza.

Uchwała przewiduje, że maksymalna wysokość dotacji wynosi do 50% wartości planowanych prac. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, takich jak zagrożenie katastrofą budowlaną lub bezpośrednie niebezpieczeństwo dla życia i zdrowia, możliwe jest przyznanie dotacji do 100% kosztów kwalifikowanych.

Wnioski o dotację należy składać corocznie do dnia 30 września roku poprzedzającego planowany termin realizacji prac. Przekroczenie tego terminu jest możliwe jedynie w wyjątkowych sytuacjach, wymagających natychmiastowego działania.

Uchwała stanowi ważne narzędzie wspierające działania właścicieli zabytków na rzecz ich ochrony, konserwacji i rewitalizacji. Przyjęcie tych zasad przez Radę Gminy Udanin wzmacnia zaangażowanie samorządu w ochronę lokalnego dziedzictwa kulturowego i wspiera jego zachowanie dla przyszłych pokoleń.

W latach 2020-2023 Gmina Udanin przekazała dotacje na prace przede wszystkim w kościołach, które połączone były z środkami z Polskiego Ładu oraz Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

Dotacje w 2023 r.:

☐ „Odbudowa zabytków na terenie Parafii Gościśław – Gmina Udanin” kwota dotacji 58 800,00 zł (Polski Ład i Budżet Gminy);

☐ „Odbudowa zabytków na terenie Parafii Pichorowice – Gmina Udanin” kwota dotacji 460 000,00 zł (Polski Ład i Budżet Gminy);

☐ „Remont Kościoła filialnego p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Jarosławiu – Parafia Pichorowice” kwota dotacji 200 000,00 zł (Polski Ład i Budżet Gminy);

☐ „Odbudowa zabytków na terenie Parafii Piekary – Gmina Udanin” kwota dotacji 491 176,11 zł (Polski Ład i Budżet Gminy);

☐ „Remont elewacji kościoła pw. Matki Bożej Anielskiej i Podwyższenia Krzyża Świętego w Udaninie – Parafia Piekary”, kwota dotacji 200 000,00 zł pozyskanych z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków oraz 5 000,00 zł z budżetu Gminy Udanin;

☐ dotacja dla kościoła pw. Św. Jana Chrzciciela w Piekarach na realizację zadania pn. „Konserwacja zabytkowej XVIII wiecznej ambony”, kwota dotacji 58 300,00 zł (Budżet Gminy);

☐ dotacja dla kościoła pw. Św. Mikołaja w Pichorowicach na realizację zadania pn. „Kontynuacja prac remontowych wnętrza kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja w Pichorowicach”, kwota dotacji 25 154,50 zł (Budżet Gminy).

Dotacje w 2021 r.:

☐ dotacja dla kościoła pw. Św. Mikołaja w Pichorowicach na realizację zadania pn. „Remont wnętrza kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja w Pichorowicach, kwota dotacji 50 000,00 zł (Budżet Gminy).

Dotacje 2020 r.:

☐ dotacje dla kościoła filialnego pw. Matki Boskiej Anielskiej i Krzyża Świętego w Udaninie na realizację zadania pn. „Remont elewacji wschodniej kościoła filialnego pw. Matki Boskiej Anielskiej i Krzyża Świętego w Udaninie”, kwota dotacji 50 000,00 zł.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

W ramach krajowego systemu wspierania ochrony zabytków istotne miejsce zajmują różnorodne źródła zewnętrznego finansowania, pochodzące z instytucji publicznych i funduszy krajowych, które uzupełniają środki własne właścicieli zabytków.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w siedmiu kategoriach:

- ☐ Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- ☐ Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- ☐ Adaptacja obiektów zabytkowych;
- ☐ Architektura i budownictwo drewniane;
- ☐ Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynierskie);
- ☐ Zabytek dostępny;
- ☐ Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu **jest** tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu

Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, **Fundację LOTTO Milion Marzeń**, **Fundację Polska Miedź – KGHM**, **Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza**, **Fundację Orange**.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony był z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od dnia 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z kluczowych źródeł finansowania działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami są środki budżetowe pozostające w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Minister corocznie ogłasza nabory wniosków w ramach programów operacyjnych, które mają na celu wspieranie szeroko rozumianej ochrony dziedzictwa kulturowego.

Programy te obejmują dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru, a także inicjatywy edukacyjne, popularyzatorskie i dokumentacyjne. Dzięki temu możliwe jest zarówno zachowanie substancji zabytkowej, jak i zwiększanie społecznej świadomości wartości dziedzictwa kulturowego. Programy operacyjne są dostosowywane do aktualnych potrzeb sektora oraz kierunków polityki kulturalnej państwa, stanowiąc jedno z najważniejszych narzędzi wspierających trwałą i zrównoważoną opiekę nad zabytkami.

Program „Ochrona Zabytków”

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;

- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Program „Groby i cmentarze wojenne w kraju”

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Program „Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju”

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Program „Kultura ludowa i tradycyjna”

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

Program „Wspieranie działań muzealnych”

Celem programu jest wspieranie działalności muzealnej z zakresu prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych oraz opieki konserwatorskiej nad zbiorami.

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Oprócz podstawowych źródeł finansowania, takich jak środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego, istotną rolę w finansowaniu działań związanych z ochroną i konserwacją zabytków odgrywają także fundusze zewnętrzne, w szczególności środki pochodzące z Unii Europejskiej. Programy unijne, zarówno krajowe, jak i regionalne, oferują wsparcie dla projektów mających na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego, rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ich adaptację do nowych funkcji. Dodatkowo, możliwe jest pozyskiwanie funduszy z międzynarodowych organizacji i fundacji działających na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi istotne uzupełnienie krajowych mechanizmów wsparcia.

Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska na lata 2021-2027 (FEDS)

Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027 – program regionalny, z którego korzystamy obecnie. Polska otrzymała około 76 miliardów euro, z tego ponad 1,734 mld euro przypada na nasze województwo, plus dodatkowe 581 mln euro z nowego Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST). Dofinansowane przedsięwzięcia i inwestycje muszą się wpisać w jeden z pięciu celów wspólnej polityki UE:

- ☐ Bardziej inteligentna Europa,
- ☐ Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa,
- ☐ Lepiej połączona Europa,
- ☐ Europa o silniejszym wymiarze społecznym,
- ☐ Europa bliżej obywateli.

Program regionalny jest finansowany z trzech funduszy: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) oraz Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST). Podzielony jest on na następujące priorytety:

- ☐ Fundusze Europejskie na rzecz przedsiębiorczego Dolnego Śląska,
- ☐ Fundusze Europejskie na rzecz środowiska na Dolnym Śląsku,
- ☐ Fundusze Europejskie na rzecz mobilności miejskiej Dolnego Śląska,
- ☐ Fundusze Europejskie na rzecz mobilności Dolnego Śląska,
- ☐ Fundusze Europejskie na rzecz zrównoważonego rozwoju społecznego na Dolnym Śląsku,
- ☐ Fundusze Europejskie bliżej mieszkańców Dolnego Śląska,
- ☐ Fundusze Europejskie na rzecz rynku pracy i włączenia społecznego na Dolnym Śląsku,
- ☐ Fundusze Europejskie dla edukacji na Dolnym Śląsku,
- ☐ Fundusze Europejskie na rzecz transformacji obszarów górniczych na Dolnym Śląsku,
- ☐ Pomoc techniczna EFRR,
- ☐ Pomoc techniczna EFS+,
- ☐ Pomoc techniczna FST.

W wielu obszarach wdrażania tego programu istnieje możliwość dofinansowania przedsięwzięć w obiektach zabytkowych. Wsparcie może dotyczyć zarówno prac dotyczących termomodernizacji czy montażu odnawialnych źródeł energii (OZE) czy nowoczesnych technologii OZE lub zabezpieczenia p.poż. Szeroki katalog możliwych działań dostępnych dla obiektów zabytkowych zawarto w priorytecie VI – **Fundusze Europejskie bliżej mieszkańców Dolnego Śląska** gdzie wsparcie obejmie rozwój społeczny, gospodarczy i środowiskowy a także rozwój kultury i ochroną dziedzictwa kulturowego. Działania te powinny też sprzyjać włączeniu społecznemu oraz bezpieczeństwu na obszarach miejskich. Środki finansowe w tych działaniach będą przeznaczone na realizację kluczowych przedsięwzięć wynikających ze strategii ZIT oraz strategii IIT. Będą to przedsięwzięcia istotne z punktu widzenia rozwoju miast, gmin, powiatów oraz ich obszarów funkcjonalnych. Dofinansowanie uzyskają inwestycje, które będą miały na celu poprawę jakości

i bezpieczeństwa życia mieszkańców, promowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego, walorów turystycznych i rozwój instytucji kultury.

Możliwe inwestycje to m.in.:

- ☐ zagospodarowanie przestrzeni międzyblokowych, deptaków, parków, rynków, skwerów,
- ☐ działania prowadzące do zachowania i rozwoju zielonej i niebieskiej infrastruktury, służące ekologii a także działania na rzecz zwiększania powierzchni czynnych biologicznie – w tym zielone dachy, przystanki, ściany i fasady, ogólnodostępne tereny zielone,
- ☐ rozwój infrastruktury (w tym obiektów) aktywizacji i integracji społecznej, np. tworzenie przestrzeni dla aktywności fizycznej oraz do organizacji m.in. spotkań, warsztatów,
- ☐ zachowanie, zabezpieczenie a także adaptacja na cele kulturalne obiektów dziedzictwa kulturowego oraz obszarów i obiektów zabytkowych,
- ☐ przebudowę, modernizację i adaptację na cele kulturalne obiektów użyteczności publicznej m.in. wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków,
- ☐ ochronę i rozwój infrastruktury zabytkowej,
- ☐ w obiekty/miejsca tworzące turystyczne szlaki tematyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych) lub turystyczne szlaki rodzajowe (np. kajakowe, rowerowe),
- ☐ rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych,
- ☐ wsparcie dla instrumentów terytorialnych przygotowanie i monitorowanie strategii/planów działań ZIT oraz IIT.

Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.

8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Udaninie
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu
12. Chrzanowski T., Kornecki M., Sztuka Dolnego Śląska, Warszawa: Arkady, 1989
13. Kuleczka A., Zabytki w polityce przestrzennej gmin, Wydawnictwo UJ, Kraków 2010
14. Domańska A., Zabytki i dziedzictwo kulturowe jako element planowania przestrzennego, Warszawa: IGiPZ PAN, 2017
15. Studium wartości kulturowych gminy Udanin, autorzy opracowania: Bogna Oszczanowska, Beata Sebzda, Donata Trenkler, listopada 2011 r.
16. www.ug.udan.pl
17. www.powiatwroclawski.pl
18. www.zabytek.pl
19. www.stat.gov.pl/gus
20. www.isap.sejm.gov.pl
11. **Spis tabel**
 1. Tabela nr 1. Wykaz zabytkowych cmentarzy w Gminie Udanin
 2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Udanin
 3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Udanin
 4. Tabela nr 4. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Udanin
 5. Tabela nr 5. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Udanin jest właścicielem/współwłaścicielem
 6. Tabela nr 6. Analiza SWOT
 7. Tabela nr 7. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Udanin

Załączniki**Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Udanin**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR	REJESTR ZABYTEKÓW	DATA REJESTRU	UWAGI/ZMIANY ADRESÓW
1	AUTOSTRADA A-4	Zespół wiaduktów w ciągu autostrady				
2	DAMIANOWO	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
3	Damianowo	Dom mieszkalny	1			
4	Damianowo	Dom mieszkalno-gospodarczy	3			
5	Damianowo	Dom mieszkalno-gospodarczy	7			
6	Damianowo	Dom mieszkalny	10			
7	Damianowo	Dom mieszkalny	12			
8	Damianowo	Stodoła	12			
9	Damianowo	Dom mieszkalny	14			
10	Damianowo	Dom mieszkalno-gospodarczy	15			
11	Damianowo	Obora	15			
12	Damianowo	Dom mieszkalny	16			
13	Damianowo	Budynek gospodarczy	16			
14	Damianowo	Dom mieszkalny	17			
15	Damianowo	Kościół fil. św. Michała Archanioła	19	A/1130/1655	05.7.1966	
16	Damianowo	Cmentarz przykościelny	19	A/1143/900/L	02.16.1990	
17	Damianowo	Dom mieszkalny	21			
18	Damianowo	Dom mieszkalny	22			
19	Damianowo	Dwór w zespole dworskim - obiekt wyburzony	23	A/1269/226	05.31.1950	
20	Damianowo	Owczarnia w zespole dworskim	23	A/1272/525/L	05.13.1977	
21	Damianowo	Stodoła w zespole dworskim	23			
22	Damianowo	Park krajobrazowy w zespole dworskim	23, dz. nr 411/16, 411/17, 411/18, 411/19, 411/20, 411/22, 411/26, 411/27, 411/71	A/1270/194	05.31.1950	
23	Damianowo	Zadrzewienie dębowe w zespole dworskim wokół terenu dawnych łąk dworskich	23	A/1273/706/L	06.25.1986	
24	Damianowo	Dom mieszkalno-gospodarczy	28			
25	Damianowo	Dom mieszkalny	29			
26	Damianowo	Dom mieszkalny	32			
27	Damianowo	Szkoła, ob. dom mieszkalny	34			
28	Damianowo	Dom mieszkalny	36			
29	Damianowo	Dom mieszkalno-	38			

		gospodarczy				
30	Damianowo	Dom mieszkalny	40			
31	Damianowo	Obora	40			
32	Damianowo	Dom mieszkalny	42			
33	Damianowo	Budynek gospodarczy	42			
34	Damianowo	Dom mieszkalny	47			
35	Damianowo	Dom mieszkalny, ob. sklep	48 b, ob. bez nr, dz. nr, naprzeciwko nr 16, dz. nr 127			
36	Damianowo	Dom mieszkalny	49			
37	Damianowo	Dom mieszkalny	51			
38	Damianowo	Cmentarz poewangelicki, ob. parafialny	na pn od wsi, dz. 135	A/1142/9 01/L	02.16.1990	
39	Damianowo	Dom przedpogrzebowy	dz. nr 135			
40	Damianowo - Księżyce	Zespół folwarczny	63, 64, 65, 66			
41	Damianowo - Księżyce	Historyczny układ zabudowy przysiółka				
42	Damianowo - Księżyce	Teren pocmentarny	pn. wsi, dz. nr 18			
43	Damianowo – góra Damianek (Kościelisko)	Wieża widokowa	dz. nr 469			
44	DROGOMIŁOWICE	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
45	Drogomiłowice	Dom mieszkalny	3			
46	Drogomiłowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	6			
47	Drogomiłowice	Dom mieszkalny	17			
48	Drogomiłowice	Kościół filialny pw. Św. Jerzego, ob. pw. Św. Józefa Oblubieńca	19a	A/1129/1 657	05.7.1966	
49	Drogomiłowice	Mur kościoła z bramą	19a			
50	Drogomiłowice	Chlewnia w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym, ob. magazyn	22			
51	Drogomiłowice	Dom mieszkalny w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym	22			
52	Drogomiłowice	Kuźnia w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym, ob. warsztat	22			
53	Drogomiłowice	Obora w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym	22			
54	Drogomiłowice	Stodoła z cieletnikiem w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym	22			
55	Drogomiłowice	Stodoła w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym, ob. magazyn	22			

56	Drogomiłowice	Pałac w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym	23	A/1274/7 40/L	07.30.1986	
57	Drogomiłowice	Park krajobrazowy w zespole pałacowo-parkowo-folwarcznym	23, dz. nr 189/2, 189/3, 189/9, 189/11, 189/12	A/1271/6 46/L	12.21.1983	
58	DZIWIGÓRZ	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
59	Dziwigórz	Obora w zespole dworskim	6			
60	Dziwigórz	Dwór w zespole dworskim	7			
61	Dziwigórz	Fosa z groblą i staw ozdobny w zespole dworskim	7			
62	Dziwigórz	Stodoła w zespole dworskim	7			
63	Dziwigórz	Stodoła w zespole dworskim	7			
64	Dziwigórz	Dom mieszkalno-gospodarczy	8			
65	Dziwigórz	Dom mieszkalny	9			
66	Dziwigórz	Budynek gospodarczy w zespole zabudowań gospodarczych	10			d. Dębica nr 1
67	Dziwigórz	Stodoła w zespole zabudowań gospodarczych	10			d. Dębica nr 1
68	Dziwigórz	Dom mieszkalny w zespole zabudowań gospodarczych	10			d. Dębica nr 2
69	Dziwigórz	Budynek gospodarczy w zespole zabudowań gospodarczych	10			d. Dębica nr 2
70	Dziwigórz	Dom mieszkalno-gospodarczy	13			d. Dębica nr 9
71	Dziwigórz	Dom mieszkalno-gospodarczy	14			d. Dębica nr 5
72	Dziwigórz	Dom mieszkalno-gospodarczy	15			d. Dębica nr 8
73	Dziwigórz	Budynek gospodarczy	15			d. Dębica nr 8
74	Dziwigórz	Dom mieszkalno-gospodarczy	16			d. Dębica nr 6
75	GOŚCISŁAW	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
76	Gościsław	Dom mieszkalny	1			
77	Gościsław	Dom mieszkalny	2			
78	Gościsław	Dom mieszkalny	3			
79	Gościsław	Dom mieszkalny	5			
80	Gościsław	Budynek mieszkalno-gospodarczy	5			
81	Gościsław	Budynek gospodarczy	5A			
82	Gościsław	Dom mieszkalny	6			
83	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	7			
84	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	8			
85	Gościsław	Dom mieszkalny	9			
86	Gościsław	Stodoła	9			

87	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	11			wcześniej sklep
88	Gościsław	Dom mieszkalny	12			
89	Gościsław	Świetlica, ob. stodoła	12			
90	Gościsław	Dom mieszkalny, d. cukiernia	13			
91	Gościsław	Rzeźnia, ob. budynek gospodarczy	13			
92	Gościsław	Dom Ludowy, ob. budynek mieszkalny	14			d. nr 15
93	Gościsław	Budynek gospodarczy	17			d. nr 19
94	Gościsław	Stodoła I	17			d. nr 19
95	Gościsław	Stodoła II	17			d. nr 19
96	Gościsław	Dom mieszkalny	18			
97	Gościsław	Dom mieszkalny	19			
98	Gościsław	Obora	19			
99	Gościsław	Obora	22			
100	Gościsław	Stodoła	22			
101	Gościsław	Dom mieszkalny	23			
102	Gościsław	Budynek gospodarczy	23			
103	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	24			
104	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	25			
105	Gościsław	Dom mieszkalny	26			
106	Gościsław	Dom mieszkalny	27			
107	Gościsław	Stodoła	27			
108	Gościsław	Obora	28			
109	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	29			
110	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	30			
111	Gościsław	Dom mieszkalny	32			
112	Gościsław	Budynek gospodarczy	32			
113	Gościsław	Budynek bramny	32			
114	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	35			
115	Gościsław	Dom mieszkalny	36			
116	Gościsław	Dom mieszkalny	38			
117	Gościsław	Budynek gospodarczy I	38			
118	Gościsław	Budynek gospodarczy II	38			
119	Gościsław	Stodoła I	38			
120	Gościsław	Mur z kaplicą	38			
121	Gościsław	Dom mieszkalny	39			
122	Gościsław	Budynek bramny	40			
123	Gościsław	Dom mieszkalny	41			
124	Gościsław	Budynek gospodarczy	41			
125	Gościsław	Szkoła, ob. dom mieszkalny	42			
126	Gościsław	Stodoła	43			
127	Gościsław	Kościół św. św. Szymona i Tadeusza Judy w zespole kościelnym	44	A/1053	03.31.2008	d.nr 43

128	Gościsław	Kaplica w murze kościelnym w zespole kościelnym	44			
129	Gościsław	Mur kościoła z bramą w zespole kościelnym	44			
130	Gościsław	Kaplica cmentarna przedpogrzebowa w zespole kościelnym	44			
131	Gościsław	Kaplica cmentarna w zespole kościelnym	44			
132	Gościsław	Cmentarz przykościelny w zespole kościelnym	44	A/1147/8 72/L	02.16.1990	
133	Gościsław	Budynek bramny	45-45a			d. nr 45
134	Gościsław	Dom mieszkalny	46			
135	Gościsław	Dom mieszkalny	47			
136	Gościsław	Stodoła	47			
137	Gościsław	Obora	47			
138	Gościsław	Obora	47			
139	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	49			
140	Gościsław	Budynek bramny	49			
141	Gościsław	Obora	49			
142	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	50			
143	Gościsław	Dom mieszkalny	52			
144	Gościsław	Dom mieszkalno-gospodarczy	53			
145	Gościsław	Dom mieszkalny	54			
146	Gościsław	Budynek gospodarczy	54			
147	Gościsław	Dom mieszkalny	55			
148	Gościsław	Budynek gospodarczy	55			
149	Gościsław	Cmentarz komunalny		na zach. od kościola		
150	Gościsław	Stodoła	dz. nr 98			d. nr 25
151	JAROSŁAW	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
152	Jarosław	Zespół pałacowy	2-3-4	A/2717/9 87/L	10.21.1993	
153	Jarosław	Rządcówka w zespole pałacowym, ob. dom mieszkalny	2			
154	Jarosław	Pałac w zespole pałacowym	3			
155	Jarosław	Park w zespole pałacowym	3	A/2717/9 87/L	10.21.1993	
156	Jarosław	Kuźnia w zespole pałacowym	3-4			
157	Jarosław	Obora w zespole pałacowym	3-4			
158	Jarosław	Obora w zespole pałacowym	3-4			
159	Jarosław	Wozownia w zespole pałacowym, ob. składzik	3-4			
160	Jarosław	Stodoła w zespole pałacowym	3-4			

161	Jarosław	Stodoła w zespole pałacowym	3-4			
162	Jarosław	Dom mieszkalny w zespole pałacowym	4			
163	Jarosław	Budynek gospodarczy w zespole pałacowym, ob. warsztat	4			
164	Jarosław	Dom mieszkalny w zespole pałacowym	5 i 5 a			
165	Jarosław	Dom mieszkalny	7			
166	Jarosław	Kościół Filialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	10a	A/1125/6 15/L	12.28.1988	
167	Jarosław	Cmentarz przykościelny	10a	A/1139/9 03/L	02.16.1990	
168	Jarosław	Dom mieszkalny	12			
169	Jarosław	Dom mieszkalny	14			
170	Jarosław	Dom mieszkalno-gospodarczy	17			
171	Jarosław	Budynek gospodarczy	20			
172	Jarosław	Dom mieszkalny	21			d. nr 20
173	Jarosław	Dom mieszkalno-gospodarczy	23			
174	Jarosław	Dom mieszkalno-gospodarczy	24			
175	Jarosław	Dom mieszkalny	24			
176	Jarosław	Dom mieszkalny	25			
177	Jarosław	Dom mieszkalno-gospodarczy	27			
178	Jarosław	Dom mieszkalno-gospodarczy	28			
179	Jarosław	Dom mieszkalny	29			
180	Jarosław	Dom mieszkalny	31			
181	Jarosław	Stodoła (gołębnik)	31			
182	Jarosław	Dom mieszkalny	32			
183	Jarosław	Budynek gospodarczy I	32			
184	Jarosław	Budynek gospodarczy II	32			
185	Jarosław	Dom mieszkalny	33			
186	Jarosław	Dom mieszkalno-gospodarczy	36			
187	Jarosław	Oficyna gospodarcza	36			
188	Jarosław	Dom mieszkalny	39			
189	JAROSTÓW	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
190	Jarostów	Dom mieszkalny	1			
191	Jarostów	Dom mieszkalno-gospodarczy	4			
192	Jarostów	Dom mieszkalno-gospodarczy	5			
193	Jarostów	Pałac w zespole pałacowym	6-6a			d. 6
194	Jarostów	Obora w zespole pałacowym	6-6a			d. 6
195	Jarostów	Park pałacowy w zespole pałacowym	6-6a	A/2721/6 48/L	12.22.1983	d. 6
196	Jarostów	Dom mieszkalny	8			

197	Jarostów	Dom mieszkalno-gospodarczy	12			
198	Jarostów	Dom mieszkalno-gospodarczy	13			
199	Jarostów	Dom mieszkalny	15			
200	Jarostów	Stodoła	15			
201	Jarostów	Dom mieszkalny	16			
202	Jarostów	Dom mieszkalny	21			
203	Jarostów	Dom mieszkalno-gospodarczy	23			
204	Jarostów	Stajnia w zespole pałacowym	dz. nr 74, 79/2, przy nr 15			
205	KARNICE	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
206	Karnice	Pałac w zespole pałacowym	6	A/2719/7 41/L	07.30.1986	
207	Karnice	Obora II w zespole pałacowym	6			
208	Karnice	Park podworski w zespole pałacowym	6	A/2744/5 03/L	05.13.1977	
209	Karnice	Dom mieszkalny w zespole pałacowym	7-7a-7b			d. nr 7
210	KONARY	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
211	Konary	Dom mieszkalny	ul. Dębowa 3			36
212	Konary	Dom mieszkalny	ul. Dębowa 4			44
213	Konary	Dom mieszkalny	ul. Dębowa 10			41
214	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 2			4
215	Konary	Stodoła w zespole zabudowań gospodarczych	ul. Główna 5			5
216	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	ul. Główna 6			6
217	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 8			7
218	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 11			8
219	Konary	Dom mieszkalny	ul. Główna 15			11
220	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 16			16
221	Konary	Dom mieszkalny	ul. Główna 20			18
222	Konary	Willa	ul. Główna 21			17
223	Konary	Dom mieszkalny	ul. Główna 22			21
224	Konary	Budynek gospodarczy	ul. Główna 22			21
225	Konary	Dom mieszkalny	ul. Główna 23			19
226	Konary	Szkoła, ob. dom mieszkalny	ul. Główna 26			26
227	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 27			23
228	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 28			27
229	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 29			24
230	Konary	Dom mieszkalny	ul. Główna 31			25
231	Konary	Obora	ul. Główna 31			25

232	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Jaworska 2			65
233	Konary	Cmentarz parafialny	ul. Jaworska, dz. nr 68			
234	Konary	Cmentarz poewangelicki	ul. Jaworska, dz. nr 156	A/1146/8 98/L	02.16.1990	
235	Konary	Kaplica	ul. Jaworska, dz. nr 156			
236	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 6			101
237	Konary	Kościół par. Podwyższenia Krzyża Świętego	ul. Kasztanowa 7	A/1128/1 658	05.7.1966	
238	Konary	Cmentarz przykościelny	ul. Kasztanowa 7	A/1145/8 99/L	02.16.1990	
239	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 8			100
240	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 10			99
241	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 12			98
242	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 18			96
243	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 20A			94
244	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 20C			95
245	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 22			93
246	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 24			92
247	Konary	Budynek gospodarczy	ul. Kasztanowa 24			92
248	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 30			88
249	Konary	Zabudowania gospodarcze	ul. Kasztanowa 30			88
250	Konary	Piekarnia, ob. dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 32			87
251	Konary	Stodoła	ul. Kasztanowa 34			86
252	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 40			83
253	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 46			79
254	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 48A			77
255	Konary	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Kasztanowa 50			74
256	Konary	Dom mieszkalny	ul. Kasztanowa 52			74
257	Konary	Stodoła	ul. Kasztanowa 52			74
258	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Lipowa 1			1
259	Konary	Dom mieszkalny	ul. Myśliwska 6			103
260	Konary	Spichlerz	ul. Ogrodowa 45			32
261	Konary	Obora	ul. Parkowa 1B			30
262	Konary	Budynek gospodarczy	ul. Parkowa 1C			30
263	Konary	Dom mieszkalny	ul. Parkowa 1C			30
264	Konary	Dom mieszkalny	ul. Parkowa 2			28
265	Konary	Dom mieszkalny	ul. Parkowa 3			34
266	Konary	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Parkowa 10			56
267	Konary	Park podworski	ul. Parkowa, dz. nr 514/1, 514/6, 514/7	A/2745/5 01/L	05.13.1977	

268	Konary	Bramka wejściowa	ul. Platanowa 1			32
269	Konary	Dom mieszkalny	ul. Platanowa 1			32
270	Konary	Budynek gospodarczy	ul. Platanowa 3			32
271	Konary	Dom mieszkalny	ul. Spokojna 14			57
272	Konary-Dębki	Historyczny układ zabudowy przysiółka				
273	LASEK	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
274	Lasek	Dom mieszkalny	1			
275	Lasek	Dom mieszkalno-gospodarczy	3			
276	Lasek	Dom mieszkalny w zespole folwarcznym	8			
277	Lasek	Garaże w zespole folwarcznym	8-9			
278	Lasek	Obora w zespole folwarcznym	8-9			
279	Lasek	Obora w zespole folwarcznym	8-9			
280	Lasek	Stajnia w zespole folwarcznym	8-9			
281	Lasek	Stodoła w zespole folwarcznym	8-9			
282	Lasek	Stodoła w zespole folwarcznym	8-9			
283	Lasek	Oficyna mieszkalna w zespole folwarcznym	9			
284	Lasek	Dom mieszkalny w zespole folwarcznym	10-10A			
285	Lasek	Budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	10-10A			
286	Lasek	Obora	11			
287	Lasek	Dom mieszkalno-gospodarczy	14			
288	Lasek	Dom mieszkalny	17			
289	LUSINA	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
290	Lusina	Dom mieszkalny	1			
291	Lusina	Dom mieszkalny	3			
292	Lusina	Dom mieszkalny	10			
293	Lusina	Budynek gospodarczy	10a			
294	Lusina	Dom mieszkalny	12			
295	Lusina	Dom mieszkalny	13			
296	Lusina	Dom mieszkalny	15			
297	Lusina	Dom mieszkalny	16			
298	Lusina	Warsztat Spółdzielni Produkcyjnej, ob. dom mieszkalny	17			
299	Lusina	Zespół Kościoła Filialnego pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny	18	A/1124/6 16/L	12.28.1988	
300	Lusina	Kościół Filialny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w zespole kościelnym	18	A/1124/6 16/L	12.28.1988	

301	Lusina	Mur przy kościele w zespole kościelnym	18	A/1124/6 16/L	12.28.1988	
302	Lusina	Cmentarz przykościelny w zespole kościelnym	18	A/1136/9 06/L	02.16.1990	
303	Lusina	Dom mieszkalny	21			
304	Lusina	Budynek gospodarczy	21			
305	Lusina	Budynek gospodarczy	21			
306	Lusina	Dom mieszkalny	22			
307	Lusina	Dom mieszkalno-gospodarczy, ob. mieszkalny	24			
308	Lusina	Dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy	25			
309	Lusina	Dom mieszkalno-gospodarczy	26			
310	Lusina	Dom mieszkalny	27			
311	Lusina	Dom mieszkalny	28			
312	Lusina	Budynek bramny w zespole zabudowań gospodarczych	29			
313	Lusina	Stodoła w zespole zabudowań gospodarczych	29			
314	Lusina	Dom mieszkalny	30			
315	Lusina	Budynek gospodarczy	30			
316	Lusina	Budynek gospodarczy	30			
317	Lusina	Stodoła	30			
318	Lusina	Dom mieszkalny	34			
319	Lusina	Dom mieszkalny	37			
320	Lusina	Dom mieszkalny	39			
321	Lusina	Dom mieszkalno-gospodarczy	42			
322	Lusina	Dom mieszkalny	44			
323	Lusina	Budynek gospodarczy	55			
324	Lusina	Budynek gospodarczy	56			
325	Lusina	Młyn wodny, ob. budynek mieszkalno-gospodarczy	57			
326	Lusina	Dom mieszkalny	58			
327	Lusina	Budynek gospodarczy	58			
328	Lusina	Dom mieszkalny	61			
329	Lusina	Dom mieszkalny	62			
330	Lusina	Budynek gospodarczy	62			
331	Lusina	Budynek gospodarczy	62			
332	Lusina	Dom mieszkalny	64			
333	Lusina	Dom mieszkalny	67			
334	Lusina	Oficyna mieszkalna	67			
335	Lusina	Dom mieszkalny	71			
336	Lusina	Budynek bramno-gospodarczy	72			
337	Lusina	Dom mieszkalny	73			
338	Lusina	Dom mieszkalny	77			

339	Lusina	Budynek mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	77a			d. nr 77
340	Lusina	Dom mieszkalny	78			
341	Lusina	Obora	78			
342	Lusina	Dom mieszkalny	79			(d. 80)
343	Lusina	Dom mieszkalny	82			
344	Lusina	Budynek gospodarczy	82			
345	Lusina	Stodoła	83			
346	ŁAGIEWNIKI ŚREDZKIE	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
347	Łagiewniki Średzkie	Dom mieszkalny	2			
348	Łagiewniki Średzkie	Obórka	2			
349	Łagiewniki Średzkie	Dom mieszkalny	3			
350	Łagiewniki Średzkie	Stodoła	5			
351	Łagiewniki Średzkie	Dom mieszkalno-gospodarczy	8a			d. nr 8
352	Łagiewniki Średzkie	Dom mieszkalno-gospodarczy	9			
353	Łagiewniki Średzkie	Dom mieszkalno-gospodarczy	11			
354	Łagiewniki Średzkie	Dom mieszkalny	12			
355	Łagiewniki Średzkie	Dom mieszkalny	14			
356	Łagiewniki Średzkie	Teren pocementarny	dz. nr 85, obr. Drogomiłowice-Łag.			
357	PICHOROWICE	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
358	Pichorowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	8			
359	Pichorowice	Dom mieszkalny	12			
360	Pichorowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	14			
361	Pichorowice	Budynek gospodarczy	14			
362	Pichorowice	Dom mieszkalny	15			
363	Pichorowice	Budynek gospodarczy	15			
364	Pichorowice	Stodoła	15			
365	Pichorowice	Dom mieszkalny	17			
366	Pichorowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	18			
367	Pichorowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	19			
368	Pichorowice	Dom mieszkalny	20			
369	Pichorowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	21			
370	Pichorowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	22			
371	Pichorowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	23			
372	Pichorowice	Obora	27			

373	Pichorowice	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja	51a	A/1505	01.6.2010	
374	Pichorowice	Cmentarz przykościelny	51a	A/1137/9 05/L	02.16.1990	
375	Pichorowice	Dom mieszkalny	52			
376	Pichorowice	Obora	52			
377	Pichorowice	Stodoła	52			
378	Pichorowice	Dom mieszkalny	53			
379	Pichorowice	Dom mieszkalny	56			
380	Pichorowice	Budynek gospodarczy	57			
381	Pichorowice	Dom mieszkalny	57-57a			
382	Pichorowice	Dom mieszkalny	60			
383	Pichorowice	Budynek gospodarczy	60			
384	Pichorowice	Obora	60			
385	Pichorowice	Dom mieszkalny	61			
386	Pichorowice	Budynek gospodarczy	61			
387	Pichorowice	Dom mieszkalny	63			
388	Pichorowice	Dom mieszkalno- gospodarczy	64			
389	Pichorowice	Stodoła	64			
390	Pichorowice	Dom mieszkalny	65			
391	Pichorowice	Budynek gospodarczy	66			d. nr 65
392	Pichorowice	Dom mieszkalny	67			d. nr 66
393	Pichorowice	Dom mieszkalny	69			
394	Pichorowice	Dom mieszkalno- gospodarczy	70			
395	Pichorowice	Dom mieszkalny	71			
396	Pichorowice	Dom mieszkalny	73			
397	Pichorowice	Dom mieszkalny	74			
398	PIEKARY	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
399	Piekary	Dom mieszkalny	1-1a			d. nr 1
400	Piekary	Dom mieszkalny	3-3a			d. nr 3
401	Piekary	Dom mieszkalno- gospodarczy	11			
402	Piekary	Budynek gospodarczy, ob. sklep	13b			d. nr 14
403	Piekary	Dom mieszkalny	14			
404	Piekary	Dom mieszkalny	15			
405	Piekary	Budynek gospodarczy	15			
406	Piekary	Stodoła	15			
407	Piekary	Dom mieszkalny	16			
408	Piekary	Dom mieszkalny	17			
409	Piekary	Dom mieszkalny	18			
410	Piekary	Dom mieszkalny w zespole mieszkalno- gospodarczym	19			
411	Piekary	Budynek gospodarczy w zespole mieszkalno- gospodarczym	19			
412	Piekary	Stodoła w zespole mieszkalno- gospodarczym	19			

413	Piekary	Dom mieszkalny	20			
414	Piekary	Obora	20			
415	Piekary	Dom mieszkalny	21			
416	Piekary	Dom mieszkalny	24			
417	Piekary	Dom mieszkalno-gospodarczy	27			
418	Piekary	Dom mieszkalny	29			
419	Piekary	Dom mieszkalny	32			
420	Piekary	Budynek gospodarczy	32			
421	Piekary	Obora	32			
422	Piekary	Dom mieszkalny, ob. plebania	36			
423	Piekary	Kościół par. św. Jana Chrzciciela	37	A/1126/1 662	05.7.1966	
424	Piekary	Cmentarz przykościelny	37	A/1135/9 08/L	02.16.1990	
425	Piekary	Dom mieszkalny	39			
426	Piekary	Budynek gospodarczy	39			
427	Piekary	Budynek gospodarczy	39			
428	Piekary	Stodoła	39			
429	Piekary	Dom mieszkalny	40			
430	Piekary	Dom mieszkalny	42			
431	Piekary	Dom mieszkalny	44			
432	Piekary	Dom mieszkalny	45			
433	Piekary	Dom mieszkalny	46			
434	Piekary	Szkoła, ob. budynek nieużytkowany	dz. nr 1			d. Udanin 1
435	Piekary	Park podworski	dz. nr 1, 2/7, 504/2	A/2747/6 47/L	12.21.1983	
436	PIELASZKOWICE	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
437	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	2			
438	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	3			
439	Pielaszkowice	Budynek gospodarczy	3			
440	Pielaszkowice	Stodoła	3			
441	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	5			
442	Pielaszkowice	Budynek gospodarczy	5			
443	Pielaszkowice	Stodoła	5			
444	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	7			
445	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	8			
446	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	12			
447	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	13			
448	Pielaszkowice	Obora	13			
449	Pielaszkowice	Stodoła	13			
450	Pielaszkowice	Budynek gospodarczy	13			
451	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	14			
452	Pielaszkowice	Budynek gospodarczy	14			
453	Pielaszkowice	Stodoła	14			
454	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	26			
455	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-	27			

		gospodarczy				
456	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	29			
457	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	30			
458	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	32			
459	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	34			
460	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	35			
461	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	36			
462	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	38			
463	Pielaszkowice	Stodoła	38			
464	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	39			
465	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	40			
466	Pielaszkowice	Budynek gospodarczy	40			
467	Pielaszkowice	Stodoła	41			
468	Pielaszkowice	Dom mieszkalny, sklep	42-42A			
469	Pielaszkowice	Dom mieszkalny	48			
470	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	53			
471	Pielaszkowice	Zespół pałacowy		A/2748/5 02/L	05.13.1977	
472	Pielaszkowice	Pałac (ruina) w zespole pałacowym		A/2748/5 02/L	05.13.1977	
473	Pielaszkowice	Aleja grabowa na grobli w zespole pałacowym				
474	Pielaszkowice	Altana w zespole pałacowym		A/2748/5 02/L	05.13.1977	
475	Pielaszkowice	Stawy hodowlane w zespole pałacowym		A/2748/5 02/L	05.13.1977	
476	Pielaszkowice	Park pałacowy w zespole pałacowym		A/2748/5 02/L	05.13.1977	
477	Pielaszkowice	Budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole pałacowym	50	A/2748/5 02/L	05.13.1977	
478	Pielaszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy w zespole pałacowym	51			
479	Pielaszkowice	Obora w zespole pałacowym	51			
480	Pielaszkowice	Spichlerz w zespole w zespole pałacowym pałacowym	51	A/2748/5 02/L	05.13.1977	
481	Pielaszkowice	Oficyna mieszkalna z bramą w zespole pałacowym	52	A/2748/5 02/L	05.13.1977	
482	Pielaszkowice	Cmentarz poewangelicki w zespole cmentarnym	na pn. skraju wsi	A/1138/9 04/L	02.16.1990	
483	Pielaszkowice	Kaplica cmentarna w zespole cmentarnym				
484	Pielaszkowice	Mur cmentarny i brama w zespole cmentarnym				
485	RÓŻANA	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
486	Różana	Dom mieszkalny	8			

487	Różana	Dom mieszkalny	9			
488	Różana	Dom mieszkalny	11			
489	Różana	Dom mieszkalny	14			
490	Różana	Dom mieszkalny	15			
491	Różana	Stodoła	15			
492	Różana	Dom mieszkalno-gospodarczy	16			
493	Różana	Dom mieszkalno-gospodarczy	22			
494	Różana	Dom mieszkalny	23			
495	Różana	Budynek gospodarczy	26-27			d. nr 28
496	Różana	Budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole folwarcznym	27A			
497	Różana	Dom mieszkalny	31			
498	Różana	Szkoła	33			
499	Różana	Dom mieszkalny	36			
500	Różana	Dom mieszkalny	39			
501	Różana	Dom mieszkalny, ob. sklep	41			
502	Różana	Dom mieszkalny	42			
503	Różana	Dom mieszkalny	43			
504	Różana	Dom mieszkalny	45			
505	Różana	Dom mieszkalny	47			
506	Różana	Dom mieszkalny	53			
507	Różana	Budynek gospodarczy	53			
508	Różana	Cmentarz parafialny	56	A/1141/9 02/L	02.16.1990	
509	Różana	Kaplica mszalna	56	A/1140/6 13/L	12.28.1986	
510	Różana	Kościół pw. Św. Szymona i Judy (Ruina)	dz. nr 383			
511	SOKOLNIKI	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
512	Sokolniki	Dom mieszkalno-gospodarczy	3			
513	Sokolniki	Dom mieszkalny	4			
514	Sokolniki	Dom mieszkalny	7			
515	Sokolniki	Budynek gospodarczy	8			d. nr 7
516	Sokolniki	Dom mieszkalny w zespole zabudowań gospodarczych	11			
517	Sokolniki	Budynek gospodarczy w zespole zabudowań gospodarczych	11			
518	Sokolniki	Stodoła w zespole zabudowań gospodarczych	11			
519	Sokolniki	Dom mieszkalny	12			
520	Sokolniki	Dom mieszkalny	15			
521	Sokolniki	Budynek mieszkalno-gospodarczy	15			
522	Sokolniki	Dom mieszkalny	16			
523	Sokolniki	Dom mieszkalny	17			

524	Sokolniki	Dom mieszkalny	18			
525	Sokolniki	Dom mieszkalny	21			
526	UDANIN	Układ ruralistyczny z nawarstwieniami archeologicznymi		536/A/05	06.10.2005	
527	Udanin	Cmentarz parafialny	ul. Dębowa	A/1121/907/L	02.16.1990	
528	Udanin	Kaplica	ul. Dębowa			
529	Udanin	Aleja lipowa i szpaler lipowy śródpolny w zespole pałacowym	ul. Dębowa-Klonowa, dz. nr 253, 312/32, 312/38, 316/19, 316/21, 324/1, 326	A/2720/695/L	06.25.1986	
530	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 2			58
531	Udanin	Obora	ul. Główna 2			58
532	Udanin	Obora	ul. Główna 2			58
533	Udanin	Stodoła	ul. Główna 2			58
534	Udanin	Stodoła	ul. Główna 2			58
535	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 4			58
536	Udanin	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 6			59
537	Udanin	Dom mieszkalny (świetlica)	ul. Główna 7			54
538	Udanin	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 9			53
539	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 11			52
540	Udanin	Stodoła	ul. Główna 11			52
541	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 23A-B			46
542	Udanin	Budynek gospodarczy	ul. Główna 23A-B			46
543	Udanin	Obora	ul. Główna 23A-B			46
544	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 25			45
545	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 30			69
546	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 31			42
547	Udanin	Budynek gospodarczy	ul. Główna 33A			42
548	Udanin	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 33B			41
549	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 35			40
550	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 38			71
551	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 43			19
552	Udanin	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 47B			17
553	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 48			75
554	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 50			76
555	Udanin	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 51			16
556	Udanin	Oficina mieszkalna w zespole pałacowym	ul. Główna 53			d. nr 14
557	Udanin	Oficina mieszkalna w zespole pałacowym	ul. Główna 53			d. nr 14
558	Udanin	Pałac w zespole pałacowym	ul. Główna 53			d. nr 14
559	Udanin	Park krajobrazowy w zespole pałacowym	ul. Główna 53	A/2746/506/L	05.13.1977	
560	Udanin	Stodoła w zespole	ul. Główna 53			d. nr 14

		pałacowym				
561	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 54			80
562	Udanin	Willa	ul. Główna 65A			11
563	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 72			89
564	Udanin	Dom mieszkalny, ob. poczta	ul. Główna 73			3 b
565	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 75			3
566	Udanin	Kościół cmentarny pw. św. Urszuli	ul. Główna 76	A/1122/1 667	05.7.1966	
567	Udanin	Cmentarz przykościelny	ul. Główna 76	A/1123/9 40/L	02.16.1990	
568	Udanin	Spichlerz	ul. Główna 83			2
569	Udanin	Budynek gospodarczy, ob. biuro	ul. Główna 83			2
570	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 88			103
571	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 94			106
572	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Główna 96			107
573	Udanin	Budynek gospodarczy	ul. Główna 100			108
574	Udanin	Dworzec kolejowy w zespole stacji kolejowej	ul. Kolejowa 1			d. nr 111
575	Udanin	Dom mieszkalny w zespole stacji kolejowej	ul. Kolejowa 2			d. nr 111
576	Udanin	Budynek gospodarczy w zespole stacji kolejowej	ul. Kolejowa 2			d. nr 113
577	Udanin	Budynek mieszkalny w zespole stacji kolejowej	ul. Kolejowa 3			d. nr 112
578	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Kościelna 2			20
579	Udanin	Budynek gospodarczy	ul. Kościelna 2			20
580	Udanin	Stodoła	ul. Kościelna 2			20
581	Udanin	Dom mieszkalny	ul. Kościelna 3			25
582	Udanin	Stodoła	ul. Kościelna 3			25
583	Udanin	Obora	ul. Kościelna 3			25
584	Udanin	Dom mieszkalny, ob. bar	ul. Kościelna 5			30
585	Udanin	Kościół ewangelicki, ob. kościół filialny pw. Matki Boskiej Anielskiej i Krzyża Świętego	ul. Kościelna 8	A/5927	07.3.2014	
586	Udanin	Cmentarz przykościelny	ul. Kościelna 8			
587	UJAZD DOLNY	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
588	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	4			
589	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	8			
590	Ujazd Dolny	Dom mieszkalno- gospodarczy	9			
591	Ujazd Dolny	Dom mieszkalno- gospodarczy	10			
592	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	11			
593	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	13-13A-13B			d. nr 13
594	Ujazd Dolny	Dom mieszkalno- gospodarczy	18			
595	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	19			

596	Ujazd Dolny	Dom mieszkalno-gospodarczy	23			
597	Ujazd Dolny	Dom mieszkalno-gospodarczy	30			
598	Ujazd Dolny	Budynek gospodarczy	30			
599	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	33			
600	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	35			
601	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	36			
602	Ujazd Dolny	Pałac w zespole pałacowym	37	A/2718/7 42/L	07.30.1986	
603	Ujazd Dolny	Dom mieszkalny	43-43a			d. 43
604	UJAZD GÓRNY	Historyczny układ ruralistyczny wsi				
605	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Główna 1A			2
606	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Główna 1B			52
607	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Główna 3A			53
608	Ujazd Górny	Budynek gospodarczy	ul. Główna 3B			54
609	Ujazd Górny	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 5			56
610	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Główna 5			56
611	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Główna 9			57
612	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Główna 11			58
613	Ujazd Górny	Budynek gospodarczy	ul. Główna 11			58
614	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Główna 16			3
615	Ujazd Górny	Budynek gospodarczy	ul. Główna 16			3
616	Ujazd Górny	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Główna 18			2
617	Ujazd Górny	Budynek stacji ze spedycją towarową w zespole stacji kolejowej, ob. dom mieszkalny	ul. Kolejowa 1			23
618	Ujazd Górny	Budynek WC w zespole stacji kolejowej	ul. Kolejowa 1			23
619	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Legnicka 1			10
620	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Legnicka 3			11
621	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Legnicka 5			12
622	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Legnicka 7			13
623	Ujazd Górny	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Legnicka 11			15
624	Ujazd Górny	Dom mieszkalny, ob. biblioteka	ul. Legnicka 13			16
625	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Strażacka 1			4
626	Ujazd Górny	Budynek gospodarczy	ul. Strażacka 5			6
627	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Strażacka 6			31
628	Ujazd Górny	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Strażacka 7A			5
629	Ujazd Górny	Stodoła	ul. Strażacka 7A-7B			6
630	Ujazd Górny	Budynek gospodarczy	ul. Strażacka 7B			7
631	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Strażacka 7B			7
632	Ujazd Górny	Budynek gospodarczy	ul. Strażacka 9			8
633	Ujazd Górny	Dom mieszkalno-gospodarczy	ul. Strażacka 9			8
634	Ujazd Górny	most z kaplicą	k. ul. Strażacka 9			koło nr 8

635	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Strażacka 10			29
636	Ujazd Górny	Dom mieszkalny	ul. Szkolna 1			39
637	Ujazd Górny	Budynek gospodarczy	ul. Szkolna 3A			40
638	Ujazd Górny	Plebania	ul. Szkolna 3A			40
639	Ujazd Górny	Kościół parafialny pw. św. Marcina	ul. Szkolna 3B	A/1131/1 238	12.21.1964	
640	Ujazd Górny	Cmentarz parafialny	ul. Szkolna 3B	A/1133/9 09/L	02.16.1990	
641	Ujazd Górny	Mur przy kościele	ul. Szkolna 3B			

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Udanin

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA	NR	NR AZP	UWAGI
1	Damianowo	5	79	80-22	
2	Damianowo	1	4	81-22	
3	Damianowo	2	5	81-22	
4	Damianowo	3	2	81-22	
5	Damianowo	4	3	81-22	
6	Drogomiłowice	1	49	80-23	
7	Drogomiłowice	2	52	80-23	
8	Drogomiłowice	4	65	80-23	Rejestr zabytków nr 572/Arch/71
9	Drogomiłowice	5	66	80-23	
10	Drogomiłowice	6	67	80-23	
11	Drogomiłowice	7	68	80-23	
12	Drogomiłowice	8	69	80-23	
13	Drogomiłowice	9	70	80-23	
14	Drogomiłowice	10	50	80-23	
15	Drogomiłowice	11	45	80-23	
16	Drogomiłowice	12	46	80-23	
17	Drogomiłowice	13	51	80-23	
18	Dziwigórz	1	80	81-23	
19	Dziwigórz	2	66	81-23	
20	Dziwigórz	3	69	81-23	Rejestr zabytków nr 583/Arch/71
21	Dziwigórz	4	90	81-23	
22	Dziwigórz	5	57	81-23	
23	Dziwigórz	6	64	81-23	
24	Dziwigórz	7	65	81-23	
25	Dziwigórz	8	67	81-23	
26	Dziwigórz	9	68	81-23	
27	Dziwigórz	10	70	81-23	
28	Dziwigórz	11	71	81-23	
29	Dziwigórz	12	72	81-23	
30	Dziwigórz	13	81	81-23	
31	Dziwigórz	14	82	81-23	
32	Gościsław	1	1	82-23	
33	Gościsław	2	2	82-23	
34	Gościsław	3	3	82-23	
35	Gościsław	6	33	82-23	
36	Jarosław	1	62	80-23	
37	Jarosław	2	63	80-23	
38	Jarosław	3	64	80-23	
39	Jarosław	4	28	80-23	
40	Jarosław	5	29	80-23	
41	Jarosław	9	1	80-24	
42	Jarosław	10	2	80-24	
43	Jarosław	6	1	81-24	
44	Jarosław	7	2	81-24	
45	Jarosław	8	3	81-24	
46	Jarostów	1	36	80-23	
47	Jarostów	2	61	80-23	
48	Karnice	1	17	80-23	

49	Karnice	2	60	80-23	
50	Karnice	3	15	80-23	
51	Karnice	4	16	80-23	
52	Konary	9	77	80-22	
53	Konary	1	7	81-22	
54	Konary	1	13	81-22	
55	Konary	2	12	81-22	
56	Konary	3	6	81-22	Rejestr zabytków nr 582/Arch/71
57	Konary	4	8	81-22	
58	Konary	5	9	81-22	
59	Konary	6	10	81-22	
60	Konary	7	11	81-22	
61	Konary	8	15	81-22	
62	Lasek	1	55	81-23	
63	Lasek	2	49	81-23	
64	Lasek	3	50	81-23	
65	Lasek	4	51	81-23	
66	Lasek	5	53	81-23	
67	Lasek	6	54	81-23	
68	Lasek	7	56	81-23	
69	Lusina	1	26	81-22	
70	Lusina	2	18	81-22	
71	Lusina	3	29	81-22	
72	Lusina	4	22	81-22	
73	Lusina	5	28	81-22	
74	Lusina	6	30	81-22	
75	Lusina	7	31	81-22	
76	Lusina	8	19	81-22	
77	Lusina	9	20	81-22	
78	Lusina	11	1	82-22	
79	Lusina	12	2	82-22	
80	Lusina	13	3	82-22	
81	Lusina	14	4	82-22	
82	Pichorowice	1	43	80-23	
83	Pichorowice	3	30	80-23	
84	Pichorowice	4	31	80-23	
85	Pichorowice	5	32	80-23	
86	Pichorowice	6	37	80-23	
87	Pichorowice	7	38	80-23	
88	Pichorowice	8	39	80-23	
89	Pichorowice	9	40	80-23	
90	Pichorowice	10	41	80-23	
91	Pichorowice	11	42	80-23	
92	Pichorowice	2	23	81-23	
93	Pichorowice	12	9	81-23	
94	Pichorowice	13	10	81-23	
95	Pichorowice	14	11	81-23	
96	Pichorowice	15	13	81-23	
97	Pichorowice	16	12	81-23	
98	Pichorowice	17	14	81-23	
99	Pichorowice	18	15	81-23	
100	Pichorowice	19	16	81-23	
101	Pichorowice	20	17	81-23	
102	Pichorowice	21	18	81-23	
103	Pichorowice	22	19	81-23	
104	Pichorowice	23	20	81-23	
105	Pichorowice	24	21	81-23	
106	Pichorowice	25	22	81-23	
107	Pichorowice	26	24	81-23	
108	Pichorowice	27	25	81-23	
109	Pichorowice	28	26	81-23	
110	Pichorowice	29	27	81-23	
111	Pichorowice	30	28	81-23	
112	Piekary	2	17	81-22	

113	Piekary	4	16	81-22	
114	Piekary	5	21	81-22	
115	Piekary	6	22	81-22	
116	Piekary	7	23	81-22	
117	Piekary	8	24	81-22	
118	Piekary	9	15	81-22	
119	Piekary	1	4	81-23	
120	Piekary	3	78	81-23	
121	Piekary	10	79	81-23	
122	Piekary	11	73	81-23	
123	Piekary	12	3	81-23	
124	Piekary	13	74	81-23	
125	Piekary	14	75	81-23	
126	Piekary	15	76	81-23	
127	Piekary	16	77	81-23	
128	Pielaszkowice	1	44	81-23	
129	Pielaszkowice	2	83	81-23	
130	Pielaszkowice	3	84	81-23	
131	Pielaszkowice	4	85	81-23	
132	Pielaszkowice	5	86	81-23	
133	Pielaszkowice	6	29	81-23	
134	Pielaszkowice	7	30	81-23	
135	Pielaszkowice	8	31	81-23	
136	Pielaszkowice	9	32	81-23	
137	Pielaszkowice	10	33	81-23	
138	Pielaszkowice	11	34	81-23	
139	Pielaszkowice	12	35	81-23	
140	Pielaszkowice	13	36	81-23	
141	Pielaszkowice	14	37	81-23	
142	Pielaszkowice	15	40	81-23	
143	Pielaszkowice	16	43	81-23	
144	Pielaszkowice	17	42	81-23	
145	Pielaszkowice	18	41	81-23	
146	Pielaszkowice	19	46	81-23	
147	Pielaszkowice	20	7	81-24	
148	Różana	1	65	80-22	Rejestr zabytków nr 573/Arch/71
149	Różana	2	63	80-22	
150	Różana	3	64	80-22	
151	Różana	4	66	80-22	
152	Różana	10	47	80-23	
153	Różana	11	48	80-23	Rejestr zabytków nr 574/Arch/71
154	Różana	5	1	81-23	
155	Różana	6	2	81-23	
156	Różana	7	5	81-23	
157	Różana	8	6	81-23	
158	Różana	9	7	81-23	
159	Sokolniki	1	38	81-23	
160	Sokolniki	2	39	81-23	
161	Sokolniki	3	4	81-24	
162	Sokolniki	4	5	81-24	
163	Sokolniki	5	6	81-24	
164	Sokolniki	6	8	81-24	
165	Udanin	15	44	80-23	
166	Udanin	1	8	81-23	
167	Udanin	2	87	81-23	
168	Udanin	3	88	81-23	
169	Udanin	4	89	81-23	
170	Udanin	5	45	81-23	
171	Udanin	6	47	81-23	
172	Udanin	7	48	81-23	
173	Udanin	8	52	81-23	
174	Udanin	9	58	81-23	
175	Udanin	10	59	81-23	
176	Udanin	11	60	81-23	

177	Udanin	12	61	81-23	
178	Udanin	13	62	81-23	
179	Udanin	14	63	81-23	
180	Ujazd Dolny	1	18	80-23	
181	Ujazd Dolny	2	19	80-23	
182	Ujazd Dolny	3	20	80-23	
183	Ujazd Dolny	4	21	80-23	
184	Ujazd Dolny	5	22	80-23	
185	Ujazd Dolny	6	23	80-23	
186	Ujazd Górny	1	24	80-23	
187	Ujazd Górny	2	25	80-23	
188	Ujazd Górny	3	26	80-23	
189	Ujazd Górny	4	27	80-23	
190	Ujazd Górny	5	33	80-23	
191	Ujazd Górny	6	34	80-23	
192	Ujazd Górny	7	35	80-23	

Załącznik nr 3. Wykaz historycznych obszarów ujętych w gminnej ewidencji zabytków

LP.	MIEJSCOWOŚĆ
1	Damianowo
2	Damianowo-Księżyce
3	Drogomiłowice
4	Dziwigórz (I)
5	Dziwigórz (II)
6	Gościśław
7	Jarosław
8	Jarostów
9	Karnice
10	Konary
11	Konary-Dębki
12	Lasek
13	Lusina
14	Łagiewniki Średzkie
15	Pichorowice
16	Piekary
17	Pielaszkowice
18	Różana
19	Sokolniki
20	Udanin
21	Ujazd Dolny
22	Ujazd Górny